

BELÇİKA BASINI VE DİPLOMATİK BELGELERİNE GÖRE DAMAT FERİT PAŞA HÜKÛMETLERİNİN MİLLİ MÜCADELE KARŞITI POLİTİKALARI

ANTI-NATIONAL STRUGGLE POLITICS OF FERIT PASHA
THE GROOM BASED ON BELGIUM PRESSE AND
DIPLOMATIC DOCUMENTS

Halil YILMAZ*

Makale Bilgisi Article Info

Başvuru: 12 Mayıs 2017 Recieved: May 12, 2017
Kabul: 28 Temmuz 2017 Accepted: July 28, 2017

Özet

Sevr Antlaşması'nın imzalanması esnasında da Osmanlı Delege Heyeti Başkanı olan Damat Ferit Paşa ve Hükûmetleri'nin politikalarının ele alınmasının nedeni, daha önceden de Hürriyet ve İtilaf Partililerin Damat Ferit Paşa ile birlikte İttihatçılara karşı yürüttükleri mücadele ve Mondros Mütarekesi'nden sonra da İttihatçılık üzerinden Mustafa Kemal Paşa ve başlattığı Milli Mücadele'yi hedef alan iç politika uygulamaları ve tutumları olmuştur.

Diğer yandan Vahdettin'in saltanatında en fazla Hükûmet kuran, ancak kurduğu beş Hükûmetin toplam süresi yaklaşık 13 aydan ibaret olan Damat Ferit Paşa, izlediği politikalarla Türk Milli Mücadelesi ile yoğun bir çatışma içinde oldu. Diğer bir deyişle Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Türk halkı dışa karşı var olma savaşına girmiş, ancak bu mücadelesinde işgalci güçlerin politikaları doğrultusunda hareket eden özellikle Damat Ferit Paşa Hükûmetlerinin çıkardığı zorluklara da göğüs germek zorunda kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Belçika, Milli Mücadele, Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit Paşa, basın, diplomasi*

Abstract

The reason for the treat of Ferit Pasha the Groom who was the head of Ottoman Delegate Committe and his governments during the signature of the Treaty of Sevr

* Halil Yılmaz, remzihalil@hotmail.com

was the earlier struggle conducted against Unionists by Party of Freedom and Understanding together with Damat Pasha the Groom; and domestic politics implementations and attitudes targeting Mustafa Kemal Pasha and National Struggle that he launched following Mondros Armistice Agreement over Unionism.

On the other hand, Ferit Pasha the Groom who founded most governments during Vahdettin sultanate yet Ferit Pasha the Groom total period of five governments founded by who consisted of thirteen months was in an intense conflict with Turkish National Struggle with politics he followed. In other words, following the end of World War I, Turkish nation took the field of existing against external factors under leadership of Mustafa Kemal Pasha, however in this struggle, they also had to confront hardships raised especially by governments of Ferit Pasha the Groom who operated in the direction of invading powers' politics.

Key Words: *Belgium, National Struggle, Mustafa Kemal Pasha, Ferit Pasha the Groom, press, diplomacy*

Giriş

Bu makalede Damat Ferit Paşa'nın Milli Mücadele karşıtı politikalarının Belçika diplomatik belgeleri ve belli başlı gazetelerine yansımaları ele alınmıştır. Başka bir deyişle Belçika orta elçisi(ministre) olarak Türkiye'de yaklaşık otuz yıl görev yapan Sırp kökenli Svetosar George Marghetitch¹ tarafından dönemin Belçika Dışişleri Bakanı'na gönderilen raporlar diplomatik belgeleri oluşturmaktadır. Milli Mücadele'nin ve Türkiye olaylarının dikkate değer nitelikte yorum ve haberlere konu olduğu görülen Belçika basını bağlamında, Katolik (La Libre Belgique), milliyetçi-sağ- (La Dernière Heure), sosyalist (Le Peuple), muhafazakar (La Nation Belge) ve liberal (Le Matin) gazeteleri² ağırlıklı olarak incelenmiştir.

Dikkat çekilmesi gereken bir nokta olarak, Belçika basını ve yazarlarının Türkiye'deki olaylara vâkıf olduğu, gerçekçi bir şekilde olayları ele aldıkları ve geleceği doğru öngördükleri rahatlıkla söylenebilir. Çünkü gazetelerde 9

¹ Svetosar George Marghetitch 1857 yılında Belgrad'da doğdu. Sırp kökenli orta elçi İstanbul'daki Belçika Orta Elçiliği katına 21.05.1888 yılında ikinci tercüman olarak atandı ve 22.04.1900 tarihinde Belçika vatandaşlığını elde etti. 1920 yılı sonlarına kadar yaklaşık 30 yıl (Aralık 1915'ten 1918 yılı ortalarına kadar yaklaşık iki buçuk yıl dışında) İstanbul'da Belçikalı diplomat olarak görev yaptı. Diğer yandan Marghetitch'in "*Etude sur les fonctions fonctions des drogmans des mission diplomatiques ou consulaires en Turquie*" adında 40 sayfalık yayım yeri belli olmayan 1898 yılında yayımlanmış bir kitabı da bulunmaktadır. Marghetitch ve diplomatik belgeler hakkında bkz., Halil Yılmaz, *Belçika Basını ve Diplomatik Belgelerine Göre Türk Kurtuluş Savaşı (1919-1922)*, Ankara, 2016 (doktora tezi), s.2-5.

² Gazetelerin yayın hayatı ve görüşleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Lionel Bertelson, *La Presse d'Information Tableau Chronologique des Journaux Belges*, Bruxelles 1974.

Mayıs 1919 tarihli *Le Peuple*'de belirtildiği üzere Belçika Kraliyet Akademisi profesörü Henri Pirenne,³ 18 Kasım 1920 tarihli *La Nation Belge*'de yer alan bilgiye göre Brüksel Üniversitesi profesörü Henri Gregoire,⁴ 6 Şubat 1919 tarihli *La Nation Belge*'de 'seçkin bir Fransız tarihçisi' diye nitelenen Academie française profesörü Jacques Bainville⁵ gibi tarihçilerin yanısıra Doğu uzmanları, Comte Pierre d'Ursel gibi Doğu'yu bilen ve gezen yazarlar Osmanlı'daki-Türkiye'deki- olaylara kayıtsız kalmamış, gelişmelerle ilgili görüşlerini eksik etmemişlerdir. Bu noktada *Le Matin*'de de doğru tasvir edildiği üzere Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna Osmanlı Devleti'nin durumu ve ülkenin geleceği vahim bir durumdaydı. Şöyleki: "*Osmanlı İmparatorluğu parçalanmıştı...Türkiye, kendini horlayan düşman pençelerinin kısılcındaydı. 'İttihat ve Terakki' dağılmış, Enver kaçmıştı. Söz konusu olan sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun diriltilmesi değil, aynı zamanda Türkiye'nin de kurtarılmasıydı.*"⁶ İşte tarihin böylesine kritik bir döneminde Türk halkı ve ülkesinin kaderi için verilecek kararlar ve mücadelenin önemi de doğal olarak büyük bir önem arz etmekteydi. Bu bağlamda da 4 Temmuz 1918'de Osmanlı tahtına oturan, Mondros Mütarekesi'nden yaklaşık on beş gün önce Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti'nin kurulmasıyla (14 Ekim 1918) birlikte ülkede insiyatifi ele almaya başlayan ve 1922 sonlarına kadar yaklaşık dört yıl saltanatta kalan Vahdettin⁷ ve kurduğu Hükûmetlerin, özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı ölüm kalım mücadelesine karşı izleyecekleri politika da elbette ki ülkenin geleceği açısından hayati önemdeydi. Çünkü Vahdettin tahtta kaldığı süre zarfında en fazla Hükûmeti kurma görevini dünürü Tevfik Paşa ve izlediği politikalarla Türk Milli Mücadelesi'yle yoğun bir çatışma içinde olan, ancak kurduğu beş Hükûmetinin toplam süresi yaklaşık 13 aydan ibaret olan eniştesi Damat Ferit Paşa'ya vermeyi tercih ettiği görülmektedir. Bununla birlikte milli hareketi destekleyen vekil ve nâzırların da bulunduğu düşünülen Ali Rıza Paşa (2 Ekim

³ *Le Peuple*, 9 Mai 1919, s.2.

⁴ Henri Grégoire, "*La leçon des Elections Grecques*", *La Nation Belge*, 18 Novembre 1920, s.1.

⁵ *La Nation Belge*, 6 Février 1919, s.1.

⁶ "*Le prodigieux roman de Kemal Atatürk, homme de guerre et homme d'Etat*", *Le Matin*, 12 Novembre 1938, s.3.

⁷ Sina Akşin, *İstanbul Hükûmetleri ve Milli Mücadele (Mutlakiyete dönüş 1918-1919)*, T. İş B. Kül. Yay., C.I., İstanbul 2010, s.29.

1919-6 Mart 1920)⁸ ve Salih Paşa⁹ (8 Mart-2 Nisan 1920) da kısa süreli Hükûmetler kurmuşlardı.¹⁰

I. Mondros Mütarekesi ve Birinci Dünya Savaşı Sonrası Şartlarında Osmanlı Devleti

İttihat ve Terakki'nin bir oldu bittiyle Birinci Dünya Savaşı'na soktuğu Osmanlı Devleti, daha 1918 Nisan'ından itibaren Filistin cephesinde, Irak'ta, Musul'da ve Hicaz'da İngilizler karşısında yenilgiye uğramış, madden ve manen çöküntü yaşamaya başlayan Türk askeri Alman subaylarına itaat etmek istememiş, yine savaşın sonlarına doğru asker ve halkta yılgınlık ve bezginlik baş göstermiş, savaşın bir an önce sona ermesi dört gözle beklenir hâle gelmişti. Bu duruma Marghetitch "*Askerlerin öylesine içi göçmüş, cesareti kırılmış, yorgunluktan bitkin hale gelmiş, hırpalanmış ve özellikle de öylesine aç kalmıştı ki, artık İngiliz ilerleyişine karşı koymak için moral ve fiziki yeterli güce sahip değillerdi.*"¹¹ sözleriyle açıklık getirmekteydi. Yine bu konuya

⁸ Belçika basınında da iktidardan düşen İttihat ve Terakki Fırkası'nın uzantısı olduğu düşünülen milliyetçilere yakın kişilerin Mütareke sonrasında Osmanlı yönetiminde etkin olacağına dair şüpheler vardı. Nitekim bir Belçika gazetesindeki makale bu durumu satırlarına şöyle yansıttıyordu: "Zaten Türkiye eski 'İttihat ve Terakki' Partisi'nin mirasçıları olan milliyetçilerin ellerinde. Bu memnun olunmayacak bir gerçek. Şu an iktidarı icra etmeye yetenekli başka bir kurum da yok. Sözün kısası, Sultan tamamen milliyetçi bir meclis oluşturmak zorunda, başkanı İzzet Paşa olabilir. Peki Müttefiklerin politikası ne olacak? Önceden değişen kabine kesinlikle böyle. Meclis'de 10 temsilci var, kabine bildirisini 104'e karşı 110'la onayladılar. O halde tamamı Enver Paşaların ve Talatların adamı olan Mustafa Kemal'le sıkı ilişki içinde bulunan aşırııcılardan oluşuyor.", "*L'Homme Malade et ses Médécins*", *La Dernière Heure*, 19 Février 1920, s.3.

⁹ Salih Paşa: Osmanlı Hükûmetleri'nde Nafia, Bahriye, Harbiye Nâzırlıklarında bulundu. Amasya (20-22 Ekim 1919) ve Bilecik görüşmelerinde İstanbul Hükûmeti'nin temsilcisiydi. Ahmet Emin Yaman, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sadr-ı Âzamlık (1876-1922)*, Ankara Üniv. DTCF Yay., Ankara 1999, s.31.

¹⁰ Milli Mücadele süresince kurulan İstanbul Hükûmetleri: Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti 14 Ekim-8 Kasım 1918; Tevfik Paşa Hükûmeti 11 Kasım 1918-3 Mart 1919; I. Damat Ferit Paşa Hükûmeti 4 Mart-17 Mayıs 1919; II. Damat Ferit Paşa Hükûmeti 19 Mayıs-20 Temmuz 1919; III. Damat Ferit Paşa Hükûmeti 21 Temmuz-1 Ekim 1919; Ali Rıza Paşa Hükûmeti 2 Ekim 1919-3 Mart 1920; Salih Paşa Hükûmeti 8 Mart-2 Nisan 1920; IV. Damat Ferit Paşa Hükûmeti 5 Nisan-30 Temmuz 1920 ve V. Damat Ferit Paşa Hükûmeti 31 Temmuz-17 Ekim 1920; Tevfik Paşa Hükûmeti 21 Ekim 1920-4 Kasım 1922. Bu sadrazamların görevleri ile ilgili geniş bilgi için bkz., Yaman, a.g.e., s.29-32, s.186-187.

¹¹ Dossier de Turquie 1916-1925, P1415-1416, Classeur de Turquie 1916 à 1920, Marghetitch'den Dışişleri Baaknı Paul Raymond'a (Brüksel), Palais de Belgique No 14/4, Constantinople, le 30 Janvier 1919; Bu dipnottan sonra diplomatik belgeler için kısaltma yoluna gidilecek, Dossier de Turquie ibaresi yerine DT, Classeur de Turquie ibaresi yerine CT referans şekli tercih edilecek ve her defasında 'Marghetitch'den Dışişleri Bakanı Paul Raymond'a (Brüksel)' ifadesi kullanılmayacaktır. Eğer raporu gönderen veya Dışişleri Bakanı farklı kişiler olursa aynı ifade kullanılacaktır.

ışık tutması açısından Le Matin gazetesinde dikkat çekildiği üzere atandığı 7. Ordu birliklerini¹² Mustafa Kemal Paşa “*Acınacak halde buldu. Birçok alayın sadece % 10’u mevcuttu. Paçavralar içindeki yırtık pırtık kıyafetleriyle, aç ve susuz askerlerin binlercesi çölün korkunç güneşinin altında dizanteriden ve yokluktan ölmüş ve ölüyordu.*”¹³

Ancak böyle bir olumsuz tablo karşısında Georges Paquot’unun Le Peuple gazetesinde “*Türkiye’de Hayat*” isimli makalesinde Çanakkale’de kahramanlaştığına dikkat çektiği bir de Mustafa Kemal Paşa gerçeği vardı. Georges Paquot Mustafa Kemal Paşa’yı tanımlarken, “*İngilizce ve Fransızca’yı akıcı bir şekilde konuşan seçkin bir Türk subayı. Osmanlılar’ın gözünde saygın birisi, Anafarta kahramanı, Çanakkale Boğazı’nda İngiliz ve Fransız filolarına gık dedirtmedi.*”¹⁴ görüşlerine yer veriyordu. Zaten Le Matin gazetesinin gerçekçi öngörüsüyle de özellikle Çanakkale’deki bu destansı başarılarından sonra Mustafa Kemal Paşa “*artık dikkat edilmesi gereken birisiydi.*” ve daha sonra da “*Bundan böyle Türkiye’yi yabancıların değil Türklerin yönetmesi gerekir.*”¹⁵ derecesine uzanan bir büyük azmin de öncülüğünü yapacaktı. Belçika basınının da net bir şekilde ortaya koyduğu gibi Türk kahramanı Mustafa Kemal Paşa işte böyle acınacak, zayıf ve güçsüz durumdaki 7. Ordu’yu bile toparlayıp düşmanı Halep’te durdurmuştu. Enver Paşa da ülkeden kaçarken “*Orduyu Mustafa Kemal Paşa’dan başkası idare edemez.*”¹⁶ demiş ve bir bakıma vatanın ve Türk halkının sadece Mustafa Kemal Paşa’nın başkomutanlığında kurtulabileceğine de dikkat çekmişti.

Bu arada Mondros Mütarekesi’nden üç ay kadar önce Sultan V. Mehmet Reşad’ın 3 Temmuz 1918’de ölümü üzerine 4 Temmuz’da Osmanlı Devleti’nin tahtına Sultan Abdülmecid’in 23. çocuğu olan VI. Mehmet Vahdettin oturmaktaydı. Padişahlık için gerekli eğitimi almayan, kendini padişahlık için hazırlamayan Vahdettin, yaşlıydı ve pek de sağlıklı değildi.¹⁷

¹² Diğer yandan Mondros Mütarekesi’nin imzalandığı gün Mustafa Kemal Paşa Adana’da Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığına atandı. Mustafa Kemal Paşa’nın İngiliz işgaline karşı koyacağını Sadrazam’a bildirmesi üzerine Ahmet İzzet Paşa da 4 Kasım’da Yıldırım Orduları Grubu ile Adana’daki Yedinci Ordu Karargahı’nı lağvetti ve 7 Kasım 1918’de Harbiye Nezareti emrine verilen Mustafa Kemal Paşa, İstanbul’un fiilen işgal edildiği 13 Kasım 1918’de İstanbul’a geldi. Bu gelişmeler için bkz., Selahattin Tansel, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C.I, M.E.B. Yay., İstanbul 1991, C. I, s.63-67.

¹³ “*Le prodigieux roman de Kemal Atatürk, homme de guerre et homme d’Etat*”, **Le Matin**, 13 Novembre 1938, s.3.

¹⁴ Georges Paquot, “*La Vie En Turquie*”, **Le Peuple**, 21 Octobre 1920, s.2.

¹⁵ “*Le prodigieux roman de Kemal Atatürk, homme de guerre et homme d’Etat*”, **Le Matin**, 13 Novembre 1938, s.3.

¹⁶ Tansel, a.g.e., C. I, s.15.

¹⁷ a.g.e., s. 2-3.

Diğer yandan Veliahd Vahdettin'in Aralık 1917 sonu Ocak 1918 başında gerçekleştirdiği Almanya ziyaretine Mustafa Kemal de katılmış, Le Matin gazetesine göre bu ziyarette Mustafa Kemal Vahdettin'e kendi projelerini açıklamış, ancak Vahdettin bu projeleri kabul etmekten kaçınmıştı. Yine Mustafa Kemal Vahdettin padişah olduktan sonra da huzuruna çıktığında Almanların ülkeden gönderilmesi, imzalanacak barışın onlardan ayrı düşünülmesi, Enver'in kovulması gerektiğini bildirmiş,¹⁸ fakat “*İttihad ve Terakki'yle savaşıncak kadar kendini güçlü hissetmeyen Sultan, onu başından atmak için*”¹⁹ Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı 30 Ekim'de 7. Ordu Komutanlığı'na atamıştı.²⁰ Anlaşılan o ki, Georges Paquot ve Le Matin gazetesinin Mustafa Kemal'in ileri görüşlü ve özellikle Çanakkale'deki kahramanlığından sonra dikkat edilmesi gereken seçkin bir Türk subayı olduğunun altını çizmelerine rağmen, Vahdettin'in hem veliahdlığında hem de padişahlığında Mustafa Kemal'i ve görüşlerini dikkate almayıp başından savması, Vahdettin'in basiretsizliğinin göstergesinden başka bir şey değildi.

VI. Mehmet Vahdettin padişah olur olmaz ordu ve donanmanın emir ve komutasını ele aldığını bildiren Hatt-ı Humâyûn'la,²¹ Percy'nin yorumuyla devlet işlerinde ve ülke sorunlarında pasif kalmayacağını göstermiş oldu. Percy daha 15 Ağustos 1918'deki “*Merkezi Güçlerin Beraberliği*” başlıklı makalesinde Sultan'ın ülkeyi kendisinin yönetmek istediğini, Enver'in rakibi olarak kabul edilenlerin bakanlıklara getirildiklerini belirtiyordu.²² Yine Vahdettin ve yönetim anlayışına bakıldığında “*İngilizlerin istediği her kişiyi cezalandırmaya hazır olduğunu*”²³ bildirdiği İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'da, “*güçlü bir şahsiyet veya karaktere sahip olmayan*”²⁴ bir izlenim veriyor ve ülkeyi kendisine karşı bir muhalefet yapılmadan yönetmek istiyordu.²⁵ Yine Belçika orta elçisi Marghetitch'in de belirttiği üzere Müttefiklerin gözüne girmeye can atan, Alman ve özellikle de İttihatçı ve Jön Türk karşıtı olan, İttihatçı Parti'nin üyelerini hain olarak gören, ülkeyi istediği gibi yönetmek isteyen, zamanının çoğunun “*çok iyi gözetlenen ve ispiyonlanan, eğitimi Abdülhamit politikasından zarar gören*” birisi olarak

¹⁸ Mustafa Kemal Paşa 22 Kasım 1918'de Vahdettin'le görüştü. Tansel, a.g.e., C.I., s.77.

¹⁹ “*Le prodigieux roman de Kemal Atatürk, homme de guerre et homme d'Etat*”, **Le Matin**, 13 Novembre 1938, s.3.

²⁰ Tansel, a.g.e., C.I., s.37.

²¹ Hatt-ı Humâyûn için bkz., Tansel, a.g.e., C. I, s.4.

²² Percy, “*L'alliance des puissances centrales*”, **La Nation Belge**, 15 Aout 1918, s.1.

²³ Emine Kısıklı, “*Milli Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Hareketi, İttihat ve Terakki Faaliyetlerinden Uzak Tutma Teşebbüsleri*”, *Atatürk Yolu*, C.: 2, S.: 5, Mayıs 1990, s.113. (Colthorpe'un 10 Ocak 1919 tarihli raporu)

²⁴ Mehmet Okur; “*İngiliz Belgelerine Göre Sultan Vahdettin-İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck Görüşmesi*”, *Atatürk Dergisi*, C.: 3, S.: 3, Yıl:2003, s.144.

²⁵ **La Dernière Heure**, 28 Décembre 1919, s.1.

geçen ve “*Abdülhamid’in hasmı*”²⁶ olarak yaşayan ve Mustafa Kemal Paşa’nın “*korkak*”²⁷ diye nitelediği Vahdettin, İttihatçıları sevmese de hemen onların aleyhine bir harekete geçmiyor, daha sonra (13 Temmuz 1919) idam kararını onayladığı İttihatçı Sadrazam Talat Paşa’nın bir süre daha görevde kalmasını kabul ediyordu. Ancak İttihatçılar aleyhine gelişen olumsuz tablo karşısında Talat Paşa 8 Ekim 1918’de istifa etmekteydi. Zaten ülkeyi savaşa sokan İttihat ve Terakkiciler de ‘*kaderlerini bekleyen bir kayıtsızlıkla*’ savaşın bitmesini beklemeye, ‘*kurtuluşu tam bir bozgununda görmeye ve Türkiye’nin gelecekte büyük bir güç olarak rol oynamayacağına inanmaya*’²⁸ başlamışlardı. 10 Ekim 1918 tarihli La Nation Belge’deki ‘*Türkiye’de Bakanlık Krizi*’ başlıklı haberde Jön Türklerin iktidarı terk ettikleri ve Tevfik Paşa’nın oluşturacağı kabinede hiçbir Jön Türk’ün yer almayacağı bildiriliyordu.²⁹ Yine aynı gazetede iki gün sonra ise Türk-Alman ittifakının temel direkleri olan Enver ve Talat Paşaların iktidardan düşmeleriyle bir politika değişikliğinin olacağı ve Türk halkının barış yapma isteğinin kanıtlandığı, yine de henüz Hükûmetin kurulamadığı yazıyordu.³⁰ Bu gelişmeler üzerine Vahdettin hükûmeti kurma görevini dünürü Tevfik Paşa’ya verdi.

Buraya kadar ileri sürülen görüşlere bakıldığında Abdülhamit döneminde adeta göz hapsinde tutularak sarayda bir nevi tutsak gibi muamele gören Vahdettin’in, daha padişah olur olmaz ülkeyi istediği gibi muhalefetsiz yönetmeyi arzuladığı ve İttihatçıları hedef aldığı kesindi. Çünkü İttihatçılar Osmanlı Devleti’ni hayranlık duydukları Almanların yanında savaşa sokmuş, sonuçta da ağır bir yenilgi alınmıştı. Bu nedenle İttihatçılar bu ağır faturayı ödemeli, idam da dahil her türlü cezaya çarptırılmalıydı. Yine İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe’un da dikkat çektiği gibi, Vahdettin, hayranı olduğu İngilizlerin her dediğini yapmaya hazırды. O halde bir bakıma İngilizlerin veya İtilaf Devletleri’nin karşı çıkacağı kişilerin Hükûmette yer alması, bu devletlerin politikalarıyla çatışma içinde olan Hükûmetlerin uzun ömürlü olması çok şüpheli görünmekteydi. Bununla beraber Marghetitch’in 21 Şubat 1919 tarihli raporundan da anlaşıldığı üzere güçlü bir kişilik ve karaktere sahip olmayan Vahdettin’in ve kurduracağı Hükûmetlerin nasıl bir yönetim sergileyeceği, askeriyle ve halkıyla tam bir yılgınlık ve bezginlik içinde olan

²⁶ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Marghetitch’den Dışişleri Bakanı Paul Hymans’a (Brüksel), Palais de Belgique No 23/11, Constantinople, le 21 Février 1919

²⁷ Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk-Söylev*, C. I, 1919-1920, 4. Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 1999, s.3.

²⁸ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Marghetitch’den Dışişleri Bakanı Paul Hymans’a (Brüksel), Legation de Belgique No 228/152, Constantinople, le 29 Juillet 1919

²⁹ *La Nation Belge*, 10 Octobre 1918, s.3.

³⁰ ‘*Le cabinet germanophile renversé*’ başlıklı haber, *La Nation Belge*, 12 Octobre 1918, s.1.

Osmanlı Devleti hızla uçuruma sürüklenirken ümid ettiği çarenin ne olacağı da doğal olarak merak konusuydu.

Diğer yandan Vahdettin'in istemesine rağmen Tevfik Paşa Hükûmeti kuramayınca, kabinesinde İttihatçıların da bulunduğu³¹ Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti 14 Ekim'de kuruldu. Bu arada Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalayıp savaştan çekildi.³² La Nation Belge 1 Kasım 1918'de sürmanşetini "Türkiye Silah Bıraktı" diye attı. Percy de aynı gün "Müttefiklerin Ateşkes Şartları Kabul Edildi." başlıklı makalesinde, "Böylece Gelibolu'da fetih için o kadar boşuna savaşıldı. İstanbul ve Çanakkale Boğazları açılıyor."³³ ifadelerine yer veriyordu. Yine çok istemesine rağmen Ahmet İzzet Paşa Kabinesi'nde yer bulamayan Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Orduları Grubu ile Adana'daki Yedinci Ordu Karargahı'nın lağvedilmesi üzerine İstanbul'un fiilen işgal edildiği 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmişti. Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da kaldığı süre zarfında güvendiği ve emrindeki birlikleri terhis etmeyen Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve İsmet Bey'le görüşüp başlatacağı milli mücadelenin esaslarını belirlemeye çalıştı.³⁴ Yine Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen sonra ülkenin işgal edilmeye başlamasıyla birlikte gösterilen direniş hareketleri, Müdafaa-i Hukûk ve Redd-i İlhak gibi milli cemiyetler de ülkenin kurtuluşu yönünde çalışmaya başlamıştı.

Görüldüğü üzere asıl söz konusu olan durum, işte böyle parçalanmış ve horlanan Türkiye'nin düşmanın pençelerinden nasıl kurtarılacağıydı. Nihayetinde İstanbul'da yaptığı görüşmelerin sonucunda Mustafa Kemal Paşa, kurtuluş mücadelesini Anadolu'da başlatmaya karar verdi. Çünkü işgal altındaki İstanbul'da padişah ve Hükûmet İtilaf Devletleri'ne karşı koyacak

³¹ Tansel, a.g.e., C.I, s.16

³² Mondros Mütarekesi'nin tam metni için bkz. Nihat Erim, *Devletler Arası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, C.I (Osmanlı İmparatorluğu)*, Ankara Üniv. Hukuk Fak. Yay., Ankara, 1953, s.519-524. Ayrıca yine bkz., **La Nation Belge**, 2 Novembre 1918, s.3.

Diğer yandan 7. Ordu ve Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı lağvedilmesi nedeniyle 13 Kasım'da İstanbul'a dönen ve Türk milletini esaret altına sokmak isteyen Mütareke karşısında diğer sivil ve askeri yetkililer gibi teslimiyetçi bir çizgide olmayan Mustafa Kemal Paşa'yı, İstanbul'a dönüşünde karşılayan Cevat Abbas aralarında geçen konuşmayı şöyle anlatıyor: "Şehir çok acıklı bir durumdaydı. İstanbul düşman donanmalarının limana girmeleri yıkımının yasını tutuyor, bu büyük yasına M. Kemal'i de ortak ediyordu... M. Kemal'in ince dudaklarından 'geldikleri gibi giderler' cümlesini işitince, mütarekenin doğurduğu derin ve hüzümlü umutsuzluğu unutmuştum. 'Size nasip olacak, siz bunları kovacaksınız Paşam!' dedim", Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919*, C.I., Remzi Kitapevi, İstanbul 1983, s.319.

³³ Percy, "Les conditions de l'armistice des Alliés sont acceptées", **La Nation Belge**, 1 Novembre 1918, s.1.

³⁴ Tansel, a.g.e., C. I, s.78.

ve onları kızdıracak bir davranış ve tutumdan kaçınıyorlar, ancak bu şekilde ülke menfaatlerinin korunacağına inanıyorlardı. Ayrıca Mondros Mütarekesi'nden sonra Le Matin'in de özetlediği gibi adeta "*Düşmanlar Türkiye'nin sahibiydi.*"³⁵ Yine Mustafa Kemal Paşa da Mondros Mütarekesi sonrasına açıklık getirirken İtilaf Devletleri'nin ve azınlıkların faaliyetlerine değiniyordu. Şöyle ki: "*Osmanlı ordusu her yanda zedelenmiş, koşulları ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmış. Büyük Savaşın uzun yılları boyunca, ulus, yorgun ve yoksul durumda. Ulusu ve ülkeyi genel Savaşa sürükleyenler, kendi yaşamlarının kaygısına düşerek, yurttan kaçmışlar...İtilaf Devletleri, ateşkes anlaşması hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlar. Birer uydurma nedenle, İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da...Her yanda yabancı devletlerin subay ve görevlileri ve özel adamları çalışmakta...Bundan başka, yurdun dört bir bucağında Hristiyan azınlıklar, gizli, açık, özel istek ve amaçlarının elde edilmesine, devletin bir an önce çökmesine çaba harcıyorlar.*"³⁶

Diğer yandan ilerleyen günlerde Osmanlı Devleti'ni Birinci Dünya Savaşı'na sokmakla suçlanan Enver-Talat-Cemal Paşaların 2/3 Kasım gecesi Alman elçilik vapuru Loreley'le yurtdışına kaçmalarına Hükümetin göz yumduğu söylentilerinin çıkması, Padişahın Adliye Nâzırı Hayri Efendi, Maliye Nâzırı Cavid Bey ve Dâhiliye Nâzırı Fethi Bey'in kabineden çıkarılmalarını istemesi gibi nedenler Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'ni 8 Kasım 1918'de istifa etmek zorunda bıraktı.³⁷ Bu istifanın arkasından bir Rum Nâzır-Ticaret ve Ziraat Nâzırı Kostaki Vâyâni- ve Kurtuluş Savaşı süresince pek de iyi bir izlenim bırakmayan Kürt kökenli İzzet Bey'in de aralarında bulunduğu³⁸ Tevfik Paşa Hükümeti 11 Kasım 1918'de kuruldu. Ancak bu Hükümetin kurulmasıyla birlikte 13 Kasım'da İstanbul'un fiilen işgal edilmesi, ülkede işgal kuvvetleri tarafından Türkler'e karşı yapılan haksızlıkların çoğalması, Ermeni ve Rumlara karşı yapıldığı iddia edilen haksızlıkların araştırılması için komisyonların oluşturulması ve savaş suçlusu görülen İttihatçı liderlerin cezalandırılmaları için özel mahkemelerin kurulması, zamanla Meclis-i Me'busân'da Hükümet ve padişahın eleştirilmeye başlanması, padişahın meclisi İttihatçılıkla suçlaması ve İtilaf Devletlerinin Meclis'i hedef alması, Vahdettin'in 21 Aralık 1918'de Meclisi dağıtmasına zemin hazırladı.³⁹ Bu olay 27 Aralık 1918 tarihli La Dernière Heure'de ele alınıyor, 'Monituer Oriental' gazetesinin Enver Paşa'nın atadığı milletvekillerinin Meclis'te çalışmaya devam etmelerinin skandal olduğu

³⁵ "*Le prodigieux roman de Kemal Atatürk, homme de guerre et homme d'Etat*", **Le Matin**, 12 Novembre 1938, s.3.

³⁶ *Nutuk-Söylev*, C. I, s.3.

³⁷ Tansel, a.g.e., C. I, s.41-42.

³⁸ Yaman, a.g.e., s.240.

³⁹ Tansel, a.g.e., C. I, s.70.

görüşünü ileri sürdüğü belirtiliyor ve eski rejimin yok olduğuna dikkat çekiliyordu.⁴⁰

Görüldüğü gibi bir oldu bittiyle Osmanlı Devleti'ni savaşa sokan İttihad ve Terakki Partisi'nin ve liderlerinin savaş sonunda iktidarda kalamayacakları kesindi. Bununla ötesinde İttihad ve Terakki Partili üyelerin bulunduğu Hükûmetlerin iktidarda kalması veya uzun ömürlü olması da mümkün görünmüyordu. Çünkü İngilizlerin her dediğini yapmaya hazır Padişah Vahdettin ve İstanbul Hükûmetlerinin, Almanların yanında savaşa girmenin ve uğranılan felaketin sorumluları olarak gördükleri İttihatçılara tahammülleri yoktu. Bu nedenle Türk halkının seçeceği milletvekillerinin her zaman bulunacağı Meclis-i Me'busân'a da Vahdettin'in tahammülü yoktu. Ayrıca Meclis-i Me'busân'ın Vahdettin'in oluşturacağı Hükûmetlerin istediği kararlar dışında hüküm verebilmesi her zaman mümkündü. Bunun için de Vahdettin kendisi için sakıncalı bulduğu Meclis-i Me'busân'ı da kapatmıştı.

Meclis-i Me'busân'ın kapatılması İtilaf Devletleri'nin baskısını azaltmamış, aksine bu devletler tehcir ve savaş suçlusu olarak gördükleri kişilerin cezalandırılmaları konusunda Hükûmet ve padişaha baskı yapmaya başlamışlar, gerekirse bu suçluları kendilerinin cezalandırabileceklerini belirtmişler, kapitülasyonların geri getirilmesini istemişlerdi. Bu durum karşısında Vahdettin ve Osmanlı yöneticileri ülkenin geleceğiyle ilgili kararlar almak yerine kurduğu mahkemelerle hesaplaşma yolunu tercih edip İttihatçı liderleri takibe koyuluyor,⁴¹ Hükûmet 25 Aralık'ta yayınladığı bir kararnameyle İttihatçıları ve tehcir suçlularını cezalandırmak için özel mahkemelerin kurulacağını duyuruyor ve ilk özel mahkeme İstanbul'da 16 Aralık'ta kuruluyor, Ocak 1919 başlarında oluşturulan divan-ı harplerde de yargılamalar başlıyordu.⁴² Bu bağlamda Innominato da 1919 başlarında La Libre Belgique'deki "*Osmanlı'nın Çözülmesi*" isimli başmakalesinde İstanbul'daki yöneticilerin ülkenin geleceğiyle ilgili bir düşüncelerinin olmadığına dikkat çekiyor, Vahdettin'in Enver, Talat ve Cemal Paşalar için "*Bu zararlı insanların zorbalıkları çekilmez olmuştur.*" dediğini belirtiyor ve "*İstanbul'daki şu anki yöneticilerin nihai süreç konusunda hiçbir düşü yok. Osmanlı Devleti'nin mali iflası kesin,*"⁴³ görüşünü ileri sürüyordu. Bu da gösteriyor ki, ülkenin ve Türk halkının geleceğini düşünmeyecek durumda olan Enver, Talat, Cemal Paşaları birer zorba olarak gören Padişah ve kurduğu Hükûmet, kurtuluş için bir çaba ve düşünce içinde olmayacak, İtilaf

⁴⁰ La Deniere Heure, 27 Décembre 1918, s.1.

⁴¹ La Nation Belge, 26 Novembre 1918, s.3.

⁴² Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü 1*, Öğretmen Yayınları, Ankara, 1986, s.95.

⁴³ Innominato, "*La débâcle ottomane*", La Libre Belgique, 10 Janvier 1919, s.1.

Devletleri'nin ve özellikle de İngilizlerin aldığı her karara boyun eğmek zavallılığımı göstermekten geri durmayacaktı.

Bütün bu olumsuzluklar karşısında Tefvik Paşa Hükûmeti istifa etse de Padişah 13 Ocak 1919'da Hükûmeti kurma görevini tekrar O'na verdi. Vahdettin ve “*Müttefik Yüksek Komiserleriyle tam bir uyuşma içinde çalışmaya hazır olan*”⁴⁴ olan Tefvik Paşa ülkenin geleceği için adım atmak yerine, savaşa girmenin ve Ermeni ve Rum tehcirinde yaşanan olumsuzlukların suçlusu olarak gördükleri İttihatçıları cezalandırma yolundan vazgeçemediler.⁴⁵ Marghetitch de 30 Ocak 1919 tarihli raporunda haftalardır çalışmayan parlamentonun herhangi bir arayış içinde olmadığını, taşrada Jön Türklerin hâlâ kuvvetli olmaları nedeniyle Tefvik Paşa kabinesinin bir şey yapamadığını ve krize girdiğini, bunun Osmanlı politikasının özelliği olan tutarsızlığa örnek oluşturduğunu öne sürmekteydi.⁴⁶ Marghetitch'in de gerçeğe dikkat çektiği üzere, Vahdettin ve Tefvik Paşa Hükûmeti Meclis-i Me'busân'ı kapatsalar da Anadolu'da vatanını seven o an için İttihatçı daha sonra da milliyetçilerin ülkenin kurtuluşu için yürüttükleri faaliyetlerin önüne geçmeleri mümkün görünmüyordu.

Yine bu bağlamda kısa sürede Osmanlı Devleti'nde idarenin kontrolünü ele alan İngilizlerin üzerinde durdukları konulardan bazıları da ülkede asayişin sağlanamaması, savaş ve tehcir suçlusu olarak kabul ettikleri İttihad ve Terakkicilerin tutuklanmaları ve cezalandırılmalarıydı. 12 Şubat 1919 tarihli *La Libre Belgique*'deki ‘*Türkiye*’ başlıklı haberde İngilizlerin isteğiyle 7 Şubat'ta İttihad ve Terakki Partisi'nin 40 yöneticisinin tutuklandığını, bu tutuklamaların ise halk üzerinde büyük etki yaptığını belirtiyordu.⁴⁷ Bu olaylar karşısında Tefvik Paşa İtilaf Devletleri'ne tarafsız ülkelerden oluşan bir heyet tarafından tehcir suçunun araştırılmasını önermiş, padişahdan da tehcir ve savaş suçlularının cezalandırılmaları için yeni bir buyruk ve kararname çıkarmasını istemişti. Ancak Vahdettin bu istekleri kabul etmediği gibi suçluların cezalandırılmalarında Hükûmetin aceleci davranmayıp dış güçlerin ülke işlerine müdahale ettiğini bildirmişti.⁴⁸ Bunun üzerine Tefvik Paşa Hükûmeti 3 mart 1919'da istifa etti.

⁴⁴ “*Le Nouveau Ministère Turc*”, **La Dernière Heure**, 28 Février 1919, s.1.

⁴⁵ “Türk Hükûmeti eski rejimin sürgün ettiği herkese af çıkarmada anlaştı ve Ermenilerin kurban olduğu katliam ve cinayetler konusunda soruşturma açmaya hazırlanıyor.”, **La Libre Belgique**, 25 Janvier 1919, s.1; “Türkiye’de Yeni Rejim. Jön-Türk Liderlerinin Tutuklanması: Hükûmet, önceki gün “İttihat ve Terakki” Fırkası’nın en tehlikeli ve en önemli üyelerini, özellikle de genel sekreteri tutuklamaya girişti.”, **La Nation Belge**, 5 Février 1919, s.3.

⁴⁶ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais de Belgique No 14/4, Constantinople, le 30 Janvier 1919.

⁴⁷ **La Libre Belgique**, 12 Février 1919, s.2.

⁴⁸ Tansel, a.g.e., C.I, s.73-74.

II. Damat Ferit Paşa'nın İlk Üç Hükûmeti Dönemindeki Politikaları

Tevfik Paşa Hükûmeti'nin 3 mart 1919'da istifa etmesinin akabinde Vahdettin'in kızkardeşi Mediha Sultan'la evli olan Damat Ferit Paşa 4 Mart 1919 tarihinde Hükûmeti kurdu ve 1 Ekim 1919'a kadar görevini devam ettirdi. Bu arada Mütareke Dönemi'nde, İzmir'in İtilaf Devletleri'nce işgali sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişi olarak görev alması, ardından istifası, kongreler süreciyle milli direnişi örgütlemesi, TBMM'nin açılışına kadarki süreçte hem milli temsiliyet hem de milli bütünlüğün sağlanması açısından önemli yer tutmaktaydı. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın bu mücadelesinin karşısına, ülkenin felakete uğraması ve mahvına neden olması nedeniyle Türk kamuoyunda İttihatçılara karşı uyandırılan nefret havasından⁴⁹ da yararlanan Damat Ferit Paşa başkanlığındaki İstanbul Hükûmeti dikilmekte, Milli Mücadele'yi de İttihatçı bir hareket olarak göstermeye çabalayan uygulama ve politikalara yöneldiği görülmektedir.

Bu bağlamda İngiliz yanlısı olması, İttihatçı düşmanlığı ve Kuvâ-yı Milliye aleyhtarlığıyla⁵⁰ tanınan Damat Ferit Paşa'yı nitelerken Marghetch, "*Damat Ferit Paşa, Onda devlet adamlılığının hiçbir belirtisi yok. Geçmiş, eniştesi olduğu hükümdarla akrabalığa bağlı; bu, onun iktidara katılmasının en önemli etkenleri. Şu ana kadar hiçbir özel yetenek kanıtı ortaya koymadı.*"⁵¹ görüşlerine yer vermektedir. Görüldüğü üzere Vahdettin hiçbir özel yeteneği olmayan ve devlet adamlığından uzak eniştesi Damat Ferit Paşa'ya Hükûmeti kurdurarak, bir bakıma birlikte İngilizlerin Türk karşıtlığı ve düşmanlığı politikalarına hizmet edeceklerdi. Bu nedenle de önceki hükûmetlerin yaptığı gibi, Damat Ferit Paşa da ilk iş olarak devleti savaşa sokup parçalanmasına, Ermeni ve Rum tehcirinde kötülüklerin yaşanmasına neden olduklarına inanılan İttihatçıları tutuklatma ve cezalandırma politikalarına devam edecekti.

Diğer yandan ordunun terhis edilmesini fırsat bilen Karadeniz'deki Pontus Rum çetelerinin saldırıları Kasım 1918'de Bafra'nın Nebyan bölgesinde başlamıştı. Daha sonra bu saldırılar Samsun, Çarşamba, Vezirköprü, Terme, Amasya, Merzifon, Kavak, Ladik, Gümüşhacıköy, Havza, Tokat, Erbaa ve Sivas-Zara- bölgelerine yayılıyor, ayrıca İngiltere

⁴⁹ "Memlekette estirilen İttihatçı nefretiyle Batı Anadolu'da subay kadro düşmanlıkta Yunanlılarla aynı kefeye konmuştur.", Kısıklı, a.g.m., s.119.

⁵⁰ Osman Akandere, "Damat Ferit Paşa'nın IV. Hükûmeti Döneminde Kuvâ-yı Milliye İleri Gelenleri Hakkında Verilen İdam Kararları", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü *Atatürk Yolu Dergisi*, S.43, Bahar 2009, s.346.

⁵¹ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais de Belgique No 49/31, Constantinople, le 15 Mai 1919.

Pontus çetelerine de silah yardımı yapıyor ve Samsun'daki İngiliz temsilci Salter de Pontus çetelerinin organizasyonunda görev alıyordu.⁵²

Zaten Mondros Mütarekesi'yle birlikte haksız işgallere başlayan İngiltere de, Türkiye için planladığı parçalama ve paylaşmayı gerçekleştirme amaçları doğrultusunda engel olarak gördüğü Türk ordusunun tamamen dağıtılmasını hedeflemekte, yine bu amaçları doğrultusunda gerektiğinde Rum ve Ermenileri kullanmaktan da geri durmamaktaydı. Bu bağlamda İngilizler 9 Mart 1919'da Samsun'u, 30 Mart'ta ise Merzifon'u işgal ediyor, İtilaf Devletleri de bu bölgelerde Türklerin Hıristiyanlara saldırdığını ileri sürmeye başlamışlardı.

Doğal olarak İngiltere bu politikalarının bir gereği olarak İstanbul Hükûmeti'ne, asayişin sağlanamaması halinde bölgeyi işgal edeceğine dair 21 Nisan 1919'da nota verdi.⁵³ Bunun üzerine güvenilir ve iyi bir asker olan Mustafa Kemal Paşa 30 Nisan 1919'da 9. Ordu (15 Haziran'da 3. Ordu adını aldı.) müfettişi olarak atandı.⁵⁴ Oysa ki *Le Matin*'deki makalede de belirtildiği gibi İngilizler Mustafa Kemal Paşa'dan endişe duyuyorlar ve O'nu tehlikeli buluyorlardı. Ancak Mustafa Kemal Paşa "*Enver'in gidişinden sonra rakipsizdi. Başarılar kazanmış tek Türk generaliydi.*"⁵⁵

Dokuzuncu Ordu müfettişi olarak geniş yetkilerle donatılan Mustafa Kemal Paşa'nın, askeri ve sivil makamlara emretme hakkının olduğu 7 Mayıs 1919'da şifre ile gereken makamlara bildirildi.⁵⁶ Mustafa Kemal Paşa ise kendisinin İstanbul'dan uzaklaştırılmak için bu kadar geniş yetkilerle donatıldığına dikkat çekiyor ve bu konuda, "*Hemen söyleyeyim ki bana bu yetkiyi onlar bilerek ve anlayarak vermediler. Her ne olursa olsun benim İstanbul'dan uzaklaşmamı isteyenlerin buldukları gerekçe 'Samsun ve havalisindeki asayişsizliği yerinde görüp tedbir almak için Samsun'a kadar gitmekti.'*"⁵⁷ görüşlerine yer veriyordu. Mustafa Kemal Paşa 16 Mayıs'da "*köhne bir buharlı gemi olan*"⁵⁸ Bandırma vapuruyla İstanbul'dan hareket etmekte ve Kurtuluş Savaşı'nın fiilen başladığı tarih olan 19 Mayıs 1919'da İngiliz işgali altındaki Samsun'a gelmekteydi. O gün "*Türkiye'de bir umut şafağı doğdu. Mustafa Kemal kendi saatinin geldiğini anladı.*"⁵⁹

⁵² Yusuf Sarıncay, "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* C.: XI, S.: 31, Mart 1995, s.127.

⁵³ Tansel, a.g.e., C.I, s.226.

⁵⁴ Fethi Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK Yay. Ankara, 1988, s.15.

⁵⁵ "*Le prodigieux roman de Kemal Atatürk, homme de guerre et homme d'Etat*", *Le Matin*, 12 Novembre 1938, s.3.

⁵⁶ *Türk İstiklâl Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, c.I, s.286.

⁵⁷ *Nutuk-Söylev*, C. I, s.3.

⁵⁸ "*Le prodigieux roman de Kemal Atatürk, homme de guerre et homme d'Etat*", *Le Matin*, 12 Novembre 1938, s.3.

⁵⁹ a.g.m., *Le Matin*, 12 Novembre 1938, s.3.

Ne yazık ki Vahdettin ve Damat Ferit Paşa Mustafa Kemal Paşa'yı ve düşüncelerini dikkate almak yerine başlarından kovarcasına O'nu İstanbul'dan uzaklaştırmışlardı. Zaten Mondros Mütarekesi'yle birlikte Osmanlı yöneticileri ülkenin geleceğiyle ilgilenmek yerine kendi makam ve mevkilerini korumanın endişesine düşmüşlerdi. Mustafa Kemal Paşa da Samsun'a çıktuktan sonra bu duruma dikkat çekerken, İngilizler ve İngilizlerin her isteğini yapmaya amade Vahdettin ve kurduğu Hükûmet hakkında, "*Padişah ve halife olan kişi, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükûmeti de aynı durumda.*"⁶⁰ görüşlerine yer vermekte, Vahdettin de dahil o an Osmanlı'yı yönetenlerin ne kadar basiretsiz olduklarını da ortaya koymaktaydı.

Öte yandan manda ve himayeci görüşleri kabul etmeyen, milli hakimiyete dayanan yeni bir Türk devleti kurmayı amaçlayan Mustafa Kemal Paşa, zaten Samsun'a gitmeden önce de yakın arkadaşlarıyla yaptığı görüşmelerde Türk milleti için başlatacağı mücadelenin temel esaslarını belirlemişti. Şöyle ki: "*Temel ilke, Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu, ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir... Oysa, Türkün onuru, kendine güveni ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus, tutsak yaşamaktansa yok olsun, daha iyidir. Öyleyse, ya bağımsızlık, ya ölüm!*"⁶¹ Bu noktada da Mustafa Kemal Paşa ulusun kaderini İtilaf Devletleri güdümündeki İstanbul Hükûmeti'ne ve padişaha bırakmak "*çöküşe boyun eğmektir*"⁶² diyordu. Görüldüğü üzere Mustafa Kemal Paşa sadece işgalci güçlere değil, aynı zamanda Vahdettin ve İstanbul Hükûmetlerine karşı da Türk'ün onuru ve şerefi için mücadele verecekti.

Bu arada Damat Ferit Paşa "*Türk İmparatorluğu'nun tasfiyesinin ve paylaşılmasının*"⁶³ da görüşüleceği Paris Konferansı'na bir heyetle katılmak için çabalarını artırmıştı. Fakat 18 Ocak 1919 tarihinde çalışmalarına başlamış olan Konferans'ta "Yunan arazi üsteklerini incelemekle görevli komisyon, 30 Mart 1919 raporu ile, İtalyan üyelerin itirazlarını da hiçe sayarak, İzmir ve arka bölgesinin Yunanistan'a verilmesini kabul ve tavsiye"⁶⁴ etmiş ve "nihayet 10 Mayıs 1919'da İzmir'in nasıl işgal edileceği hakkında kesin karar"⁶⁵ verilmişti. 15 Mayıs 1919'da "*Büyük Güçler müttefik askerlerine*"⁶⁶ ve Yunanlılara İzmir'i işgal ettirmişlerdi. İzmir'in işgal edilmeyeceği ve

⁶⁰ *Nutuk-Söylev, C. I, a.g.e, s.15.*

⁶¹ a.g.e., s.19.

⁶² a.g.e., s.29

⁶³ *La Libre Belgique*, 20 Mai 1919, s.2.

⁶⁴ Tansel, a.g.e., C.I, s.164.

⁶⁵ a.g.e., s.166.

⁶⁶ *La Libre Belgique*, 20 Mai 1919, s.2.

Türkler'den alınmayacağı düşüncesinde olan Vahdettin ve Damat Ferit Paşa bu durum karşısında sessiz kalmışlar, dahası Damat Ferit Paşa Hükûmeti 16 Mayıs'ta gazetelere gönderdiği tebliğle halkı sükunete çağırmıştı.⁶⁷ Aslında İzmir'in işgaliyle Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma, paylaşılma ve yok edilme girişimine fiilen başlanmıştı. Innominato'nun gerçekçi tesbitiyle ateş fitillenmiş,⁶⁸ Türk halkı bu işgalle Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu tehlikeyi görmüş, La Nation Belge'de ısrarla İzmir'in işgalinin geçici olmadığına, Osmanlı Devleti'nin sonu olduğuna dikkat çekilmişti.⁶⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın betimlemesiyle köle⁷⁰ konumundaki padişah Vahdettin ve Damat Ferit Paşa Hükûmeti ise ülkenin geleceğini görmekten uzakta hâlâ Türk milletini sükunete davet ederek işgalcilerin işini kolaylaştırmaktaydı.

Türk halkının İzmir'in işgaline karşı ister protesto telgrafları, ister mitingler, isterse yer yer silahlı çatışmalarla olsun çok şiddetli tepki göstermesi karşısında 26 Mayıs 1919'da Yıldız Sarayı'nda Saltanat Şurası toplandı.⁷¹ Marghetitch de 31 Mayıs 1919 tarihli raporunda bu Saltanat Şurası'na büyük bir ümit bağlayan halkın, önceki rejimin eleştirilmesinden başka bir şeyin yapılmayıp yöneticilerin böyle bir kısır döngü içinde kalmaları karşısında büyük bir hayal kırıklığına kapıldığını belirtmekteydi.⁷² O halde Türk milletinin yaklaşmakta olan felaket karşısında bağımsız yaşama kararlılığını ortaya koyup büyük tepki göstermesine rağmen Vahdettin, Damat Ferit Paşa ve Hükûmet üyeleri hâlâ kısır bir döngüde önceki hükümetleri suçlayıp durmakta, bu ise bir bakıma padişah da dahil devleti yönetenlerin ülkenin kurtuluşu için bir karar alamayacaklarını da ortaya koymaktaydı.

Osmanlı Devleti açısından gelişen bu olumsuz olaylar karşısında 17 Mayıs 1919'da istifa eden Damat Ferit Paşa'ya Padişah tarafından Hükûmeti kurma görevi tekrar verildi. Yine Damat Ferit Paşa ikinci Hükûmeti döneminde de Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da milli bir direnişi örgütleyeceğinden tedirgin olduğundan, İtilaf Devletleri'yle birlikte bu durumun önüne geçmek isteyecek, milli hareketi yönetenlere karşı sert önlemler almaya çalışacaktı. Bu bağlamda da doğal olarak Erzurum ve Sivas Kongre'lerinin engellenmesi dahi söz konusu olmuştu.

⁶⁷ M. Tayyip Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, Türkiye İş Bankası, Ankara 1959, s.86.

⁶⁸ Innominato, "L'offre de médiation turco-grecque", *La Libre Belgique*, 26 juin 1921, s.1.

⁶⁹ "Yunan birliklerince İzmir'in işgali geçici bir güvenlik önlemi değil, Türkiye'nin paylaşılmasının kesin olarak tamamlanmasıdır.", "Après Le Partage de L'Empire turc", *La Nation Belge*, 20 Mai 1919, s.3.

⁷⁰ *Nutuk-Söylev*, C. I, s.303.

⁷¹ *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi (15 Mayıs-4 Eylül 1919)*, c.2, Kısım: I, s.67.

⁷² DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais de Belgique No 126/94, Constantinople, le 31 Mai 1919.

Bu açıdan yaşanan gelişmelere bakılacak olduğunda, Mustafa Kemal'in Nutuk'ta dikkat çektiği gibi Türk milleti "*başsız kalmış, kararsızlık ve belirsizlik içinde, olup bitecekleri bekliyor,*"⁷³ zaten otorite kalmayan ülkenin kontrolü de İtilaf Devletleri'nin eline geçmeye başlıyordu. Bu bağlamda Türk milleti açısından tarihin en bunalımlı anlarının yaşandığı bir dönemde Le Matin'in de ifadesiyle rakipsiz ve başarılar kazanmış Çanakkale kahramanı Mustafa Kemal Paşa'nın geniş yetkilerle Anadolu'ya gönderilmesinin, Türkiye'nin şafağını karartmak isteyen İngilizleri korkutması normaldi. Çünkü İngilizler herhalde geçmişindeki zaferlerini de doğru değerlendirerek Türk halkı için kurdukları tuzağı Mustafa Kemal Paşa'nın bozacağını sezinlemişlerdi. Bu noktada Mustafa Kemal Paşa'nın faaliyetlerine bakıldığında, Havza'da kaldığı süre zarfında-25 Mayıs-12 Haziran 1920-askeri, sivil yetkililere ve milli kuruluşlara gönderdiği talimatlarla işgalciler aleyhine her yerde mitingler yapılmasını, yabancı devlet temsilciliklerine protesto telgraflarının çekilmesini, İstanbul Hükûmeti'nin uyarılmasını, Anadolu ve Rumeli'de kurulan direniş örgütlerinin birlikteliğinin sağlanmasını istiyordu.⁷⁴ Doğal olarak da Mustafa Kemal Paşa'nın bu faaliyetleri işgalci devletleri, Damat Ferit Paşa Hükûmeti'ni ve özellikle de İngilizleri tedirgin ediyor ve şüphelendiriyordu. Bunun üzerine İngilizlerin Karadeniz Ordusu Başkomutanı General Milne'nin baskısıyla İstanbul Hükûmeti 8 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa'yı geri çağırıyordu.⁷⁵

Diğer yandan İzmir'in işgali karşısında gösterilen tepkiler Türk milletinin bağımsız yaşama kararlılığını ortaya koymuş ve Türk heyetinin Paris Barış Konferansı'na çağrılmasında etkili oluyordu. Marghetitch 6 Haziran 1919 tarihli raporunda ve bu rapora ekli 6 Haziran 1919 tarihli La Renaissance gazetesi ile 7 Haziran 1919 tarihli L'Entent' gazetesindeki "Türk Sorunu" başlıklı yazıda da Konferans'a gidecek Damat Ferit Paşa ve Tevfik Paşa'nın sıradan kişiler olduklarına vurgu yapılmakta,⁷⁶ Courfayrac da 18 Haziran 1919 tarihli Le Peuple'deki "*İki Türk*" isimli makalesinde "*Osmanlı misyon şefi Damat Ferit Paşa tambursuz trampetsiz gizlice Vaucresson'a indi, kendisine eşlik eden pek de önemli olmayan kişilerle.*"⁷⁷ ifadesini kullanırken, bir bakıma İtilaf Devletleri'nin savaş sonu Osmanlı Hükûmetleri'ni ve Türkleri ne kadar ciddiye aldıklarının dağöstermiş olmaktadır. Sıradan bir kişi olan Damat Ferit Paşa ve seçtiği kendisi gibi sıradan insanların, dünyanın

⁷³ Nutuk-Söylev, C. I., s.15.

⁷⁴ Tansel, a.g.e., C. II, s.1-10.

⁷⁵ Selahi Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri*, Ankara, 1995, s.18-19.

⁷⁶ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais de Belgique No 134/101, Constantinople, le 6 Juin 1919.

⁷⁷ Courfayrac, "*Deux Turcs*", **Le Peuple**, 18 Juin 1919, s.1.

kaderinin belirlendiği Paris Barış Konferansı'nda Türk'ü ve Türk Devleti'ni layıkıyla savunmaları da herhalde bir hayal olurdu.

Damat Ferit Paşa'nın 17 Haziran 1919 tarihinde Paris Konferansı'nda açıkladığı görüş ve isteklerini alaya alan haber ve yorumlar ile, Türklere hakaret niteliğindeki Clémenceau'nun cevabı 28 Haziran 1919'da gazetelerde yer almış,⁷⁸ Müttefiklerin Türklere gerçekleri hatırlattıkları belirtilmiş⁷⁹ ve Damat Ferit Paşa'nın tavrı soytarıllık olarak nitelendirilmişti.⁸⁰ Türkiye barış görüşmelerinin askıya alınması ve ertelenmesi basında değerlendirilirken, 6 Temmuz 1919'da hem La Libre Belgique hem de Le Peuple gazetesi Türkiye'yle barışın ertelenmesinin İstanbul'da hayal kırıklığı ve halk üzerinde kötü etki yaptığına, Hükûmet'in istikrarının şüpheli olduğuna, Asya'nın bazı eyaletlerinde İstanbul'un otoritesinin tanınmadığına dikkat çekmekteydi.⁸¹ Görüldüğü gibi Anadolu'nun ve İzmir'in işgali karşısında da ulusal bir direniş sergilemeyen Damat Ferit Paşa başkanlığındaki İstanbul Hükûmeti, Paris Konferansı'nda da alay konusu olmakta, sonuçta da Anadolu'da otoritesi zayıflamaya yüz tutmaktaydı.

Öte yandan İstanbul Hükûmeti'nin 8 Haziran'daki geri dön emrine oyalayıcı cevaplar veren Mustafa Kemal Paşa, açıkça Milli Mücadele hareketini başlattığı⁸² 22 Haziran 1919'da yayımladığı Amasya Tamimi'yle, yurdun ve ulusun tehlikede olduğunu, acz içindeki İstanbul Hükûmeti'nin bu tehlikeler karşısında sorumluluğunu yerine getiremediğini, bu durum karşısında ulusun bağımsızlığını yine ulusun azim ve kararlılığının kurtaracağını, Erzurum ve Sivas'da kongreler toplanacağını ilan etti.⁸³

Bu durum karşısında İstanbul Hükûmeti, O'nun verilen emirlerin dışına çıktığını iddia ediyor ve Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal Bey'in⁸⁴ 23 Haziran 1919 tarihli genelgesiyle O'nu görevinden azlediyordu.⁸⁵ La Dernière Heure gazetesi 2 Temmuz 1919 tarihinde "*Türkiye'de Devrimci Hareket*" başlığıyla verdiği haberinde, İstanbul Hükûmeti'nin onu geri çağırmasına rağmen buna itaat etmeyen Mustafa Kemal Paşa'nın Hükûmete başkaldıran silahlı bir grubun başına geçtiğini, devrimcilerin Amasya'da başkaldırışı organize

⁷⁸ Clémenceau'nun cevabı için bknz 28 Haziran 1919 tarihli Belçika gazeteleri: **La Dernière Heure, Le Peuple, La Libre Belgique**

⁷⁹ **La Dernière Heure**, 28 Juin 1919, s.3

⁸⁰ "*Alla Turca*", **La Dernière Heure**, 29 Juin 1919, s.2.

⁸¹ **La Libre Belgique**, 6 Juillet 1919, s.3; **Le Peuple**, 6 Juillet 1919, s.2.

⁸² Kansu, a.g.e., s.219.

⁸³ *Nutuk-Söylev, C. I.*, s.43.

⁸⁴ İstanbul'daki Kuvâ-yı Milliye aleytarlığı yapan gazetelerden Peyam-ı Sabah'ın başyazarı.

Yahya Kemal, *Siyasi ve Edebi Portreler*, Baha Matb., İstanbul 1968, s.89.

⁸⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, C.I, Atatürk Arş. Mrkz. Yay., Ankara, 1997, s.19.

ettiğini belirtiyordu.⁸⁶ La Dernière Heure'ün de bu haberinde belirttiği gibi Amasya Tamimi'yle ulusun kendi kaderini eline alması ve padişah iradesine karşı gelinilmesinin istenmesi, bir bakıma ulus egemenliğine dayalı Türk devriminin başladığının da ilanıydı. Doğal olarak da dikkat çekildiği üzere Vahdettin ve Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin Anadolu'da otoritesi zayıflarken, Le Peuple'de “*Jön-Türklerden oluşan askeri parti yabancı müdahalesiyle savaşmak için ulusal bir milis kurmaya çabalyor.*”⁸⁷ ifadesinde de yer aldığı gibi, 1919 ortalarına gelindiğinde Anadolu'da hızla yaygınlaşan Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki milliyetçi hareket güçlenmeye başlamış,⁸⁸ sonuçta da Innominato'nun da dikkat çektiği üzere göre Türk halkı cesaretlenmişti.⁸⁹

Damat Ferit Paşa Hükûmeti ve İtilaf Devletleri için bu istenmeyen gelişme karşısında, doğal olarak Erzurum ve Sivas Kongre'lerinin engellenmesi çabaları kaçınılmaz olacaktı. Bu noktada Erzurum'da kongre toplanmasına engel olmak isteyen İstanbul Hükûmeti, Vali Reşit Paşa'dan Sivas'a geldiğinde Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklayıp İstanbul'a göndermesini istese de, bu teşebbüs de sonuçsuz kalıyor, 3 Temmuz'da Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa ise halk ve 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa tarafından sevgi gösterileriyle karşılanıyordu.⁹⁰

Bu noktada yaklaşık iki aylık bir süre zarfında yaptığı çalışma ve yazışmaların akabinde edindiği izlenimlerin sonucunda gerek ordu tarafından gerekse uyanmakta olan milli direnişten cesaret alan Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin ve İstanbul Hükûmeti'nin kendini hedef alan baskıları karşısında uzun süre komutan olarak çalışmalarına devam edemeyeceğinin farkındaydı. Vatanın kurtuluşu ve Türk milletinin bağımsızlığı uğrunda geri adım atmayan Mustafa Kemal Paşa, mücadelesine sine-i milette bir fert olarak devam etmeye karar verdi ve 7/8 Temmuz 1919 gecesi “*ulusun sevgisine, şefkat ve cömertliğine güvenerek*”⁹¹ resmi görev ve çok sevdiği askerlikten istifa etti. Ancak istifası öncesinde Amasya Tamimi'yle Türk halkının egemenliğini eline alması, işgalcilerle ve onlarla işbirliği içindeki İstanbul Hükûmeti'nin pasif tavrına karşı faaliyete geçilmesini talep eden ve Sivas Kongresi'ne çağırın girişime imza atmıştı. Yine bu durum bir bakıma Mustafa Kemal Paşa'nın kararlılığını ve başlatacağı Milli Mücadele'de hiçbir güçlükten yılmayacağını gösteriyordu. Ayrıca bu gelişmeler ve Mustafa Kemal Paşa'nın

⁸⁶ **La Dernière Heure**, 2 Juillet 1919, s.2.

⁸⁷ **Le Peuple**, 6 Juillet 1919, s.2.

⁸⁸ **La Dernière Heure**, 2 Juillet 1919, s.2.

⁸⁹ Innominato, “*Les Turcs violent l'armistice*”, **La Libre Belgique**, 9 Juillet 1919, s.1.

⁹⁰ Kansu, a.g.e., s.23.

⁹¹ *Nutuk-Söylev*, C. I, s.65.

istifası Türk halkının İstanbul Hükûmeti'ne karşı çok büyük tepki göstermesine yol açıyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın Türk halkı ve ülkesinin kurtuluşu yolunda kararlı mücadelesini engelleme çabalarında sonuç alamayan Damat Ferit Paşa 20 Temmuz'da istifa etmek zorunda kalıyordu. Diğer partiler iç ve dış politikada ulusal hakları yeterince savunduğuna inanmadıkları Damat Ferit Paşa'nın tekrar Hükûmeti kurmasına karşı olduklarını bildirseler de, Vahdettin tarafından bu istekleri kabul olunmuyor,⁹² Vahdettin Hükûmeti kurma görevini yine O'na veriyordu ve sonuçta da III. Damat Ferit Paşa Hükûmeti 21 Temmuz 1919'da kuruluyordu. Damat Ferit Paşa'nın hükûmeti tekrar kurmasına gösterilen tepkinin nedenine ve Vahdettin'in bu tavrına açıklık getirmesi açısından Mustafa Kemal Paşa'nın şu ifadeleri dikkate değer nitelikteydi: "*Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki Hükûmet güçsüz, onursuz, korkak yalnız padişahın isteklerine uymuş, onunla birlikte kendilerini koruyabilecek herhangi bir duruma boyun eğmiş.*"⁹³

Damat Ferit Paşa ise beklenildiği üzere bu Hükûmeti döneminde açıkça Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'le birlikte milli hareketi hedef alıyor, milli hareketin ve liderlerinin çalışmalarını engellemek için önlemlerini ve baskısını artırıyordu. Bu bağlamda Damat Ferit Paşa 20 Temmuz 1919'da yayımladığı genelgede, Paris'te kaldığı altı haftalık süre zarfında Anadolu'da yaşanan karışıklıkların üzüntü verici olduğunu belirtiyor, Erzurum'da milli bir kongre toplanmasına engel olunulmasını istiyordu.⁹⁴ Damat Ferit Paşa bu genelgesiyle Anadolu'nun uyanışından rahatsızlık duyduğunu da açıkça ortaya koymuş oluyordu.

Ancak Damat Ferit Paşa'nın bütün önlem ve engelleme gayretlerine rağmen yine de 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi 7 Ağustos'a kadar çalışmalarını sürdürdü. Bu arada Erzurum Kongresi'nin toplanmasını engelleme babında Harbiye Nâzırı 30 Temmuz 1919'da gönderdiği emirle Mustafa Kemal'in tutuklanıp Kolordu'nun yardımıyla İstanbul'a gönderilmesini istemekteydi.⁹⁵ Aynı gün Damat Ferit Paşa da XV. Kolordu Komutanlığına gönderdiği emirle "*Mustafa Kemal Paşa ile Refet Bey'in Hükûmet kararlarına karşı gelmelerinden ötürü hemen yakalanarak İstanbul'a gönderilmelerini*"⁹⁶ istemesine rağmen, bu isteği yerine getirilmedi. Bütün engelleme ve baskılara rağmen toplanan Erzurum

⁹² Tansel, a.g.e., s.50.

⁹³ *Nutuk-Söylev*, C. I, s.3.

⁹⁴ Tansel, a.g.e., C. II, s.51.

⁹⁵ *Nutuk-Söylev*, C. I, s.71.

⁹⁶ a.g.e., s.67-68.

Kongresi'nde vatanının bağımsızlığı konusunda İstanbul Hükûmeti'nin üzerine düşen görevi yerine getirememesi halinde bunu oluşturulacak bir Heyet-i Temsiliye'nin⁹⁷ üstleneceği kararlaştırıldı. Alınan kararların ülkenin tamamını ilgilendirmesi nedeniyle bölgesel olmaktan çıkan Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi kararlarının olduğu gibi daha sonraki süreçte TBMM'nin de izleyeceği politikaların da temelini oluşturacaktı. Bu kongreden çıkan sonucu değerlendirirken Marghetitc, 5 Ağustos 1919 tarihli raporundaki “*Erzurum'da İstanbul'dan bağımsız bir otorite ilan edildi.*” ifadesiyle doğru ve gerçekçi tesbitte bulunuyor, Heyet-i Temsiliye'yle İstanbul'daki resmi Hükûmete rağmen ikinci bir yönetim gücü oluşuyor, bu ise yine Marghetitc'in altını çizdiği üzere Anadolu'da Bâb-ı Ali'nin otoritesinin tanınmaması⁹⁸ sonucunu vermeye başlıyordu. İstanbul ve işgalci devletler için böyle tehlikeli bir gelişmenin kabul edilmesi ise görüleceği üzere olasılık dışıydı.

Yine Erzurum'da oluşturulan Temsil Heyeti'yle Türk vatanının ve milletinin kurtuluşu için işgalci devletlerden ve özellikle de İngiltere'den korkmadan karar alabilecek Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki otorite var olmuştu. Anadolu'da oluşan bu milli otoritenin ilerde bağlı bulunduğu devlet sistemini yıkacağından endişelenmeye başlayan Damat Ferit Paşa Hükûmeti de daha sert tedbirler almaya başladı. Dâhiliye Nezareti'nden Karesi Mutasarrıflığına 8 Ağustos 1919'da gönderilen yazıda, Yunanların geçici olarak işgal ettikleri Türk topraklarının sınırlandırılması için Paris Konferansı'nda kurulmasına karar verilen İngiliz Generali Milne'nin başkanlığındaki karma komisyona her türlü kolaylığın gösterilmesi, halkın asilerle işbirliği yapmasının önlenmesi, Yunanların işgal ettikleri yerlerdeki Türk çetelerinin dağıtılması, aksi yönde hareket edenlerin tutuklanıp İstanbul'a gönderilmeleri isteniyordu.⁹⁹ 16 Ağustos 1919 tarihli La Dernière Heure'deki “*İzmir Olayları Konusunda Soruşturma*” başlıklı haberde bu kararların İngiliz General Milne'nin talimatıyla alındığı belirtiliyordu.¹⁰⁰ Ancak sonuç alınamıyordu. Bu da Anadolu'daki memurların çoğunluğunun ve askerlerin milli hareketi desteklediklerinin bir göstergesiydi. Bu arada La Dernière Heure'ün de dikkat çektiği gibi, İngiliz General Milne'nin talimatıyla Damat Ferit Paşa Hükûmeti, çeteler dediği Mustafa Kemal Paşa'nın lideri olduğu Türk milliyetçilerinin dağıtılıp Yunan işgali

⁹⁷ ‘Dokuz kişilik Heyet-i Temsiliye üyeleri: Mustafa Kemal Paşa, Hüseyin Rauf Bey, İzzet Bey, Servet Bey, Raif Efendi, Sadullah Efendi, Bekir Sami Bey, Ahmet Feyzi Efendi, Hacı Musa Bey.’, Mahmut Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, Başnur Mat., Ankara, 1968, s.104.

⁹⁸ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais de Belgique No 236/1565, Constantinople, le 5 Août 1919

⁹⁹ Tansel, a.g.e., C.II, s.72.

¹⁰⁰ **La Dernière Heure**, 16 Août 1919, s.1.

karşısındaki en büyük engeli ortadan kaldırmaya yönelmişti. Herhalde bir hükûmetin kendi halkına yapabileceği akla gelebilecek en büyük ihanetti.

Bu arada Fransa, İtalya ve özellikle İstanbul'da yönetimi ellerinde bulunduran İngiltere ile, "*İngiltere hayranı*"¹⁰¹ ve "*Müttefikler'in mahkumu*"¹⁰² Sultan ve İstanbul Hükûmeti Sivas Kongresi'ni de engellemek için her türlü çareye başvuruyor, Milli Mücadele düşmanlığından hiçbir zaman vazgeçmeyen Damat Ferid Paşa Kuvâ-yı Milliyye'ye karşı istediği şekilde hareket etmediğini düşündüğü Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa'yı görevden alıp yerine "Kuvâ-yı Milliyye'nin hakkından ben gelirim." diyen Süleyman Şefik Paşa'yı 13 Ağustos 1919'da göreve getiriyordu.¹⁰³ Askeri birliklerin yetkilerinin daraltılması amacıyla Süleyman Şefik Paşa'nın isteğiyle Birinci, İkinci ve Üçüncü Ordu Müfettişlikleri 16 Ağustos 1919 tarihli İrade-i Seniyye ile lağvediliyor, 18 Ağustos'da Üçüncü Ordu Komutanlığı kaldırılıyor, Doğu'daki askeri güç Kolordu seviyesine indirilmek isteniyordu.¹⁰⁴ Yine bu tarihlerde Erzurum'a Reşit Paşa, Van'a Mithat Bey adında valiler atanmaktaydı. Reşit Paşa'nın Kuvâ-yı Milliyye'ye karşı hareket etmediği sürece görevde kalmasına ses çıkarılmadı. Ayrıca 1919 Temmuz'unun sonlarına doğru Bursa, Balıkesir, Konya, Afyon, Antalya, Ankara, Kastamonu, Samsun, Sivas, Trabzon ve Erzurum vilayetlerinde durumu incelemek için iki sivil bir asker üyeden oluşan tahkik heyetleri oluşturuluyor,¹⁰⁵ bu heyetlerin Kuvâ-yı Milliyye adına asker toplayıp çeteler oluşturmak için çabalayanları, halkı kıskırtıp asayiş bozan, beyannameler yayımlayan Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'i tutuklayıp İstanbul'a göndermeleri isteniyordu.¹⁰⁶ Çünkü 27 Ağustos 1919 tarihli La Nation Belge'de dikkat çekildiği üzere Mustafa Kemal Paşa başkanlığında Erzurum'da ayrılıkçı bir kongre toplanmış ve başkaldıran Türk liderleri imparatorluğun parçalanmasını ve Ermenistan kurulmasını kabul etmeyeceklerini bildirmişler, kongre kararlarını kabul etmeyecek Hükûmetin otoritesini reddedeceklerini ilan etmişlerdi.¹⁰⁷ Doğal olarak da Marghetitc'in 23 Ağustos 1919 tarihli raporunda da belirttiği gibi İstanbul'un Türkiye'de hemen hemen otoritesi kalmıyor, Amerikan Manda Komisyonu'nun Osmanlı yönetici çevrelerinin tam bir uyumsuzluk içinde oldukları ve Türkiye'de hiçbir otoritenin tanınmadığı

¹⁰¹ **La Deniere Heure**, 7 Décembre 1918, s.2: İstanbul'da Sultan'la görüşen İngiliz muhabir Ward Price'in düşüncesi.

¹⁰² **La Libre Belgique**, 29 Juin 1920, s.2.

¹⁰³ Tansel, a.g.e., C.II, s.75.

¹⁰⁴ a.g.e., s.75-76.

¹⁰⁵ Bu heyetler Temmuz 1919 sonlarına doğru oluşturulmaktaydı. Gökbilgin, a.g.e., s.176.

¹⁰⁶ Bekir Sıtkı Baykal, *Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler*, Türk İnk. Tar. Ens. Yay., Ankara, 1969, s.33.

¹⁰⁷ "*Les Jeunes Turcs Contre L'Arménie*", **La Nation Belge**, 27 Août 1919, s.3.

sonucuna vardıkları belirtiliyordu.¹⁰⁸ İstanbul Hükûmeti'nin 1919 yılı ortalarında Anadolu'da sözünün geçmeyecek duruma geldiğinin nedenine bakıldığında, görüldüğü üzere Damat Ferit Paşa başkanlığındaki İstanbul Hükûmeti askeri ve sivil önlemler babında Mustafa Kemal Paşa'nın gücünün önüne geçmek için valiler de atasa paşalar da atasa başarılı olamıyor, amacına ulaşamıyordu. Bu ise gerçeği görmeye başlayan Türk halkı ve Türk ordusunun mensuplarının Mustafa Kemal Paşa etrafında kenetlendiğinin göstergesiydi.

Bu arada Damat Ferit Paşa'nın Sivas Kongresi'ni engellemek için emir verdiği Sivas valisi Reşid Paşa'nın, Elazığ valisi Ali Galip'in, Fransız Binbaşı Brunot'nun ve yine 3 Eylül 1919'da "*aşırı derecede Kürtleri seven ve onları ayaklandırma işiyle meşgul olan*",¹⁰⁹ elinde her türlü kolaylığın sağlanmasının istendiği İstanbul Hükûmeti'nin verdiği bir belgeye de sahip olan ve yanında Kürt Bedirhanî'lerden Celâdet ve Kâmuran ve Diyarbakırlı Cemil Paşa ailesinden Ekrem'le birlikte Malatya'ya gelen İngiliz subayı Edward Noel'in çabaları da sonuç vermiyor, Erzurum Kongresi beyannamesinin esas alan¹¹⁰ Sivas Kongresi 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında çalışmalarını gerçekleştiriyordu.

18 Eylül 1919 tarihli La Libre Belgique'deki "*Jön-Türk Karşısı Bir Hareket*" başlıklı haberde İstanbul Hükûmeti'ne düşman milliyetçi bir kongrenin Sivas'ta toplandığı bildiriliyordu.¹¹¹ Bu kongrenin sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın önderliği pekişirken Damat Ferit Paşa'nın durumu ise kritik bir hal almaya başladı. 23 Eylül 1919 tarihli La Dernière Heure'deki "*Müslümanların Kaygıları*" başlıklı makalede konferans çalışmalarının yavaş seyrinden Türklerin kaygı duydukları, ancak cesaretlerinin kırılmadığı, bu belirsizliğin onlara acı verdiği ve anarşik ortama yol açtığı, devam eden çalkantıların Osmanlı Devleti'nin sınırlarını aştığı belirtiliyor, Mustafa Kemal ve beraberindekilerin durmadan çalıştığına dikkat çekiliyordu.¹¹² Hem gazetelerin hem de Belçika temsilcisinin raporunda da ortaya konduğu gibi, yabancı bir işgale razı olmayan ve buna karşı mücadele başlatan Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki milliyetçi hareket, içerde ve dışarıda her gün biraz daha gücünü hissettirmekte, Jön-Türk ve İttihatçı bir hareket olmadığı anlaşılakta, bunun sonucunda da hem İstanbul Hükûmeti ve Padişahın otoritesi hem de Enver Paşa'yla birlikte İttihatçıların prestiji de yok olmaktaydı.

¹⁰⁸ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais de Belgique No 267/175, Constantinople, le 23 Août 1919

¹⁰⁹ Tansel, a.g.e., C.II, s.107.

¹¹⁰ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, C:I, s.8.

¹¹¹ **La Libre Belgique**, 18 Septembre 1919, s.3.

¹¹² "*Inquiétudes Musulmans*", **La Dernière Heure**, 23 Septembre 1919, s.3.

Yaşanan bu gelişmelerin sonucunda Mustafa Kemal hareketini hiçbir zaman anlamayan “*bön*”¹¹³ Damat Ferit Paşa başkanlığındaki İstanbul Hükûmeti, atığı her adımda Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki milli hareket karşısında başarısızlığa uğruyordu. Bunun üzerine üzerindeki baskıların da artması sonucunda Damat Ferit Paşa 30 Eylül’de istifa etti. Anadolu’ya söz geçiremeyen bir Hükûmetin iş başında bulunmasını İtilaf Devletleri de istemiyordu.¹¹⁴ Bunun üzerine 2 Ekim 1919’da Ali Rıza Paşa Hükûmeti kuruldu. Bu, Türk milliyetçilerinin İstanbul karşısındaki ilk büyük zaferleriydi.

Sonuç itibarıyla Mustafa Kemal Paşa’nın kongrelerle Kuvâ-yı Milliyye ve milli iradeyi hakim kılmaya çalışıp bir yandan da Padişah fermanıyla kapatılan Meclis’in yeniden açılması için gösterdiği önlenemeyen çabalarıyla, bir bakıma da İtilaf Devletleri’nin ve özellikle de İngilizlerin Türk halkı ve ülkesi üzerindeki emellerinin önüne geçilmeye başlanmış olunuyordu. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa’nın sürekli artan gücü karşısında aciz kalan Damat Ferit Paşa iktidarının, bu noktada İtilaf Devletleri’nin politikalarına tam olarak hizmet edemediğinin düşünülmesi ve başka bir Hükûmet kurulması arayışları kaçınılmaz bir hal almıştı.

Bu arada 2 Ekim’de kurulan Ali Rıza Paşa kabinesinde Kuvâ-yı Milliyye’ye sempati duyanlar da yer almıştı.¹¹⁵ Diğer yandan Mustafa Kemal Paşa 3 Ekim’de Ali Rıza Paşa’ya çektiği telgrafda Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarına saygılı olması şartıyla kendisine yardımcı olacağını, Meclis-i Me’busân toplanıncaya kadar düşmanlara herhangi bir taahhüde bulunulmamasını, Barış Konferansı’na gönderilecek delegelerin ehliyetli kişilerden seçilmesini istemiş,¹¹⁶ bu istekler yeni Hükûmet tarafından olumlu karşılanmıştı.

Ancak Damat Ferit Paşa istifa da etse, Hükûmeti Ali Rıza Paşa veya bir başkası da kursa, 5 Ekim 1919 tarihli *La Dernière Heure*’deki “*Türk Davasının Yeniden Başlaması*” isimli makalede “*İstanbul. Dört Yüksek Komiser mevcut, İngiliz, Amerikan, Fransız ve İtalyan. Şu anki devlet gücü hesaba katılmadan dört milletin askerinden polis oluşturuldu. Bundan şu sonuç çıkıyor: İstanbul’da tek bir Hükûmet yok, beş Hükûmet var.*”¹¹⁷ mealindeki görüşlerin de ortaya koyduğu gibi, ülkeyi İstanbul Hükûmeti’nin yönetmesi söz konusu olamazdı. Yine İstanbul’da beş Hükûmetin mevcut

¹¹³ “*La Remise Du Procès Turc*”, *La Dernière Heure*, 5 Octobre 1919, s.3.

¹¹⁴ Yaman, a.g.e., s.200.

¹¹⁵ Tansel, a.g.e., C.II, s.144.

¹¹⁶ *Nutuk-Söylev*, C. I, s.261.

¹¹⁷ “*La Remise Du Procès Turc*”, *La Dernière Heure*, 5 Octobre 1919, s.3.

olduğunun iddia edildiği bu makalede de açıkça belirtildiği gibi, ülkenin ve Türk milletinin geleceğiyle ilgili İstanbul Hükûmetlerinin karar alması da mümkün görünmüyordu. Belçika orta elçisi Marghetitch İstanbul'da Britanya Yüksek Komiseri Amiral Rebac'ı ziyaret ettiğinde, Rebac kendisine Londra'ya gittiğinde “*Tam bir karışıklık var. Türk yönetimi artık hiçbir şey yapamıyor, onun yerine hareket etmek için gerekli yetkilerimiz yok. Her şey rüzgarın önünde sürükleniyor. Şu andan itibaren Yüksek Komiserlerin yetkilerini artırmak gerekiyor.*”¹¹⁸ mesajını iletmesini istemişti. Hem La Dernière Heure gazetesinin belirttiği hem de Amiral Rebac'ın Marghetitch'e söylediği gibi Türk halkının kaderi İngiliz, Amerikan, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri'nin ellerinde rüzgarın önünde sürüklenmekteydi.

Diğer yandan iç politikada yaşanan olumlu gelişmelerin sonucunda Ali Rıza Paşa'nın gönderdiği Bahriye Nâzırı Salih Paşa'yla Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Bekir Sami Bey arasında 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında gerçekleşen Amasya görüşmelerinde Türk vatanının ve istiklâlinin korunması, herhangi bir vilayetin herhangi bir sebeple terk edilmemesi, azınlıklara herhangi bir ayrıcalığın verilmemesi, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukûk Cemiyeti'nin hukûki bir teşebbüs olduğu İstanbul Hükûmeti'nce tanınması, barış konferansına Heyet-i Temsiliye'nin uygun gördüğü kişilerin de katılması, Meclis-i Me'busân'ın İstanbul'da toplanması konularında anlaşılmaktaydı.¹¹⁹ Marghetitch 20 Kasım 1919 tarihli raporunda şu an Türkiye'de en belli başlı olayın millî hareket olduğunu, Bâb-ı Ali'nin bir taraftan Mustafa Kemal'le görüşürken diğer taraftan da Müttefiklerin durumunu göz önünde bulundurduğunu, ülkenin bütün taşkın gruplarıyla otoriteyi paylaştığını ve kararsız hareket ettiğini belirtiyordu.¹²⁰ 23 Kasım 1919 tarihli La Dernière Heure'deki “*Türk Kaosu*” başlıklı haberde ise Mustafa Kemal liderliğindeki milliyetçi hareketin Hükûmete fazla zorluk çıkarmayacağı öne sürülüyordu.¹²¹

Sivas Kongresi'nden sonra daha da güçlenen Kuvâ-yı Milliye hareketi Ali Rıza Paşa Hükûmeti döneminde de gücünü artırmaya devam etti. İç ve dış politikada etkili olmaya başladı. Kuvâ-yı Milliyeciler bu Hükûmetin uzun süre devam etmeyeceğinin farkındaydı, yine de mümkün olduğunca görevde

¹¹⁸ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Dışişleri Bakanı Paul Hymans'a (Brüksel), Legation de Belgique (Gizli), No...(Belgenin aslında numarası balırtılmıştır.), Constantinople, le 1 Décembre 1919.

¹¹⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, C:II, s.14.

¹²⁰ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais de Belgique No 406/252, Constantinople, le 20 Novembre 1919.

¹²¹ La Dernière Heure, 23 Novembre 1919, s.1.

kalmalarını da istiyorlardı.¹²² Zaten Ali Rıza Paşa da Konya'ya Suphi Bey'i, Ankara'ya da Ziya Paşa'yı atayıp önceki hükûmetin yapmak istediğini gerçekleştirmiş,¹²³ Salih Paşa'yla anlaşılacak noktalarda somut adım atmamış, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının aleyhindeki çalışmalara son vermemiş,¹²⁴ Kuvâ-yı Milliyyeciler ile sınırlı ilişkiler içinde kalmıştı. Yine İngilizlerin baskısıyla¹²⁵ Harbiye Nâzırı Cemal Paşa görevinden istifa etmek zorunda kalmıştı. Görüldüğü üzere Ali Rıza Paşa Hükûmeti İtilaf Devletleri'nin istediği kararları almaktan geri kalmamakta, bu tavrıyla da bir bakıma Türk milliyetçilerini hedef aldığı anlaşılmaktaydı.

Diğer taraftan Meclis-i Me'busân'ın açılması çalışmalarının ve Paris Barış Konferansı'nda Türkler hakkında kesin kararların alınmaya başlanması o an için önemli konuları teşkil ediyordu. Gazeteler genel olarak Türk barışının geciktirilmesinin Türk milliyetçiliğini güçlendirdiğini ileri sürüyordu.¹²⁶ Yine Marghetitch de 1 Aralık 1919 tarihli raporunda bu konuya dikkat çekip bir yıl önce mat edilen Türklere Müttefikler'in istediklerini kabul ettirebilecekken şu an için bunun söz konusu olmadığına,¹²⁷ bir başka raporunda da açılacak yeni Meclis'de Hristiyanların ve ağırbaşlı Müslümanların bulunmayacağına, İttihatçı ve milliyetçi üyelerin çoğunlukta olacağına dikkat çekiyordu.¹²⁸ Anlaşıldığı üzere, Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki milliyetçi hareketin günden güne güçlenmesi ve 1919 sonlarında Padişah ve İstanbul Hükûmetlerinin hemen hemen Anadolu'da otoritelerinin sıfırlanması, İtilaf Devletleri'ni kaygılandırmaya başlamıştı. Bu nedenle Türk barışının daha fazla geciktirilmemesi istenmekte, açılacak olan Meclis'de Milliyetçi ve İttihatçıların çoğunlukta olmasından çekinilmekteydi.

¹²² Mustafa Kemal Paşa Ali Rıza Paşa Hükûmeti konusunda şöyle düşünüyordu: “Başta Sadrazam Ali Rıza Paşa olmak üzere hepsinin yetersiz, Padişahın gözüne girmek isteyen kişilerden oldukları; kimisinin ulusal eylemden yana, kimisinin de buna karşı oldukları; bununla birlikte Padişah, kısa zamanda bunları düşünerek yerine zorbalığı sürdürebilecek bir Hükûmet getirmek isteyeceğinden, Meclisi Milli kurulup yasama görevini yapmaya başlayınca da Heyeti Temsiliye'nin bu Hükûmeti tutmasının yurt ve ulus için hayırlı bir iş olduğu kabul olundu.”; bkz., *Nutuk-Söylev*, C. I, s.355.

¹²³ Tansel, a.g.e., C.II, s.147.

¹²⁴ İç ayaklanmalar ve Amasya görüşmelerinin yapıldığı sırada Şeyh Recep ve arkadaşlarının Mustafa Kemal Paşa'yı tehdit eder nitelikte telgraf çekmeleri örneklerinde olduğu gibi. Bkz., *Nutuk-Söylev*, C. I, s.335-337.

¹²⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, C:I, s.50.

¹²⁶ “*La Remise Du Procès Turc*”, *La Dernière Heure*, 5 Octobre 1919, s.3.

¹²⁷ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Legation De Belgique(Gizli), No...(Belgenin aslında numarası balırtılmamıştır.), Constantinople, le 1 Décembre 1919

¹²⁸ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais de Belgique No 406/252, Constantinople, le 20 Novembre 1919

Bu arada İstanbul Hükûmeti ve İngilizler Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki milliyetçi hareketi yok etme çabasından vazgeçmemekte ve iç isyanları çıkartmaktaydılar. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Askeri Nigahbân Cemiyeti ve İngiliz Muhipler Cemiyeti halkı milliyetçi güçlere karşı kıskırtmakta birlik olmakta, iç isyanlarla Mustafa Kemal'in otoritesini ve doğmakta olan Türk milli iradesini daha başlangıçta yok etmek istemekteydiler.¹²⁹ Marghetitch de 3 Aralık 1919 tarihli raporunda Mustafa Kemal'in milliyetçi çetelerine karşı Ahmet Anzavur'un harekete geçtiğini, İstanbul'daki Hükûmetle Mustafa Kemal arasında her zaman görüş ayrılıklarının olacağı, milliyetçi güçlerin konferans kararlarına karşı harekete geçeceklerini bildirirken, o anki halkın ve ülkenin durumunu, *"Biz Türkiye'de, bu ülkenin tarihinde hiç görülmemiş tam bir anarşi ortamındayız. İtaatsizliğin ve düzensizliğin bütün çeşitleri gözler önünde: Eşkiyalık, soygun ve cinayetler kendi halinde olan halkın zararına. Düzenli birliklerce yetersiz olarak savunulan, bütün ümidini kaybeden ve kabuslarla silkinerek yarı uykuda yaşayan halk."*¹³⁰ sözleriyle ifade ediyordu. Yine İstanbul Hükûmeti Anadolu'ya gönderdiği Nasihat Heyetleri'yle halkı ve yöneticileri Hükûmet politikası dışına çıkmamayı, silahlı mücadeleye girişmemeyi öğütüyorlardı. Görüldüğü üzere sırf iktidarda kalabilmek uğruna Türk halkını iç isyanlarla bir birine kırdırtacak kadar körleşen Padişah ve İstanbul Hükûmeti, bu konuda Türk düşmanı iç ve dış güçlerle işbirliği yapmaktan kaçınmamakta, Marghetitch'in de dikkat çektiği üzere Türk halkının ümidini kırıp kabuslarla yaşamasına neden olmaktaydı. Buna karşın Mustafa Kemal Paşa Türk halkını kabuslarda yaşatmak istemiyordu ve Milli Mücadele'den vazgeçmesi mümkün görünmüyordu.

Yapılan seçimlerden sonra Meclis-i Me'busân'ın yapısı belirlenmiş, hem Padişah Vahdettin ve İstanbul Hükûmeti'nin hem de İtilaf Devletleri'nin istemediği bir tablo çıkmış, on kadar üye dışında İttihat ve Terakki'nin zaferiyle bitmişti.¹³¹ Oluşan bu yeni tablosuyla Meclis-i Me'busân 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da açıldı. Ancak istediği halde Mustafa Kemal Paşa meclis başkanlığına seçilmedi ve Müdafaa-i Hukûk Grubu kurulmadı. Yine de milliyetçi milletvekilleri 'Felâh-ı Vatan Grubu'nu' oluşturdu. 25 Ocak 1920 tarihli La Libre Belgique *"Türkiye. Büyük Bir Dahili Krizin Arefesinde"* başlıklı haberinde, İttihat ve Terakki liderleri ve milletvekillerinin milliyetçiler sıfatıyla seçildiklerini, Müttefikler'in imparatorluğun

¹²⁹ Tansel, a.g.e., C.II, s.155.

¹³⁰ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais de Belgique No 417/257, Constantinople, le 3 Décembre 1919

¹³¹ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Legation de Belgique No 438/270, Constantinople, le 31 Décembre 1919

bütünlüğüne saygı göstermemeleri halinde direneceklerini bildirdiklerini, bunun ise “uzlaşmaz Türklerin lideri Mustafa Kemal Paşa ile Sadrazam arasındaki görüş farklılığını”¹³² oluşturduğunu, kabinenin istifasının yakın olduğunu bildiriyordu. Görüldüğü üzere Mondros Mütarekesi’yle Türk sınırları olarak kabul edilen toprak bütünlüğünün korunması konusunda Mustafa Kemal Paşa’nın uzlaşmaz tavrı Meclis-i Me’busân’da destek görmekte, bu ise hem Müttefikleri hem de İstanbul Hükûmeti’ni rahatsız etmekteydi.

Meclis-i Me’busân Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarının esasına dayanan Misâk-ı Milli’yi 28 Ocak 1920’de kabul etti.¹³³ Kuvâ-yı Milliyye’nin amaçlarının da bir bütünü olarak kabul edilebilecek şartların Meclis’de kabul edilmesine İtilaf Devletleri sert tepki göstermekte,¹³⁴ İstanbul milletvekili Reşat Hikmet Bey’i tutuklatmakta, Kuvâ-yı Milliyye’ye yardımcı olduklarını bahane ettikleri Harbiye Nâzırı Cemal Paşa ve Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa’nın¹³⁵ 21 Ocak 1920’de istifa etmelerine neden olmaktadır. Çünkü İtilaf Devletleri İzzet Paşa kabinesinden itibaren kurulan İstanbul Hükûmetlerini kendi isteklerini yerine getiren birer teşekkül olarak görüyorlardı. Oysa Misâk-ı Milli’nin kabul edilmesiyle Meclis kendi istediğini yapmıştı.

Meclis’in açılmasıyla birlikte milli hareketin ortadan kalkacağı ümidi ve beklentisiyle Sadrazam Ali Rıza Paşa 14 Şubat 1920’de illere ve bağımsız sancaklara gönderdiği telgrafta ulusal irade adına söz söylemeye yetkili tek merciin Meclis olduğunu belirtiyor, Hükûmet işlerine karışılmasını istemiyor, aksine hareket edenlerin cezalandırılacağını belirtiyordu. Bu hareketiyle İstanbul Hükûmeti Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye’yi etkisiz hale getirmeyi amaçlamıştı. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa 17 Şubat’ta bir genelge yayınladı. Barış kurulana kadar Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukûk Cemiyeti’nin ulusal emelleri savunmaya devam edeceğini bildirdi.¹³⁶ Henry Habert “Çanakkale Boğazı’na İngiliz Çıkarması” başlıklı haberinde Mustafa Kemal taraftarlarının git gide gözü pek olmaya başladıklarını ve bunu Akbaş cephaneliğine saldırarak kanıtladıklarını, halkı sürekli olarak İngiliz ve Fransızlara karşı kışkırttıklarını, bunun sonucunda da bu iki ülkeye karşı Türk halkında aşırı bir öfke durumunun belirdiğini yazıyordu.¹³⁷ Diğer yandan 14 Şubat 1920’de Londra Konferansı’nda İstanbul’un Türkler’de bırakılmasını

¹³² **La Libre Belgique**, 25 Janvier 1920, s.2

¹³³ Kansu, a.g.e., s.541-542.

¹³⁴ **La Libre Belgique**, 8 Février 1920, s.2.

¹³⁵ Tansel, a.g.e., C.III, s.21.

¹³⁶ *Nutuk-Söylev, C. I*, a.g.e., s.505-507.

¹³⁷ **La Libre Belgique**, 18 Février 1920, s.2.

ele alırken, Innominato 17 Şubat 1920 tarihili *La Libre Belgique*'deki “*Londra Dönüşü*” isimli başmakalesinde doğru bir öngöründe bulunuyor, Türkler İstanbul'a sahip olsa da gerçek otoritenin başkalarında olacağını iddia ediyor, “*Büyük Türk laf olsun diye İstanbul'u muhafaza edecek ve gerçek otorite ise başkalarının elinde olacak.*”¹³⁸ görüşüne yer veriyordu. Innominato bu görüşleriyle bir gerçeğe daha vurgu yapmış oluyordu. Padişah ve İstanbul Hükümetleri kendi başkentlerinde ülkeyi yönetecek bir otoriteye sahip değillerdi ve gelecekte de sahip olamayacaklardı. Diğer bir deyişle yabancılar Türk'ün ve Türk devletinin kaderine Padişah ve kurduğu hükümetlerle hükmetme arzusundan vazgeçmeyeceklerdi.

Innominato'nun da dikkat çektiği üzere İstanbul'da gerçek egemenlik yabancılar da olacaktı, ancak buna karşın 19 Şubat 1920 tarihli *La Dernière Heure*'deki “*Hasta Adam ve Onun Tabipleri*” başlıklı makalede de “*Zaten Türkiye eski 'İttihat ve Terakki' Partisi'nin mirasçıları olan milliyetçilerin ellerinde. Bu memnun olunmayacak bir gerçek. Şu an iktidarı icra etmeye yetenekli başka bir kurum da yok.*”¹³⁹ ifadelerinde de belirtildiği gibi, İstanbul dışında Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Türk milliyetçilerinin sözü geçiyordu. Doğal olarak da Türk milliyetçileri aynı gazetenin 23 Şubat 1920 tarihli haberinde de belirttiği gibi Misâk-ı Milli'ye dayalı bir program izleyecekler ve Müdafaa-i Hukûk Partisi'nin milletvekilleri bu konuda uzlaşmaz tutumlarının devam ettireceklerdi.¹⁴⁰ Yine bu bağlamda Roland de Marès'in de 8 Mart 1920 tarihli *Le Matin*'deki “*Londra Konferansı'ndan Sonra*” isimli başmakalesinde, 1920 ortaları gelirken Türk milliyetçilerinin Müttefikleri tehdit edecek kadar güçlendiklerine dikkat çekiyordu.¹⁴¹

Görüldüğü üzere 1920 yılına girildiğinde İstanbul Hükümeti Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye'yi etkisiz hale getirmek için her türlü önleme başvursa da sonuçsuz kalıyor, buna karşın belge ve basına göre Türk milliyetçileri daha da uzlaşmaz oluyorlar ve Misâk-ı Milli hedeflerinden geri adım atmayacaklarını her fırsatta ilan ediyorlardı. Bir diğer dikkat çekici nokta ise Innominato'nun da gerçeği ortaya koyduğu üzere İstanbul'da gerçek hakimiyet yabancılardaydı. Ancak 19 Şubat 1920 tarihli *La Dernière Heure*'de de ortaya konduğu gibi 1920 yılına gelindiğinde Türkiye milliyetçilerin elindeydi ve gerçek manasıyla Türk'ün kaderini eline alacaktı ve anlaşıldığı üzere giydiği ateşten gömleği çıkarmasını sağlayacak başka kurum ve kişi de yoktu.

¹³⁸ Innominato, “*Retour de Londres*”, *La Libre Belgique*, 17 Février 1920, s.1.

¹³⁹ “*L'Homme Malade Et ses Médecins*”, *La Dernière Heure*, 19 Février 1920, s.3.

¹⁴⁰ *La Dernière Heure*, 23 Février 1920, s.2.

¹⁴¹ Roland de Marès, “*Après la conférence de Londres*”, *Le Matin*, 8 Mars 1920 s.1.

Bu gelişmeler karşısında İtilaf Devletleri'nin Hükûmete yaptığı baskılar karşısında 3 Mart 1920'de Ali Rıza Paşa istifa etti. Bu ise İtilaf Devletleri'nin özellikle İngiltere'nin kendi istekleri dışında karar alan Hükûmetlere tahammülleri olmadığını göstergesiydi. Aynı gün Meclis'deki Felâh-ı Vatan Grubu milletvekilleri Damat Ferit Paşa'nın Hükûmeti tekrar kurması ihtimalini hesaba katarak padişahın Kuvâ-yı Milliyyecilerin kabul edeceği birinin Hükûmeti kurmasını istedi. Mustafa Kemal Paşa da Meclis-i Me'busân Başkanlığı'na ve padişaha 4 Mart'ta çektiği telgrafta ulusun güvenebileceği bir Hükûmetin iş başına gelmesini istiyordu.¹⁴² Nihayetinde Ali Rıza Paşa Hükûmeti'nde Bahriye Nâzırı olan, 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde gerçekleşen Amasya görüşmelerine gitmeden önce 'Altay vapuru ile İstanbul'a hareket etmiş fakat "Kız Kulesi açıklarında İngilizler tarafından 48 saat tevkif edilmiş ve ecnebi teftiş ve murâkebesine tâbi tutulmuş"¹⁴³ olan ve Amasya görüşmelerinde İstanbul Hükûmeti ile "Kuvâ-yı Milliye arasındaki anlaşmazlıkları gidermek için Amasya'da büyük çaba harcamış olan...ve daha sonra Kuvâ-yı Milliyyeyi red ve takbih etmesi için İ'tilâf Devletlerinin yaptıkları teklifi de kabul etmemiş"¹⁴⁴ olan Salih Hulûsi Paşa 8 Mart 1920'de Hükûmeti kurdu. Gazeteler 9 Mart'ta istifa eden kabinenin yerine Hükûmeti Salih Paşa'nın kurduğuna dikkat çekiyordu.¹⁴⁵ Ancak doğal olarak açıktan açığa Kuvâ-yı Milliyye'nin yanında olduğu anlaşılan birinin iktidarına İngilizlerin müsamaha göstermesinin beklenmesi hayal olurdu.

Bu bağlamda İtilaf Devletleri hem meclislerinde hem de Londra Konferansı'nda Maraş'ta Ermenilerin katledildiğini ileri sürmelerinin yanı sıra, İstanbul'daki resmi Hükûmetin bu konuda parmağı olduğu ve Kuvâ-yı Milliyyecilere silah sağladığı iddiasında bulunmaya başlamışlardı. Innominato da 14 Mart 1920 tarihli *La Libre Belgique*'deki "*Türkiye'ye Karşı Fransa, İngiltere, İtalya ve Yunanistan*" isimli makalesinde bu duruma değiniyordu. Makalede yer alan bilgilere göre İngilizler ve özellikle Lord Curzon Konferans'ta ve Lordlar Kamarası'nda Maraş'ta yirmi bin Ermeni'nin katledildiğini ileri sürmekte, İstanbul Hükûmeti'nin bu olayla ilişkili olduğunu ve bu Hükûmetin Küçük Asya'daki milliyetçi güçlerle görüşüğünü ve onlara silah sağladığını iddia etmekteydi. Innominato aynı bakış açısıyla Türk milliyetçilerini hedef alarak "*Savaş esnasında Müttefikler'e düşman olan Türk unsurları başa geçmeyi başardı. Bunların eylemi cesaretlendi; hemen küstah, saldırgan ve kanlı eski Türkiye'yi yeniden oluşturdu.*"¹⁴⁶

¹⁴² *Nutuk-Söylev*, C. I, s.531-533.

¹⁴³ Tansel, a.g.e., C.II, s.150.

¹⁴⁴ Tansel, a.g.e., C.III, s.39.

¹⁴⁵ **La Dernière Heure**, 9 Mars 1920, s.2.

¹⁴⁶ Innominato, "*La France, l'Angleterre, l'Italie et la Grèce contre la Turquie*", **La Libre Belgique**, 14 Mars 1920, s.1-2.

görüşlerine yer vermektedir. O halde görüldüğü üzere İtilaf Devletleri'nin ve özellikle İngilizlerin hedef aldığı bir hükûmetin uzun süre iktidarda kalması mümkün değildi. Mustafa Kemal Paşa da bunun farkındaydı.

Bunun bir göstergesi olarak 16 Mart 1920'de İstanbul işgal edilmiş, Meclis basılmış, içlerinde Rauf Bey ve Kara Vasıf Bey'inde bulunduğu milliyetçi milletvekillerinin yanı sıra Cemal Paşa ve Fevzi Paşa da tutuklanmıştı.¹⁴⁷ İngilizler bu davranışlarıyla Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki milli harekete darbe indireceklerini düşünmüşlerdi. Yine bu işgalle birlikte İtilaf Devletleri ve özellikle İngiltere Salih Paşa Hükûmeti üzerindeki baskılarını devam ettirmiş, Yüksek Komiserler 26 ve 31 Mart'ta verdikleri ortak notalarında Hükûmet'ten Kuvâ-yı Milliye hareketini resmen ret ve mahkum etmesini istemişlerdi. Ancak Salih Paşa Hükûmeti 29 Mart'ta verdiği cevapta Kuvâ-yı Milliye'nin faaliyetlerinin “meşru hakların müdafaası” hareketi olduğunu bildirirken, 1 Nisan'daki notasında da işgal kuvvetlerinin hukuka aykırı muamelelerini protesto etmişti.¹⁴⁸ Kaçınılmaz olarak da artan baskılar karşısında Salih Paşa Hükûmeti 2 Nisan'da istifa ediyordu.

III. Damat Ferit Paşa'nın Dördüncü ve Beşinci Hükûmetleri Dönemindeki Politikaları

İngilizlerin faaliyetlerinin etkisi ve İstanbul'daki Kuvâ-yı Milliye aleyhtarlarının-Peyam-ı Sabah ve başyazarı Ali Kemal, Alemdar gibi İstanbul gazeteleri-rolüyle¹⁴⁹ Salih Paşa Hükûmeti'nin 2 Nisan 1920'deki istifasının akabinde, Damat Ferit Paşa 1 Ekim 1919'da bıraktığı iktidara yedi ay sonra 5 Nisan 1920'de tekrar kavuşmaktaydı. Bu tarihten itibaren de Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Milli Mücadele ile Damat Ferit Paşa Hükûmetleri arasındaki yoğun çatışma dönemi daha da şiddetlenmiş olacak, Damat Ferit Paşa izleyeceği politikalarla Türk halkını ve ülkesini ancak savaş yoluyla çözümlenebilecek hayati bir tehlikenin içine atacaktı.

Bu arada daha kesinlik kazanmadan Damat Ferit Paşa'nın hükûmeti tekrar kuracağı söylentileri üzerine, Meclis-i Me'busân başkan vekillerinden Hüseyin Kâzım Bey sarayda padişahla görüşmüş, Damat Ferit Paşa'nın Sadrazamlığa getirilmesinin ülke için felaket olacağını söylemesine karşılık Vahdettin, “*Ben istersem Rum Patriğini de Ermeni Patriğini de getiririm,*

¹⁴⁷ Tansel, a.g.e., C.III, s.48.

¹⁴⁸ Salahi R. Sonyel, *Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s.209.

¹⁴⁹ Akandere, a.g.m., s.345.

Hahambaşı'nı da getiririm"¹⁵⁰ demişti. Böylece Vahdettin de Milli Mücadele'nin karşısında olduğunu net olarak göstermişti. Nihayetinde Vahdettin'in istemesiyle "Kuvâ-yı Milliye hareketini ve bu hareketin önde gelen lider kadrosunu yok etmek gayesiyle",¹⁵¹ Damat Ferit Paşa 5 Nisan'da 4. kez Sadrazam olmakta ve Hükûmeti kurmaktaydı.

Damat Ferit Paşa'yı 4. kez iktidar yapan Vahdettin'in 5 Nisan'daki Hatt-ı Hümayunu'nda da Kuvâ-yı Milliyecilerin yaptığı hareketler suç olarak kabul ediliyor ve bu suça teşvik edenlerin cezalandırılacağı bildiriliyordu.¹⁵² 9 Nisan 1920 tarihli *La Libre Belgique*'de de bu durum "*Sultan Milliyetçi Politikayı Mahkum Etti*" başlığıyla haber yapılıyor, Sultan'ın yayımladığı buyrukta "*Milliyetçi hareket ülkenin siyasi durumunu tehlikeye atıyor, bu hareketin sürüp gitmesinin de çok ciddi sonuçları olabileceğini*"¹⁵³ yazdığı belirtiliyor ve Sultan'ın yeni kabineden Müttefik güçlerden dostça ilişkiler kurmasını ve barış şartlarının yumuşatılmasına çabalamasını istediğini yazıyordu. Yine Vahdettin'in Damat Ferit Paşa'ya 4. kez Hükûmeti kurdurması *La Dernière Heure*'de "*Sultan'ın Fedakarlığı*" başlığıyla haber yapılıyor, yeni kabinedin milliyetçi harekete karşı olanlardan oluşturulduğu belirtiliyordu.¹⁵⁴ Yine aynı gazetenin "*Yeni Türk Kabinesi*" başlıklı haberinde kurulan bu Hükûmet tarafından izlenecek yol değerlendirilirken İstanbul basının dil değiştirdiğini ve Damat Ferit Paşa'yı övmeye başladığını, Bâb-ı Ali'nin yeni bir politika eksenine gireceğini ve milliyetçi güçlere boyun eğdirmek için kararlar almakta gecikmeyeceğini, Damat Ferit Paşa'nın bu politikaları gerçekleştirmek için iktidara geldiğini, buna mukabil Mustafa Kemal Paşa'nın da savaşmaya karar verdiğini yazıyordu.¹⁵⁵ İleri sürülen bu görüşler bağlamında kurulan bu Hükûmet sadece sadrazamıyla değil üyeleriyle tam bir Kuvâ-yı Milliye muhalifi kimselerden oluşmuştu. Adalet Nâzırı Ali Rüşdü Bey Yunan ordusunun başarılı olması için dua edilmesini istiyor, Maarif Nâzırı Rumbeyoğlu Fahreddin Bey de okul kitaplarında bulunan Türk kelimesi yerine Osmanlı kelimesinin konmasını emrediyordu.¹⁵⁶

Doğal olarak da Türk kelimesine dahi tahammül edemeyen üyelerin bulunduğu bir hükûmetle, Türk'ün onuru ve varlığı için savaşan Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Türk milliyetçilerinin ilişkilerinin kesilmesi kaçınılmazdı.

¹⁵⁰ Hüseyin Kazım Kadri, *Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Hatıralarım*, Haz. İsmail Kara, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.171-174.

¹⁵¹ Akandere, a.g.m., s.348.

¹⁵² Hatt-ı Hümayun için bkz.: Tansel, a.g.e., C.III, s.84.

¹⁵³ *La Libre Belgique*, 9 Avril 1920, s.3.

¹⁵⁴ *La Dernière Heure*, 7 Avril 1920, s.2.

¹⁵⁵ *La Dernière Heure*, 10 Avril 1920, s.2.

¹⁵⁶ Tefik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.17.

Çünkü bilindiği üzere Damat Ferit Paşa 2. ve 3. Hükûmetleri döneminde Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Kuvâ-yı Milliyecilerin faaliyetlerini engeleyebilme uğruna yabancılarla, özellikle de İngilizlerle işbirliği yapmaktan kaçınmamıştı. Mustafa Kemal Paşa da Damat Ferit Paşa'nın 4. kez Hükûmeti kurması üzerine yayınladığı tamimle bu duruma dikkat çekerken, bu Hükûmetle iplerin kopacağını açıkça "*Hıyanet-i vataniyesi sabit olan ve düşman süngüsü ile tavsif edilen Damat Ferit Paşa ve heyetinin hiçbir surette tanınmayacağına tamim eyleriz.*"¹⁵⁷ sözleriyle dile getirmekteydi. Fox da bu bağlamda Hükûmetin kurulduğu günlerde bu durumu "*milliyetçi partiyle-le parti nationaliste- merkezi Hükûmet arasındaki ilişkiler yeniden kesildi*"¹⁵⁸ diye belirtmekte, İstanbul'la Anadolu arasındaki iktidar ikiliğinin durumu daha da ciddileştireceğine dikkat çekmekteydi.

Diğer yandan aslında Fox da Le Matin'deki "İşgal Altındaki İstanbul" isimli makalesinde gerçeği net olarak ortaya koymakta, 4. Damat Ferit Paşa Hükûmeti'ni "*Herhangi bir bağımsızlık görünümü ve özelliği olmayan İstanbul Hükûmeti*" diye tanımlamakta ve "*Herkesin bildiği gibi gerçekte, yeni Türk kabinesinin lideri İngiliz politikasına çok bağlı*"¹⁵⁹ görüşüne yer vermektedir. Bu bağlamda üyelerinin çoğunun İngilizlerin istediği isimlerden oluşan bu Hükûmetin¹⁶⁰ kurulmasıyla birlikte, Kuvâ-yı Milliye'yi yok etmeye yönelik programın Padişah, Damat Ferit Paşa ve İngilizler tarafından uygulamaya konulmasına geçilmesi noktasında, ilk iş olarak yaptığı hareketler gazetelerde canilik olarak değerlendirilen Ahmet Anzavur'a paşalık rütbesi verilip Balıkesir-Karasi- Mutasarrıflığına atanmakta ve halka karşı silah kullanmasına müsaade edilmekteydi.¹⁶¹ Böylece İngilizlerin yanında İngiliz Muhipler Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Askeri Nigeşban ve Kızılhançerliler gibi cemiyetlerin destekleyip para yardımı yaptığı Ahmet Anzavur komutasındaki Kuvâ-yı İnzibatiye ile "*Türk'ü Türk'e kırdırarak bastırmak ve parçalamak*"¹⁶² için iç isyanlar çıkarılması yolu tutuluyordu.

Ayrıca III. Damat Ferit Paşa Hükûmeti tarafından Bursa valiliğine getirildiği ilk günlerde "*Ermeni, Rum ve Müslüman halkın yanında yapılmakta olan savaşların meşru olmadığını, keza birinci dünya harbinin de öyle olduğunu, dolayısıyla bu harplerde ölen subay ve erlerin köpek ölüsünden farklı*

¹⁵⁷ Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.298-299.

¹⁵⁸ Fox., "A Constantinople", **Le Matin**, 3 Avril 1920, s.1.

¹⁵⁹ Fox., "Constantinople occupée", **Le Matin**, 20 Avril 1920, s.1.

¹⁶⁰ Osman Özsoy, *Saltanat'tan Cumhuriyet'e Giden Yolda Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.296.

¹⁶¹ *Türk İstiklâl Harbi IV. Cilt İç Ayaklanmalar (1919-1921)*, Genelkurmay Yay., Ankara, 1964, s.3-5.

¹⁶² Akandere, a.g.m., s.363.

olmadığını söyleyerek şehit asker ve subaylarımıza hakarete bulunan”¹⁶³ “*Kürt Nemrut*” lakablı Mustafa Paşa, 10 Nisan’da tehcir ve taktik davalarının görüldüğü İstanbul’daki Divan-ı Harbi Örfi başkanlığı’na getirilmekte ve bu mahkeme 1 Mayıs’da Mayıs’ta Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları hakkında gıyaben idam kararı vermektedir.¹⁶⁴ Yine Kuvâ-yı Milliye karşıtı programların uygulanmasında Vahdettin ve Damat Ferit Paşa tarafından engel olarak görülen Meclis-i Me’busân da, 11 Nisan’da yayınlanan İrade-i Seniyye ile kapatılmaktaydı. Dahası bu Damat Ferid Hükûmeti’nin Milli Mücadele karşıtı politikalarının korkunç boyutuna ve müslüman Türk milletinin dini duygularının suistimal edilmesine açıklık getirmesi açısından Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi’nin 11 Nisan tarihli Takvim-i Vekâyi’deki fetvasında, başta Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları olmak üzere, Kuvâ-yı Milliye hareketi liderlerinin vatan haini oldukları ve öldürülmelerinin dinen farz olduğu¹⁶⁵ ifadelerine yer verilmekteydi.

Bu noktada Damat Ferit Paşa Ankara’daki Meclis’in çalışmalarını engelleme çabasına girişecek ve Balıkesir, Bolu, Düzce ve Beypazarı’nda isyanları kıskırtmaya yönelecekti. Bunun için de Kuvâ-yı Milliye’yi ortadan kaldırmak için 18 Nisan 1920’de Süleyman Şefik Paşa komutasında Kuva-yı İnzibatiye ve Hilafet Ordusu’nu kurmaktaydı.¹⁶⁶ Vahdettin de 28 Nisan 1920’de imzaladığı kararnameyle İtilaf Devletleri için Anadolu’da cereyan eden istenmeyen gelişmeleri bir an önce ortadan kaldırmak ve İtilaf Devletleri’nin faaliyetlerinde zorlukla karşılaşmalarını sağlamak için güya emniyet ve asayişin süratle yerine getirilmesinden sorumlu, gerçekte ise Ankara’daki meclis ve Hükûmeti ortadan kaldırmayı ve İstanbul Hükûmeti’nin otoritesini Anadolu’da yeniden kurmayı yönelik¹⁶⁷ Anadolu Fevkalade Müfettişliği’ni kurduracaktı. Bunun yanısıra yine Padişah ve İstanbul Hükûmetleri halkın dini duygularını istismara yönelmekte, Milli Mücadele’yi yürüten Mustafa Kemal Paşa ve çevresindekileri Hilafete, Saltanata, şeriata karşı gelenler¹⁶⁸ diye gerçek dışı propaganda yapmayı da ihmal etmemekteydiler.

Bu bağlamda Vahdettin ve Damat Ferid Paşa’nın politikalarına açıklık getirmesi babında 4 Mayıs 1920 tarihli Le Matin’deki “*Anadolu Asileri*” başlıklı haberde, İstanbul Hükûmeti’nin Harbiye Nâzırı’nın Anadolu asilerinin direnişini kırmak için etkili önlemler almaya devam ettiğini, Süleyman Şefik Paşa’nın

¹⁶³ Akandere, a.g.m., s.358.;

¹⁶⁴ Ayrıca 4. Damat Ferit Paşa Hükûmeti döneminde idam kararı verilen Kuvâ-yı Milliyeciler için bkz., Tansel, a.g.e., C.III, s.106-107.

¹⁶⁵ Tansel, a.g.e., C.III, s.89.

¹⁶⁶ *Nutuk-Söylev, C. II*, s.595-607.

¹⁶⁷ Ali Arslan, a.g.m., s.445.

¹⁶⁸ *Nutuk-Söylev, C. II*, s.595.

umum askeri müfettişi olarak atandığını, eski Harbiye Nâzırı'nın da İzmit'teki ordu güçlerinin komutanlığına getirildiğini yazıyordu.¹⁶⁹ Yine aynı gazetede Fox 23 Mayıs 1920'deki "*Türk Borçları*" başlıklı makalesinde, "*Türkiye'nin tam bir isyan içinde*"¹⁷⁰ olduğunu belirtiyordu. M. Henriquet 27 Mayıs 1920 tarihli *La Nation Belge*'deki makalesinde, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğindeki hareketi "*Jön Türk milliyetçi hareketi*" diye nitelendiriyor ve 1919 Eylül'ünden beri İngiltere'yi, Fransa'yı, İtalya ve Yunanistan'ı endişelendirecek bir gelişme gösterdiğini belirtip Sultan ve Damat Ferid Paşa Hükûmeti'nin bu milliyetçi hareketi nasıl hedef aldığını, "*Sultan ve Hükûmet, hareketi resmi olarak kınıyor ve çok sert davranıyor; alaylarıyla birlikte milliyetçilere geçen şüpheli general ve albayları mahvediyorlar.*"¹⁷¹ ifadesiyle açıklıyordu.

Bu arada hiçbir gücün Türk vatanının ve milletinin özgürlüğü için başlattığı bağımsızlık hareketinden vazgeçiremediği Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgalinden sonra Meclis'in açılması çalışmalarına hız vermiş, İstanbul'dan kaçabilen ve seçilen milletvekillerinin oluşturduğu Büyük Millet Meclisi Ankara'da 23 Nisan 1920 tarihinde açılmıştı. Mustafa Kemal Paşa da bu andan itibaren mücadelesine daha güçlü bir kurumsal ve hukuksal yapıyla devam etmeye başlayacaktı. Bu noktada Meclis'in açılışıyla birlikte Mustafa Kemal Paşa açısından durumu değerlendirirken *Le Matin* şu görüşlere yer veriyordu: "*Bütün Türkiye gözünü Mustafa Kemal'e dikmişti. Büyük Millet Meclisi adını alan yeni bir meclis Ankara'da açıldı. Meclis Türkiye'de tek bir yasal Hükûmet kurmayı kararlaştırdı ve oybirliğiyle başkanlığa Mustafa Kemal seçildi*"¹⁷²

Le Matin'in de dikkat çektiği gibi Meclis'in açılmasıyla birlikte bütün dikkatleri kendi üzerinde toplayan Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan'da Meclis'deki konuşmasında karşı karşıya kalınan yıkılma tehlikesine dikkat çekiyor, devletin ve halkın mercisiz kalmasının tehlikeli olduğuna değiniyor¹⁷³ ve gazetelerin haber başlıklarında da belirttiği "*Türkiye'nin Parçalanması*"¹⁷⁴ ve "*Türkiye'nin Tasfiyesine*"¹⁷⁵ engel olmak için Meclise bir önerge veriyordu. Bu önergede "*Meclis'te yoğunlaşan ulusal iradenin, yurt alinyazısına doğrudan doğruya el koymasını kabul etmek temel ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde bir güç yoktur. Türkiye Büyük Millet*

¹⁶⁹ *Le Matin*, 4 Mai 1920, s.1.

¹⁷⁰ Fox., "*Dettes turques*", *Le Matin*, 23 Mai 1920, s.1.

¹⁷¹ M. Henriquet, "*A Propos De L'Invasion De La Perse: Les Bolchéviki, les Musulmans et l'Empire britannique*", *La Nation Belge*, 27 Mai 1920, s.4.

¹⁷² "*Le prodigieux roman de Kemal Atatürk, homme de guerre et homme d'Etat*", *Le Matin*, 15 Novembre 1938, s.3.

¹⁷³ *Nutuk-Söylev, C. II*, s.587.

¹⁷⁴ *La Libre Belgique*, 23 Avril 1920, s.3.

¹⁷⁵ *La Libre Belgique*, 29 Avril 1920, s.2.

*Meclisi yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır.*¹⁷⁶ denilerek, Meclis'in hükmedeceğine dikkat çekiliyordu.

Böylece işgallerin, iç isyanların, başı boşluğun yaşandığı ve bir yangın yeri olan Türkiye'nin kaderine 1920 yılı ortaları yaklaşırken, kuvvetler birliğini kendinde toplayan Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığındaki Türkiye Büyük Millet Meclisi el koymuş oluyordu. Bu noktada da "*Damat Ferid Paşa Hükûmeti ve İstanbul'da bütün yıkıcı ve hain örgütlerin kurduğu birlik ve bu birliğin Anadolu içindeki bütün ayaklanma örgütleri*"¹⁷⁷ karşısında milli birliği sağlamak ve düşman karşısında güçlü olmak için, Türkiye Büyük Millet Meclisi 29 Nisan 1920'de 'Vatana İhanet Kanunu'nu'¹⁷⁸ çıkarıyor, yine Meclis aynı gün İstanbul'la resmi haberleşmenin kesilmesini ve buradan gelecek her türlü evrakın geri gönderilmesini ve İstanbul Hükûmeti'nin yaptığı işlemlerin yok sayılacağını kararlaştırıyordu.¹⁷⁹

Anlaşıldığı üzere Türk halkının mukadderatına TBMM ile hükmedilerek yıkılmanın ve parçalanmanın önüne geçilecek ve Meclis'in üzerinde padişahlık gibi çağ dışı kişisel bir güç bulunmayacaktı. Diğer bir deyişle aslında Türk halkı kendi kaderini kendi eline alıyor, güvendiği ve inandığı lideri Mustafa Kemal Paşa'yla Meclis çatısında kurtuluş mücadelesine devam etme kararlılığını ortaya koyuyordu.

Bu arada İtilaf Devletleri Türkler için ağır şartları içeren bir barış antlaşmasını hazırlama çalışmalarına girişmişlerdi. Ancak basında da vurgulandığı üzere Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Türk milliyetçilerine bu ağır şartları kabul ettiremeyeceklerini de görmüşler¹⁸⁰ ve daha Londra Konferansı'nda askeri bir müdahaleyi bile göz önünde buldurmaya başlamışlardı. Bu bağlamda 12 Mart 1920 tarihli La Nation Belge'de, diplomatik konseyin 12 Mart'taki toplantısında Karadeniz'in doğusunda İzmit de dahil Boğazların yakınındaki Asya kıyılarının stratejik noktalarını işgal etmeye karar verdiğini, Konsey'in temel kaygısının Ermenilerin korunması olduğunu yazmaktaydı.¹⁸¹

Yine devam eden süreçte de İtilaf Devletleri temsilcileri başta Osmanlı Devleti'nin parçalanışını öngören barış şartlarına son şeklinin verilmesi¹⁸² ve

¹⁷⁶ *Nutuk-Söylev, C. II, s.589.*

¹⁷⁷ *Nutuk-Söylev, C. II, s.593-595.*

¹⁷⁸ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, Devre:I, İçtima Senesi:1, 3. Basılış, TBMM Matb., Ankara 1959, s.145.*

¹⁷⁹ Tansel, a.g.e., C.III., s.101-102.

¹⁸⁰ Roland de Marès, "*Après la Conférence de Londres*", **Le Matin**, 8 Mars 1920, s.1; Yine bkz., Fox., "*les affaires turques*", **Le Matin**, 11 Mars 1920, s.1.

¹⁸¹ "*Pour mettre un terme aux troubles de Turquie*", **La Nation Belge**, 12 Mars 1920, s.3.

¹⁸² "*La Conférence de San Remo*", **La Nation Belge**, 19 Avril 1920, s.1.

Almanya ile Rusya'nın yıkılmasıyla oluşan yeni durumu da görüşmek üzere 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında San Remo'da bir araya geliyorlardı.¹⁸³ İtilaf Devletleri görüşünü alma gereği bile duymadıkları İstanbul Hükûmeti'ni ve Türkleri Konferans'a dahi davet etmemişlerdi. San Remo'da Fransız Mareşal Foch başkanlığındaki askeri komisyonda 19 Nisan 1920'de Türkiye'ye barış şartlarını zorla kabul ettirebilme konusu tartışılmış, Venizelos Yunanistan'ın Kemalist orduları yok etmek ve Türkiye'ye barış şartlarını kabul ettirmek için 14 tümenle harekete geçebileceğini belirtmişti.¹⁸⁴ Venizelos'un askeri hareket konusunda istekli olmasının nedenini ise Joseph Ageorges La Libre Belgique'deki, "*Yunan Ve Fransız Düşü*" isimli makalesinde ele alıyordu. Buna göre Osmanlı topraklarının parçalanması ve paylaşılması tamamlanmış, Venizelos Antik Çağ'dan beri Yunanların düşlediği Büyük Yunanistan'ı Müttefiklerin yardımıyla kurmuştu.¹⁸⁵ Ayrıca Innominato'nun "*Londra, Paris ve Berlin*" isimli başmakalesinde belirttiği üzere, temelde istediği şartları kabul ettiren İngiltere'nin güdümünde İstanbul'da bir Türk Hükûmeti'nin varlığına da tahammül edilmişti.¹⁸⁶

Ancak gelinen bu noktada da 23 Nisan 1920 tarihli La Libre Belgique, La Dernière Heure ve La Nation Belge'de de dikkat çekildiği üzere milliyetçi Türkler ağır barış şartları karşısında bir engel olarak kabul edilmeye başlanmıştı.¹⁸⁷ Görüldüğü üzere bu aşamadan sonra iş, Türk'ün ülkesinin parçalanmasını kabul eden şartların karşısında engel olan Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Türk milliyetçilerinin savaş yoluyla da olsa bertaraf edilmesine kalmıştı. Nasıl olsa hemen hemen her konuda kendileriyle işbirliği içinde hareket eden Vahdettin ve Damat Ferit Paşa Hükûmetleri İtilaf Devletleri için bir sorun teşkil etmiyordu.

Bu arada San Remo'da alınan kararların tebliğ edilmesi için Osmanlı Hükûmeti 22 Nisan'da 1920 tarihinde Paris'e davet edildi, Vahdettin de 23

¹⁸³ San Remo Konferansı görüşmeleri için bkz., *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi* (9 Kasım 1920-15 Nisan 1921), c.2, Kısım:3, s.176-183.

¹⁸⁴ *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi* (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920), c.2, Kısım:2, s.181. Yine bu bağlamda 22 Nisan 1920 tarihli La Dernière Heure'deki "*San Reemo Konferansı'nın Yeşil Halısının Etrafında Gerçek Mücadeleye Girişiliyor*" başlıklı haberde Türkiye'yle barışın incelenmesine devam edildiği, topraklarının paylaşılmasının geciktirilmeyeceği, Osmanlı Heyeti'nin 10 Mayıs'ta parçalanmış Türk Devleti'nin sınırlarını bileceği, Osmanlı devlet borcunun sürdürüleceği, Venizelos'un Trakya ve İzmir'in işgali için en az 30 tümenin gerekeceğini söylediği ve bu bölgelerdeki askeri bir hareket için Müttefiklerin işbirliği yapması gerektiğinde ısrarcı olduğu belirtiliyordu. **La Dernière Heure**, 22 Avril 1920, s.1.

¹⁸⁵ Joseph Ageorges, "*Le Rêve Grec Et Le Rêve Français*", **La Libre Belgique**, 5 Mai 1920, s.1.

¹⁸⁶ Innominato, "*Londres, Paris, Berlin*", **La Libre Belgique**, 12 Juin 1920, s.1.

¹⁸⁷ **La Libre Belgique**, 23 Avril 1920, s.3.; **La Dernière Heure**, 23 Avril 1920, s.1; "*Les intérêts franco-belges à San Remo et le désarmement de l'Allemagne*", **La Nation Belge**, 23 Avril 1920, s.1.

Nisan'da Sadrazam Tevfik Paşa'yı bu işle görevlendirdi.¹⁸⁸ Bu bağlamda Marghetitch'in Konferans'ta Türkiye'nin kaderinin belli olduğuna dikkat çektiği 25 Mayıs 1920 tarihli raporunda “*Yüksek Komiserlerin direktiflerine ve arzularına tamamen uyan Damat Ferit Paşa Kabinesi*”¹⁸⁹ olarak betimlenen ve La Nation Belge'in aynı bakış açısıyla “*İngiliz filosunun toplarının sıcağında pinekleyen*”¹⁹⁰ diye tanımladığı İstanbul Hükûmeti'nden milliyetçilerin bastırılması için Müttefiklerin güç gönderilmesini istediklerine işaret ediliyordu.

Nihayetinde San Remo'da Osmanlı Devleti'nin tasfiye edildiği, parçalandığı, Türk ordusunun kolluk görevinden başka bir şey yapamayacak kadar hiçe indirildiği, büyük bir Yunanistan, büyük bir Ermenistan, büyük bir Kürdistan'ın kurulduğu, küçük ve güçsüz bir Türk Devleti'nin mevcudiyetine tahammül edildiği, yüzyılları aşan panhelen düşünün gerçekleşerek Büyük Yunanistan'ın kurulduğu San Remo Konferansı'nda hazırlanan Türk barış taslağı¹⁹¹ 11 Mayıs 1920'de Tevfik Paşa başkanlığındaki Osmanlı heyetine sunuldu ve bir ay içinde yazılı cevap verilmesi istendi.¹⁹² Tevfik Paşa ise belli belirsiz bir şeyler mırıldayıp elleri titreyerek zamanında cevap vereceğini söyledi.¹⁹³ Tevfik Paşa'nın acizlik içinde Osmanlı'nın yok oluşunu kabul etmesine karşılık, Türk halkının tepkisi 25 Mayıs 1920 tarihli La Dernière Heure'de “*Türkler İnliyorlar*” başlığıyla haber yapılıyor ve 21 Mayıs'daki Sultan Ahmet mitinginde Türklerin antlaşma şartlarına tepki gösterdikleri ve kabul etmeyeceklerini ilan ettikleri belirtiliyordu.¹⁹⁴ Yine gelinen bu noktada Marghetitch de 25 Mayıs 1920 tarihli raporunda,

¹⁸⁸ *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi* (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920), C.2, Kısım:2, s..181.

¹⁸⁹ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais De Belgique No 2ii/8i, Constantinople, le 25 Mai 1920

¹⁹⁰ **La Nation Belge**, 27 Juin 1920, s.1.

¹⁹¹ “Osmanlı İmparatorluğu Avrupa ve Asya'da topraklarının büyük kısmını kaybetti, Gelibolu Yarımadası da dahil Türklerden alınan Avrupa topraklarının tamamı Yunanistan'a verildi, Bulgaristan Trakya'yı tamamen kaybetti ancak Dedeağaç'ta denize bir çıkış yeri alacağı sözü aldı. Arap topraklarının statüsü tam olarak netleşmedi ancak İngiliz himayesinde Filistin'e uluslararası bir statü verildi, bununla beraber Musul da dahil Mezopotamya'nın yönetimi İngiltere'ye verilirken Suriye'ninki de Fransa'ya bırakıldı. Ermenistan Van, Muş, Bitlis ve Erzurum'un bir kısmını içerecek toprakları alıyor. Türkiye Karadeniz'e giriş kontrolünü tamamen kaybediyor. Çanakkale Boğazı ve Boğaz'daki istihkamlar yıkılacak. Osmanlı Hükûmeti ne topa, ne torpile, ne cephaneye, ne de denizaltıya sahip olacak. Antlaşma'ya göre Türkler, uzun vadede gerileyecek elli bin kişilik bir orduya sahip olacaklar. Filo tamamen yok edilecek. Borçların üçte ikisinin yükümlülüğü Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılıyor.”, “*Le Partage de L'Empire Turc*”, **La Nation Belge**, 13 Mai 1920, s.3.

¹⁹² *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi* (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920), C.2, Kısım:2, s..180.

¹⁹³ **La Dernière Heure**, 12 Mai 1920, s.1.

¹⁹⁴ **La Dernière Heure**, 25 Mai 1920, s.2.

Müttefiklerin ağır barış şartları önünde engel gördükleri Mustafa Kemal liderliğindeki Türk milliyetçilerini bertaraf etmek için Damat Ferit Paşa Kabinesi'ni önlemler almaya davet ettiklerini ve bunun için de Ahmet Anzavur'u Mustafa Kemal Paşa kuvvetlerine saldırttığını ileri sürmekte ve “*Durum çok karmaşık. Kemalistler kaçınılmaz olarak barış şartlarının kabulü noktasında Paris'teki Türk delegelerinden ve İstanbul'daki resmi Hükûmetten daha önemli bir rol oynuyorlar.*”¹⁹⁵ görüşlerine yer vermektedir.

Bu son gelişmeler üzerine Ankara Hükûmeti Damat Ferit Paşa Kabinesi'nin politikalarına çok sert tepki göstermiş, Damat Ferit Paşa Vatana İhanet Kanunu'yla gıyaben yargılandıktan sonra 19 Mayıs 1920'de vatandaşlıktan çıkarılmıştı.¹⁹⁶ İzmit milletvekili Hamdi Namık Bey TBMM'nin 29 Mayıs 1920 tarihli oturumunda San Remo kararlarıyla birlikte Damat Ferit Paşa'yı hedef alıyor ve Damat Ferit Paşa'yı Türk'e ve İslama ihanet etmekle suçluyordu. Bu konuda şu sözleri sarf ediyordu: “*(San Remo) mukarraratını gördük ve öğrendik, bizim için ne kadar zâlimane, ne kadar hâlinane, câniyane nikatı ihtiva ettiğini anladık...bu mukarraratı şimdiden burada kabul edecek bir Türk, bir müslüman mevcut değildir. Bunu olsa olsa vatandaşlıktan, insanlıktan hatta islâmlıktan tart edilen Ferit Paşa ve onun avenisini teşkil eden bir şerzimei kalileden ibarettir.*”¹⁹⁷ Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi 7 Haziran 1920'de kabul ettiği kanunla İstanbul Hükûmeti'nin 16 Mart 1920'den sonra imzalayacağı antlaşmaların hükümsüz olduğunu dünyaya ilan ediyordu.¹⁹⁸

Görüldüğü üzere 1920 yılı ortalarına gelinirken Mustafa Kemal Paşa ve başlattığı milliyetçi hareketin gücü hem içte hem de dışta kendini göstermesi üzerine, İtilaf Devletleri bir yandan San Remo Konferansı'nda Türk'ün ölüm fermanının temellerini oluşturan Sevr'in maddelerini hazırlarlarken diğer yandan da bu amaçlarında engel oluşturan Mustafa Kemal Paşa'nın güçlerini Yunanlar vasıtasıyla yok etme hesaplarını yapmaya başlamışlardı. Innominato da 20 Haziran 1920 tarihli La Libre Belgique'deki “*Moskova'dan Ne Bekleniyor?*” başlıklı makalesinde, Türk milliyetçiliğinin barış şartlarına şiddetle karşı çıktığını ve değişiklik yapılmasını istediğini belirtiyordu.¹⁹⁹ Yine 22 Haziran 1920 tarihli La Nation Belge'de Türklerin antlaşma şartlarını

¹⁹⁵ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais de Belgique No 2ii/8i Constantinople, le 25 Mai 1920

¹⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.2, Devre:I, İçtima Senesi:1, 3 ncü Basılış, TBMM Basm., Ankara,1981, s.342.

¹⁹⁷ TBMM Gizli Celse Zabıtları 24 Nisan 1336 (1920)-21 Şubat 1336 (1921), C. 1, 1985, 21'nci in'ikat, 4'ncü Celse, 29 Mayıs 1336 (1920), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s.49.

¹⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.2, Devre:I, İçtima Senesi:1, s.131.

¹⁹⁹ Innominato, “*Qu'attend-on de Moscou?*”, La Libre Belgique, 20 Juin 1920, s.1.

kabul etmeyeceklerini bildiriyor, Mustafa Kemal'in birliklerinin Çanakkale Boğazlarına ulaşmasıyla birlikte Müttefik başbakanlarının alınacak önlemleri tekrar tartışacaklarını ve alacakları kararların çözüm getireceğini umduklarını bildiriyordu.²⁰⁰ Ne ilginçtir ki hemen hemen Türk'ü yok etme girişimi olan İtilaf Devletleri'nin bu faaliyetlerine yardım etmek için Vahdettin ve kurduğu Damat Ferit Paşa Hükûmeti, iç isyanları çıkarmak yetmediği gibi başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Milli Mücadele ve liderlerini bertaraf etmek amacıyla idam cezası da dahil bütün önlemlere başvuruyordu. Yine burada ileri sürülen görüşlerden yola çıkıldığında, Damat Ferit Paşa ve Vahdettin Anadolu'da yok olan otoritelerini tekrar tesis edebilmek için Türk halkının tam destek verdiği Milli Mücadele ve liderlerine karşı gerektiğinde Yunanlarla ve Türk düşmanlarıyla işbirliği yapacaklarını ortaya koyacak kadar ihanet içine girmektedirler.

Diğer yandan beklenildiği gibi özellikle İngiltere'nin barış şartlarını zorla kabul ettirmek istemesi üzerine²⁰¹ İtilaf Devletleri Hythe'de 20 Haziran 1920 tarihinde²⁰² "*Türk milliyetçilerine karşı yürüme ve Küçük Asya'da barışı sağlama iznini*"²⁰³ Yunanlara verdi. Alınan bu karar gereğince Yunanlar 22 Haziran 1920 tarihinde Milne hattından genel saldırıya geçiyor ve ilerleyişlerine devam ediyorlardı.²⁰⁴ Yunan ilerleyişine izin verilmesi ve buna Vahdettin'le birlikte 4. Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin yardımcı olması 27 Haziran 1920 tarihli La Nation Belge'de de konu ediliyordu. Buna göre başta İngiltere olmak üzere Fransızlar, İtalyanlar ve Yunanlarla birlikte Vahdettin ve Damat Ferit Paşa Hükûmeti tarafından Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele'yi yürütenler alt edilmesi gereken bir engel olarak görülüyor, bu engelin Yunan askeri gücüyle ortadan kaldırılmasına karar veriliyor, Damat Ferit Paşa'nın İstanbul'a çektiği bir telgrafta da Türk milliyetçilerinin saldırılarına karşı Yunan birliklerine karşı konulmadan Türk topraklarına girmelerini istediği belirtiliyordu.²⁰⁵ 29 Haziran 1920 tarihli La Libre Belgique'deki "*Yunanlar ve Britanyalılar Türklerle Kışırtı*" başlıklı yazıda ise, Yunanların İngilizlerle birlikte Türklere karşı saldırıya geçtiklerine dikkat çekiliyor, "*Kuvvet zoruyla İstanbul'da Müttefikler'in mahkumu Sultanın, milliyetçi kışkırtıcı Mustafa Kemal tarafından üstlenilen harekete yönetim olarak katılmadığı açık bir gerçek.*"²⁰⁶ görüşlerine yer veriliyor ve milliyetçi Türklerin barış

²⁰⁰ La Nation Belge, 22 Juin 1920, s.3.

²⁰¹ Sarımay, a.g.m., s.127.

²⁰² Tansel, a.g.e., C.III, s.156.

²⁰³ "Ce qu'on décid     Boulogne", La Nation Belge, 23 Juin 1920, s.1.

²⁰⁴ *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi* (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920), c.2, Kısım:2, s..203-205.

²⁰⁵ La Nation Belge, 27 Juin 1920, s.3.

²⁰⁶ La Libre Belgique, 29 Juin 1920, s.2.; Yine bu bağlamda 8 Temmuz 1920 tarihli La Nation Belge'de Venizelos'un hiçbir değişiklik istemediğine, buna karşılık Mustafa Kemal'in de

antlaşmasıyla öngörülen ülkenin parçalanmasına engel olmaya çabaladıkları yazıyordu. Gazetelerin bu değerlendirmelerinde de açıkça ortaya konduğu gibi Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğindeki Türk milliyetçilerinin vatanın parçalanmasına karşı yürüttükleri mücadelelerine bir darbe de Anadolu'da otoritesi kalmayan Vahdettin²⁰⁷ ve İstanbul Hükûmeti vuruyor, uygulamalarıyla Anadolu'da yükselen milli hareketi yok etmeye çabalıyorlardı. Bir başka deyişle Damat Ferit Paşa başkanlığındaki Osmanlı Hükûmeti, Türk'e ve İslam'a son darbeyi vurmak için Yunanların Mustafa Kemal Paşa'nın emrindeki Türklere saldırmasını istiyordu.

Bu arada Damat Ferit Paşa tarafından Paris Konferansı'na 20 Haziran 1920'de bir memorandum sunulup, Türklere sunulan şartların devlet egemenlik haklarıyla uyuşmadığına dikkat çekilse²⁰⁸ de, İtilaf Devletleri Spa Konferansı'nda 7 Temmuz 1920'de İstanbul Hükûmeti'nin görüşlerini dikkate almıyor ve barışın imzalanması veya reddedilmesi için 27 Temmuz akşamına kadar süre tanıyorlardı.²⁰⁹ O günlerde ise Türkiye Büyük Millet Meclisi 18 Temmuz 1920'deki gizli toplantısında Misâk-ı Milli sınırları içindeki vatanı ve milleti kurtarmak için and içiyor, Misâk-ı Milli'ye sadık kalacağı ve Türk topraklarının parçalanmayacağı konusunda yemin ediyor²¹⁰ ve bunu bütün devletlere bildiriyordu. Buna mukabil İstanbul Hükûmeti 20 Temmuz'da antlaşmanın imzalanması kararını vermekte, Padişahın başkanlık ettiği 22 Temmuz 1920'deki Saltanat Şurası'nda da Sevr Antlaşması'nın imzalanması kararı çıkmakta ve böylece aldıkları bu kararlar Vahdettin ve İstanbul Hükûmeti Osmanlı İmparatorluğu'nun "yıkılması kararını mühürlemiş"²¹¹ olmaktadır. Yine bu arada 20 Temmuz 1920 tarihli telgrafında Damat Ferit Paşa, 19/20 Temmuz'da Trakya'yı işgale başlayan Yunan askerlerine karşı savunma yapılmamasını Birinci Kolordu'dan istemekteydi.²¹²

İstanbul'da yaşanan gelişmelere açıklık getirmesi babında Innominato 21/22 Temmuz 1920 tarihli La Libre Belgique'deki "Türkiye" isimli

toplu olarak herkesin başkaldırmasını istediğine işaret ediliyordu. **La Nation Belge**, 8 Juillet 1920, s.3.

²⁰⁷ **La Libre Belgique**, 6 Juillet 1920, s.3; Bu gazetede ve diğerlerinde hemen hemen her gün 'Küçük Asya'da Operasyonlar' başlığıyla operasyonların ve saldırıların seyri hakkında haberler çıkmaktaydı.

²⁰⁸ Ayrıca bu memorandumda siyasi ve askeri hükümlerin yanı sıra, azınlıklar konusuyla birlikte Trakya, İzmir, Ermenistan, Kürdistan, Suriye, Irak, Hicaz'la ilgili şartlara da itiraz edilmekteydi Bkz., Seha L. Meray, Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri*, Ankara Üniv. Yay., Ankara, 1977, s.1-30.

²⁰⁹ Tansel, a.g.e., C.III, s.169-170.

²¹⁰ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, C.2, Devre:I, İçtima Senesi:1, s.335.

²¹¹ Tansel, a.g.e., C.III, s.173.

²¹² a.g.e., s.161-162.

makalesinde, Sadrazamın bakanlara “*İmzalayın. Korkunun en kötüsü.*” dediğine dikkat çekmekteydi. Diğer yandan Innominato Doğu’da yükselen sesin bu barış antlaşmasıyla yeni bir savaşı haber verdiğini, Venizelos’un Yüksek Konsey’in kararıyla Yunan ordusunun harekete geçtiğini, Türk Hükûmeti’nin Anadolu’da otoritesini kurmayı başaramaması veya sözleşmedeki yükümlülüklerini yerine getirememesi halinde Müttefiklerin Türkleri Avrupa’dan atarak bu olayı kesin olarak bitirmekte kararlı olduğunu bildirmekteydi.²¹³ Yine bu bağlamda X. 29 Temmuz 1920 tarihli La Nation Belge’deki başmakalesinde otuz beş yıldır Osmanlı topraklarında yaşayan bir Belçikalı bilginin İslami açıdan Doğu rejimlerini ele alan Kahire’den gönderdiği 12 Temmuz tarihli makalesine yer verilmekteydi. Bu Belçikalı, Avrupa’nın ‘Hasta Adamın’ yani Türkün çöküşüne ve rahatça ölmesine seyirci kalarak Doğu sorununun çözülmesini basitleştireceğine inanmakta, “1920 yazında, can çekişen Türk’ün irkilişleri dünya barışı için ciddi bir tehlike”²¹⁴ demektedir. Yine aynı gazetede bir gün sonra yayımlanan ve Sevr Antlaşması’nın vahametini ortaya koyan “*Türk Antlaşması’nın İmzası*” başlıklı haberdeki yoruma göre İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar, Yunanlar ve Araplar Büyük Türk’ün ganimetini paylaşmışlar, Yunanlar bin yılı aşan düşlerini gerçekleştirerek Türk topraklarında Büyük Yunanistan’ı kurmuş ve ileri harekete başlayan Yunanların Mustafa Kemal’in kuvvetlerini yenmesiyle Türkiye’nin çöküşünü gerçekleştirmişlerdi.²¹⁵

Bu arada 22 Haziran’da saldırıya geçen Yunanların durdurulamaması, aldığı önlemlerin böyle bir felaket karşısında mücadelesine devam edeceğini ve bu antlaşmanın parçalanması kararından vazgeçmeyeceğini her fırsatta ilan eden Mustafa Kemal Paşa ve başlattığı Milli Mücadele karşısında başarısız olması, ağır barış şartlarında istediği değişikliklerin İtilaf Devletleri tarafından reddedilmesi, doğal olarak Damat Ferit Paşa’yı 30 Temmuz 1920 tarihinde istifaya götürdü. Ancak bir gün sonra Hükûmeti kurma görevi yine kendisine verildi ve bunun neticesinde 5. Damat Ferid Paşa Hükûmeti 31 Temmuz 1920’de kuruldu. Dördüncü Hükûmeti döneminde olduğu gibi 5. Hükûmeti döneminde de Anadolu direnişini zor kullanarak kırmak amacıyla²¹⁶ Damat Ferit Paşa, Hariciye Nezareti’ni asaleten Harbiye Nezareti’ni de vekaleten üzerine aldı. Ayrıca bu Hükûmetin kuruluş amaçlarından birisi de Sevr Antlaşması’nı imzalamaktı.²¹⁷

²¹³ Innominato, “*Turquie, le 27 juillet*”, **La Libre Belgique**, Mercredi 21 et jeudi 22 juillet 1920, s.1.

²¹⁴ X., “*Après l’entrée des Français à Damas. Le problème oriental devenu un problème musulman*”, **La Nation Belge**, 29 Juillet 1920, s.1.

²¹⁵ **La Nation Belge**, 30 Juillet 1920, s.3.

²¹⁶ Yaman, a.g.e., s.51.

²¹⁷ “Sevr Antlaşması’nı imzalamak için Beşinci Damat Ferid Paşa kabinesi 31 Temmuz 1920’de kuruldu ve bünyesinde Türk Milli Mücadele karşıtı kimseleri barındıran ve bazı iç

Kurulan bu Beşinci Damat Ferit Paşa Hükûmeti de yine bünyesinde Milli Mücadele karşıtı kimseleri barındırıyor, örneğin bazı iç isyanlarda “*itici güç*”²¹⁸ olan Hürriyet ve İtilafçılar da bu kabinede yer alıyordu. Bu Hükûmetin kuruluş amacına örnek oluşturması açısından 1 Ağustos 1920 tarihli *La Dernière Heure*’deki “*Sadrazam ve Kemal*” başlıklı haberde Cemil Paşa’nın istifa ettiği ve başkalarının da istifa edebileceği, bu sayede sadrazamın kabineyi ele geçirme, milliyetçi karşıtlarını ve İngiliz yanlılarını bir araya getirme fırsatından yararlanacağı belirtiliyor ve yine sadrazamın Kemalistlere karşı operasyon hazırlığı içinde olduğu ve önlemler aldığı öne sürülüyordu.²¹⁹ Yine aynı gün *La Libre Belgique*’deki “*Yaşlı Türkler Milliyetçilere Karşı*” başlığıyla verilen haberde de sadrazamın birçok generalle birlikte Kemalistlere karşı operasyon hazırladıkları belirtiliyordu.²²⁰ Sadrazam bu amaçlarını gerçekleştirmek için ve Anadolu asilerini cezalandırmak için asker toplamaya çabalamaktan²²¹ ve Anadolu’da iç isyanların çıkmasına neden olmaktan geri kalmıyordu. Görüldüğü üzere 5. Damat Ferit Paşa Hükûmeti döneminde de milliyetçi karşıtları ve İngiliz yanlıları bir araya getirilerek, Türkiye ve Türk halkı üzerindeki karabulutların devam etmesi isteniyordu.

Bu arada beklenildiği ve bilindiği gibi Damat Ferit Paşa antlaşmayı imzalamak üzere Hadi Paşa, Rıza Tevfik(Bölükbaşı) ve Reşad Halis Bey’i görevlendirdi. Bu şahıslar tarafından “*Osmanlı İmparatorluğu’nun paylaşılmasını ve Türkiye’nin çöküşünü onaylayan*”²²² Sevr Antlaşması 10 Ağustos 1920’de Paris’in Sèvres kasabasında imzalandı.²²³

isyanlarda itici güç olan Hürriyet ve İtilafçılar da bu kabinede yer aldı. Bu kabinede özellikle Hürriyet ve İtilaf’ın mutedil kanadından Milli Mücadele karşıtı Şeyhülislam Mustafa Sabri ve İstanbul’daki İngiliz Yüksek Komiser Sir Amiral de Robeck’in tanımıyla ‘1919’da Konya valisi olarak görev yapan ‘Milli Mücadelecilerin’ezeli düşmanı (sworn foe) olarak tanımladığı Ticaret ve Ziraat Nâzırı Cemal (Artin) Bey’ dikkati çeken isimlerdi.”, Neşe Özden, “Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Milli Mücadele Karşıtı Faaliyetleri”, *Folklor/Edebiyat*, C.: VIII, S.: XXXI, 2002/3, s.184-185.

²¹⁸ İtici güç olarak öne çıkan isimlere örnek oluşturması açısından Ticaret ve Ziraat Nâzırı Cemal (Artin) Bey”, *Peyâm-ı Sabah* gazetesi başyazarı Ali Kemal lakaplı Ali Rıza Bey belirtilebilir. Özden, a.g.m., 185.

²¹⁹ *La Dernière Heure*, 1 Août 1920, s.1.

²²⁰ *La Libre Belgique*, 1 Août 1920, s.2.

²²¹ *La Nation Belge*, 21 Août 1920, s.3.

²²² *La Nation Belge*, 30 Juillet 1920, s.3.

²²³ Sevr Antlaşması’nın tam metni için bkz., Meray, Seha L., Osman Olcay; *Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküş Belgeleri*, s.43-179. Diğer yandan “Damat Ferid Paşa başkanlığındaki İstanbul Hükûmeti “Türkiye’yi ölüme mahkum eden” Sevr Antlaşması’nı 10 Ağustos 1920’de imzalarken ‘Yunan politikacıları...o kadar sarhoş oldular ki, ...7 Eylül’de Meclis Başkanı “Th. Sofulis...Sevr sayesinde Yunan milli emellerini gerçekleştirdiğinden ötürü Venizelos’u methetti... Venizelos’u adeta tanırlaştırın, onu yurdun kurtarıcısı olarak gösteren bir önergeyi Meclis’te kabul ettirdi.”, Salahi R. Sonyel,

Antlaşmanın imzalanması Türkiye’de her yerde öfke ve üzüntüye yol açtı. İtilaf Devletleri’nin düşmanlarına zorla kabul ettirdikleri²²⁴ Sevr Antlaşması’nı Mustafa Kemal Paşa “*Türk ulusuna karşı yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığı sanılmış büyük bir yok etme girişimi*”²²⁵ olarak görmekte ve Meclis kürsüsünden “*Biz, Sevr muahadesini parçalamış ve bunun parçalanması için kuvvetimizin idamesine (gayret sarfediyoruz)*”²²⁶ demektedir. Anadolu’ya tamamen hakim olan Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki TBMM Hükûmeti Sevr Antlaşması’nın mevcudiyetini kabul etmedi²²⁷ ve “*İmparatorlukta Türk egemenliğini yerle bir etmek ve kalan Osmanlı toprağını Müttefiklerin faaliyet alanı*”²²⁸ yapmak isteyen bu antlaşmayı yırtıp atmak için savaş da dahil olmak üzere mücadelesine devam edeceğini ilan etmekten geri kalmadı. Ankara İstiklal Mahkemesi 10 Ağustos 1920’de Sevr Antlaşması’nı imzalayan Hâdi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis’le²²⁹ birlikte Sadrazam Damat Ferit Paşa hakkında gıyaben idam kararı verdi.²³⁰ Ayrıca TBMM de antlaşmanın imzalanmasına karar verenleri ve imzalayanları 17 Ağustos 1920’de vatan haini ilan etti.²³¹ Yine “*Türkiye’yi tamamen Müttefiklerin ellerine bırakan*”,²³² “*Türkiye’nin*

“Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* Dün/Bugün/Yarın, S.:59, Aralık 2001, s.65; “Hilâfet, saltanat ve hanedanın ayrıcalıkları ile hakları uğruna, Osmanlı Devleti’nin paylaşılması demek olan ”Doğu Sorunu”nun bütün vecheleri uygulama alanına sokulmuş, ülke bütünlüğünden ödün verilerek suretiyle. Sevr Antlaşması imzalanmıştı.”, Esat Arslan; “Amerikan İstihbarat Belgelerine Göre Kurtuluş Savaşı’nın Bunalım Dönemindeki Türk Dış Politikası ve ‘Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey’le Yapılan Görüşmeler””, *Bellekten*, S.:234, C.: 62, Yıl 1999, s.495.

²²⁴ “Sèvres, 10 Ağustos. –Türkiye’yle Barış Antlaşması’nın imzalanması seremonisi Manufacture national’da bugün öğleden sonra saat 16’da gerçekleşti. Osmanlı Delege Heyeti hemen içeri girdi. General Hamdi Paşa, Tevfik Paşa ve Reşid Ali Bey’den oluşuyordu. Her üçü de siyah redingot ve fes giymişlerdi; ülkelerinin geleneği olarak seremoni süresince feslerini giydiler... Savaşta Müttefiklere karşı savaşan güçlerle son antlaşma da imzalandı. Böylece beş düşman güçle resmi olarak barış imzalanmış oldu.”, **La Dernière Heure**, 11 Août 1920, s.1.

²²⁵ *Nutuk-Söylev*, C. II, s.1023.

²²⁶ *TBMM Gizli Celse Zabıtları* 24 Nisan 1336 (1920)-21 Şubat 1336 (1921), C. 1, 72’nci in’ikat, 2’nci Celse, 25 Eylül 1336 (1920), s.138.

²²⁷ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III*, C:III, s.22

²²⁸ DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais de Belgique No 324/125, Constantinople, le 15 Août 1920

²²⁹ *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi* (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920), c.2, Kısım:2, s.182.

²³⁰ Ali Arslan, “Anadolu Fevkalade Müfettişi Umumiliği –VI. Ve V. Damat Ferid Paşa Hükûmetlerinin Anadolu’daki Yönetimi Büyük Millet Meclisi’nden Geri Alma Teşebbüsü (1920)”, *Ank. Üniv. TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, S.: 11, Yıl 1995, s.450.

²³¹ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, C.3, Devre:I, İçtima Senesi:1, 3 ncü Basılış, TBMM Matb., Ankara,1981, s.333.

²³² “*Le prodigieux roman de Kemal Atatürk, homme de guerre et homme d’Etat*”, **Le Matin**, 15 Novembre 1938, s.3.

paylaşılmasını",²³³ parçalanmasını ve tasfiyesini öngören Sevr Antlaşması'nın imzalaması, "ülkenin tamamını Mustafa Kemal'in safına katmakta, Mustafa Kemal ise bir savaş kabinesi kurarak mücadele için son kararları almaktaydı."²³⁴

Bu antlaşmayla Yunanistan neredeyse Megali İdea'yı gerçekleştirmek üzereydi.²³⁵ Yine bir bakıma Osmanlı Devleti'nin sonunun ilan edildiği Sevr Antlaşması'nı İstanbul Hükûmeti'nin imzalaması için, İngiltere 1920 yılı ortalarından itibaren baskısını artırırken Vahdettin de kurtuluşu hâlâ İngilizlerde görmekteydi. Bu açıdan İngiltere Yüksek Komiseri Amiral Robeck Sultan Vahdettin'le 21 Ağustos 1920'de yaptığı görüşmeden sonra yaptığı açıklamalarında 'Türkiye'nin yeni bir döneme girdiğini söyledi. Sultan, Türkiye'nin ölüm fermanı olabilecek antlaşmayı imzalama emri verirken İngiltere'nin gelecekteki yardımına güvenerek buna katlandığını söyledi. Türkiye ağır bir şekilde yaralanmıştı. Hayatta kalmak için bir dostun yardım eline ihtiyacı vardı.'²³⁶ ifadelerine yer verilmekteydi.

Görüldüğü üzere 29 Temmuz 1920 tarihli La Nation Belge'deki başmakalede açıkça ortaya konduğu gibi 'Hasta Adamın' yani Türkün çöküşünün ve rahatça ölmesinin istendiği, benzer bir bakış açısıyla Mustafa Kemal Paşa'nın Türk ulusunu yok etme girişimi diye tanımladığı bu antlaşmayı kabul eden Vahdettin sadece İngilizlere güvenerek kendisiyle birlikte sultanı olduğu Osmanlı Devleti'nin de sonunu da getirmişti. Buna karşın belgelerde de ortaya konduğu üzere Mustafa Kemal Paşa, "Türk Antlaşması'nın İmzası" başlıklı haberdeki tanımla Büyük Türk'ün ganimetinin paylaşılmasını ve bu yok etme girişimini engellenmesini, Türk halkının kendi topraklarında hür ve onurlu olarak yaşayabilmesini sağlamak için savaşacağını açıkça ilan etmişti.

Diğer yandan daha öncesinde basın tarafından da dikkat çekildiği üzere bir nevi Müttefiklerin mahkumu durumunda olup bağımsız karar alamayacağı anlaşılan Sultan Vahdettin ve İstanbul'daki Damat Ferit Paşa Hükûmeti²³⁷ İtilaf Devletleri'yle el ele veriyor ve her türlü çareye başvuruyor, ancak ülkenin parçalanmasına karşı mücadele eden ve o an itibarıyla Anadolu'ya hükmetmekte olan Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Türk milliyetçilerini

²³³ Innominato, "Un acte des plus sages", *La Libre Belgique*, 4 décembre 1920, s.1.

²³⁴ "Le prodigieux roman de Kemal Atatürk, homme de guerre et homme d'Etat", *Le Matin*, 15 Novembre 1938, s.3.

²³⁵ Halil İncelik, "Helenizm, Megali İdea ve Türkiye", *Doğu Batı*, S.:31, Yıl 8, Şubat-Mart-Nisan 2005, s.17.

²³⁶ Mehmet Okur, "İngiliz Belgelerine Göre Sultan Vahdettin-İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck Görüşmesi", *Atatürk Dergisi*, C.:3, S.:3, Yıl 2003, s. 144-145.

²³⁷ *La Libre Belgique*, 29 Juin 1920, s.2.; *La Nation Belge*, 27 Juin 1920, s.1.

yok etme konusunda bir sonuç alamıyorlardı. Yine bu bağlamda İstanbul'daki Yüksek Komiserlerin denetimindeki²³⁸ Damat Ferit Paşa Hükûmeti “ülkede kötülüğe ve hainliğe eğilimli ne kadar iyilik bilmez adam varsa hepsini, kışkırtıp silahlandırarak, ulusal savunmaya kendini adanmış yurtseverlere karşı, sürekli olarak”²³⁹ kullanmış, iç isyanlarla ve izledikleri politikalarla “tutsak olmamak isteyen ulusu kendi eliyle bağlayarak düşmanlara teslim etmeye”²⁴⁰ çalışmış, vatansever ve önde gelen milliyetçileri cezalandırma²⁴¹ ve tasfiye etme amacını gütmüş ancak başarısız olmuştur. Buna karşın Anadolu'yu ele geçiren Türk milliyetçileri²⁴² iç isyanları bastırmış, Ankara'da açtıkları Meclis'le yasal zeminde Türk halkının kurtuluşu için aralıksız olarak çalışmalarını sürdürmeye devam etmiş, Vatana İhanet Kanunu'nun uygulanmasını sağlamak için de 11 Eylül'de İstiklâl Mahkemeleri'ni kurmuştu.²⁴³ Bu sayede Meclis'in otoritesinin kabul ettirilmesi ve asker firarlarının önlenmesi sağlanmış, iç isyanların bastırılmasında Kuvâ-yı Milliye ile birlikte etkili olmaya başlamıştı. Milli birliğin sağlanmasını uzun süre geciktiren ve bu nedenle Yunan işgalinin Anadolu içlerine kadar ilerlemesine neden olan iç isyanların bastırılmasından sonra da bir bakıma cephelerdeki savaşa geçilebilmesinin önünde engel kalmıyordu. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde ise İtilaf Devletleri katında ve içerde Damat Ferit Paşa gözden düşmüştü. İngilizler bile Sevr'in onaylanabilmesi konusunda her zaman çok güvendikleri Damat Ferit Paşa'nın görevden alınmasını istiyorlardı.

Yine bu arada Ankara Hükûmeti güneyde Fransızlara doğuda da Ermenilere karşı başarılı oluyor ve Ekim 1920 ortalarına geldiğinde “Anadolu'da Mustafa Kemal liderliğindeki milliyetçi hareketin sözü geçiyordu.”²⁴⁴ Mustafa Kemal Paşa da Yunan ordusunun İzmir'e çıkmasından sonra geçen yaklaşık bir yıllık süreyi değerlendirirken “İstanbul Hükûmetlerinin ordumuzu boyuna kötürüm edecek nedenler yaratmakla uğraştığı ve ulusun kendiliğinden kurabildiği ulusal kuvvetleri dağıttırmaya

²³⁸ “Osmanlı sultanı, sadrazamı Damat Ferid Paşa ve bakanları İstanbul'da ikamet ediyor; onların yönetimi İtalya'nın, Fransa'nın, İngiltere'nin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin müttefiklerarası yüksek komiser delegeleri kontrolünde işliyor. Ancak İstanbul Türk Hükûmeti'nin gücü, başkent ve civarında Marmara Denizi kıyısındaki Küçük Asya bölümünde işliyor.” Bkz., Paquot, a.g.m., **Le Peuple**, 21 Octobre 1920, s.2.

²³⁹ Nutuk-Söylev, C. II, s.769.

²⁴⁰ a.g.e., s.771.

²⁴¹ **La Dernière Heure**, 21 Août 1920, s.1.; **La Nation Belge**, 21 Août 1920, s.3.

²⁴² DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 à 1920, Palais de Belgique No 324/125, Constantinople, le 15 Août 1920

²⁴³ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, C.4, Devre:I, İçtima Senesi:1, 3 ncü Basılış, TBMM Basım., Ankara,1981, s.93.

²⁴⁴ Paquot, a.g.m., **Le Peuple**, 21 Octobre 1920, s.2.

ve yok ettirmeye çalışmaktan başka bir şey yapmadığına”²⁴⁵ dikkat çekiyor, 1920 yılı sonlarına geldiğinde Anadolu’ya tamamen hakim olmaya başladıktan sonra cephedeki düşmandan daha tehlikeli bir hal alan İstanbul Hükûmeti’ni hiçe indirgemiş oluyordu.

Bu gelişmeler karşısında İtilaf Devletleri’nin düşünceleri değişmeye başlıyor, İstanbul’a rağmen sözü geçen Hükûmet konumuna gelen Ankara Hükûmeti olmadan herhangi bir barışın yapılamayacağına farkına varıyorlar ve Damat Ferit Paşa Hükûmeti’ne baskı yapıyorlardı. Ayrıca doğal olarak da Damat Ferit Paşa ve Vahdettin Türk milletinin tercihi karşısında tutunamıyor, Türk halkının güvendiği ve desteklediği Mustafa Kemal Paşa karşısında da 5. Damat Ferid Paşa Hükûmeti de 17 Ekim’de düşüyor, 21 Ekim’de de Hükûmeti Ahmet Tevfik Paşa kuruyordu. Zaten Georges Paquot’un Le Peuple’deki “Türkiye’de Hayat”²⁴⁶ isimli makalesinde de belirttiği gibi 1920 sonlarına gelirken Müttefik Yüksek Komiserleri’nin kontrolündeki Osmanlı Hükûmeti’nin gücü sadece İstanbul ve çevresinde sınırlı kalıyor, Anadolu’da ise Mustafa Kemal liderliğindeki milliyetçi hareketin sözü geçiyordu. Nihayetinde daha önceden de dikkat çekildiği üzere bir bakıma korkak birisi olduğu gibi, aynı zamanda da İngiltere’ya hayranlık duyan ve bir nevi Müttefikler’in esaretindeki Sultan Vahdettin ve özellikle Damat Ferit Paşa Hükûmetlerinin “Milliyetçileri yola getirme”²⁴⁷ politikaları sonuç vermiyordu.

Sonuç olarak İtilaf Devletleri ve özellikle İngilizler Birinci Dünya Savaşı’nın bitimiyle birlikte ‘Hasta adamın’ mirasına bir an önce konmanın ve Türk’ü yok etmenin hesabını yapmaya başlamış, ne ilginçtir ki onların bu amaçlarına da içeride özellikle Vahdettin’in istemesiyle de kurulan Damat Ferit Paşa’nın başkanlığındaki İstanbul Hükûmetleri alet olmuştu. Bu noktaya örnek oluşturması açısından, İttihatçı ve milliyetçi üyelerin bulunduğu veya bunlarla ilişki içinde olduğu düşünülen Hükûmetlere ve Meclis-i Me’busân’ın çalışmalarına Vahdettin, Damat Ferit Paşa ve İtilaf Devletleri’nin tahammül edememişlerdi.

Gelinen noktada ise Müttefiklerle birlikte Türk halkına can çekiştiren Yüksek Komiserlerin kontrolündeki Vahdettin ve Damat Ferit Paşa Hükûmetlerinin, asi olarak gördükleri Türk halkının lideri Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelecileri Mondros Mütarekesi’nden itibaren giriştikleri

²⁴⁵ Nutuk-Söylev, C. II, s.623.

²⁴⁶ Paquot, a.g.m., **Le Peuple**, 21 Octobre 1920, s.2.; Yine Jacques Bainville, “Les Alliés en face du problème grec. Les menaces de l’Orient et les répercussion en Europe centrale” isimli makalesinde Türkiye’de İki Hükûmetin olduğunu, İstanbul Hükûmeti’nin Müttefiklere boyun eğdiğini yazmaktaydı. **La Nation Belge**, 30 Novembre 1920, s.1.

²⁴⁷ “Le Sort de L’Anatolie”, **La Dernière Heure**, 28 Janvier 1921, s.3.

cezalandırma ve hatta yok etme faaliyetleri 1920 yılı sonu geldiğinde sonuçsuz kalmıştı. Devletin ve ülkenin asıl sahibi Türk halkı ise kendini hedef alacak kadar zavallılaştıran Vahdettin ve Hükûmetlerini bir kenara iterek bağrından çıkardığı kahramanı Mustafa Kemal Paşa'yla kurtuluş yolunda yürüme kararlılığını göstermişti. Çünkü Mustafa Kemal Paşa 1919 yılı süresince verdiği mücadele sonucunda Türk'ü silkindirmiş, kendine getirmiş, can çekişirken hayata tutundurmuş ve bu sayede de Türk kendi vatanına ve canına kasedenlere karşı tehlikeli olmuştu.

Sonuç

Yirminci yüzyılın başlarında Türk ve dünya tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil eden Birinci Dünya Savaşı felaketi yaşanmıştır. Türk tarihi açısından bakıldığında, Birinci Dünya Savaşı'nın devamı niteliğinde olan ve bu savaşı sonuçlandıran Kurtuluş Savaşı verilmiş, Türk halkı Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Milli Mücadele'ye girişmiştir. Ancak bu aşamada cephelelerdeki savaşa geçilmeden önce, Mustafa Kemal Paşa 1920 yılı sonlarına dek hem içte hem dışta Türk halkı adına karar verecek tek otorite olduğunu kabul ettirene kadar, özellikle Vahdettin'in istemesiyle eniştesi Damat Ferit Paşa tarafından kurulan İstanbul Hükûmetleri'yle yoğun bir çatışma içinde olmuştur. Bu çalışmayla da bu döneme Belçika basını ve diplomatik belgeleri penceresinden ışık tutulması hedeflenmiştir.

Mütareke şartlarını doğuran öncül gelişmeler açısından, 1913-1918 yılları arasında iktidarda bulunan ancak 2 Ekim 1918 tarihli raporda ve Innominato'nun 1919 başlarındaki "Osmanlı'nın Çözülmesi" isimli makalesinde dikkat çekildiği üzere Alman gücüyle gözleri kamaştıran Enver Paşa ve bazı İttihat ve Terakki yöneticileri Almanlarla müttefik olarak savaşa girilmesinde etkili olmuştur. Savaş bittiğinde ise hem kendilerinin hem de Osmanlı Devleti'nin sonunu getirirlerken, Mustafa Kemal Paşa ve adı geçen raporda ortaya konduğu üzere uzun süren savaşların ve ard arda gelen yenilgilerin sonunda Türk halkı bezmiş, ümitsizliğe düşmüş, başsız kalmış ve karanlıkların derinliklerine gömülmüştü. Böyle bir sonuç karşısında da ülkede İttihatçılara karşı nefret havası uyandırılmaya çalışılmış, İstanbul Hükûmetleri de hemen hemen 1920 yılı ortalarına kadar Milli Mücadele ve liderlerine karşı bu nefret havasından yararlanmaya çalışarak etkili olmaya çabalamıştır.

Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak da Türk topraklarının yağmalandığı ve Türk halkının yok sayıldığı tarihin bu karanlık döneminde Belçika basın ve diplomatik belgelerinde, ülkeyi yöneten ve İngilizlerin her istediği kişiyi cezalandıracağını Calthorp'a bildiren Sultan Vahdettin'in tutumu ile İstanbul Hükûmeti'ni yönetenlerin kişiliklerinin yanısıra uyguladıkları iç ve dış politikaları da konu edinilmekte ve tartışılmaktaydı. Bu açıdan İstanbul

çevrelerinin Mustafa Kemal Paşa ve başlattığı Milli Mücadele karşıtı uygulamaları ve özellikle İngiltere karşısında izledikleri teslimiyetçi politikaları konusunda yargılar yoğun bir şekilde yer almıştı. Bu noktada La Nation Belge yazarlarından Gabriel Bonvalot'a göre, Mondros Ateşkesi'nin imzalanmasından sonra yani Vahdettin ve İstanbul Hükûmetleri özellikle Damat Ferit Paşa Hükûmetleri, Türkiye'nin tekrar yaşama dönmesine engel olmak isteyen İngilizlerle el ele vermişlerdi.

Bu noktada ülkeyi yönetenlerin kişiliklerine bakıldığında başta Sadrazam Damat Ferit Paşa olmak üzere rüzgarın esintisine göre yön değiştirebilen, güne göre hareket eden ve entelektüel birikimlerini olmadığı gibi herhangi bir devlet adamlığı yetisi de olmayan sıradan insanlar topluluğu olarak tasvir edilen yorumlara rastlanmaktaydı. Bu noktaya ışık tutması açısından Damat Ferit Paşa'nın Paris Barış Konferansı'nda ileri sürdüğü istekleri alay konusu olmasının ötesinde basında küstahça ve soytarılık gibi ağır ithamlarla değerlendirilmekteydi. Bu durumun doğal sonucu olarak da savsaklanan Türk barışı sonraya bırakılmıştı. Bu bağlamda "Osmanlı'nın Çözülmesi" isimli başmakalede de yer aldığı üzere Vahdettin ve özellikle de Damat Ferit Paşa başkanlığındaki İstanbul Hükûmetlerinin ülkenin geleceğiyle ilgili bir düşünceleri yoktu ve bu nedenle düşman işgali altındaki ülkede Türk halkını karanlıklar içinde bırakmışlardı. Yine bu konuda 3 Aralık 1919 tarihli raporda benzer motifleri taşımaktadır. Yine bu noktada da 26 Kasım 1918 tarihli La Nation Belge'de de açıkça belirtildiği üzere ülkenin geleceğiyle ilgili kararlar almak yerine kurduğu mahkemelerle Vahdettin ve Damat Ferit Paşa Hükûmetleri İttihatçı ve milliyetçi liderleri cezalandırma yolunu tercih ediyorlar, bunun sonucunda da 9 Temmuz 1920 tarihli La Nation Belge'de net olarak ortaya konduğu üzere '1920 yazında can çekişen Türk'ün irkilişlerinin' duyulmasına sebep oluyorlardı.

Ancak Vahdettin ve Damat Ferit Paşa Hükûmetlerinin Türk halkı ve ülkesi için bu denli olumsuz politikalarının karşısına ve yine Le Matin'in tanımıyla parçalanmış ve horlanan Türkiye'yi kurtarmak ve Türk milletinin onurlu bir ulus olarak yaşamasını sağlamak için Mustafa Kemal Paşa çıkacaktı. Yine bu noktada Le Matin'in dikkat çektiği üzere özellikle Çanakkale'deki destansı başarılarından sonra Mustafa Kemal Paşa dikkatleri üzerinde toplamaya başlamış, 'artık dikkat edilmesi gereken biri' olmuş ve 'Türkiye'yi yabancıların değil Türklerin yönetmesi gerekir.' düşüncesinin gerçekleşmesi için mücadelesini sürdürmüştür. Zaten 1919'da Samsun'a ayak basmasıyla Türkiye'de bir umut şafağı doğarken başta Damat Ferit Paşa Hükûmetleri olmak üzere, Vahdettin ve İngilizler için kaygı dolu sancılı günler başlamıştı. Bunun sonucunda da sağ-milliyetçi-basın La Dernière Heure'ün gerçekçi öngörüsüyle Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki

milliyetçilerin Türkiye'ye hükmetmeye başlamasıyla birlikte suçlu görülen Türkler cezalandırılması ve 'Hasta Adamın' kellesi uçurulması söz konusu olmaktan çıkıyordu.

Diğer yandan Innominato'nun 'Londra Dönüşü' isimli başmakalesinde de net oalarak ortaya koyduğu gibi, İstanbul'daki İtilaf Devletleri'nin memurlarının denetimindeki Osmanlı Hükûmeti'nin bağımsız karar alamaması ve kukla bir yönetim sergilemesinin doğal sonucu olarak, Damat Ferit Paşa bilerek ve isteyerek Sevr Antlaşması'nı imzalamıştı. Fakat Mustafa Kemal Paşa 30 Temmuz 1920 tarihli La Nation Belge'in tanımıyla 'Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasını ve Türkiye'nin çöküşünü onaylayan' bu antlaşmanın parçalanışına kadar mücadelesini devam ettireceğini bütün dünyaya ilan etmişti.

Nihayetinde ise La Nation Belge, La libre Belgique ve La Dernière Heure'de ileri sürülen görüşlerde açıkça görüleceği üzere iktidarda kalmak uğruna Anadolu'nun sesine kulak vermeyen Vahdettin ve Damat Ferit Paşa kaybediyor, Ekim 1920 ortalarına geldiğinde Georges Paquot'nun 21 Ekim 1920'deki 'Türkiye'de Hayat' isimli makalesinde gerçeği belirttiği üzere 'Anadolu'da Mustafa Kemal liderliğindeki milliyetçi hareketin sözü geçiyordu.'

KAYNAKLAR**Arşivler****Archives Du Ministère des Affaires Etrangères de Belgique**

DT 1916-1925 Dossier de Turquie

CT 1916 a 1920 Classeur de Turquie

CT Janvier-Décembre 1921-1922 Classeur de Turquie

Bibliothèque Royal de Belgique**Gazeteler**

La Nation Belge

La Libre Belgique

Le Peuple

La Dernière Heure

Le Matin

Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, C.II, TBMM Matb., Ankara 1959; C.2-4, TBMM Basımevi, Ankara 1981

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985

Kitap ve MakalelerAgeorges, J., “*Le Rêve Grec Et Le Rêve Français*”, **La Libre Belgique**, 5 Mai 1920.Akandere, O., “Damat Ferit Paşa’nın IV. Hükûmeti Döneminde Kuvâ-yı Milliye İleri Gelenleri Hakkında Verilen İdam Kararları”, Ank. Ün. TİTE *Atatürk Yolu* Dergisi, S 43, Bahar 2009.Akşin, S., *İstanbul Hükûmetleri ve Milli Mücadele C.I. (Mutlakiyete dönüş 1918-1919), C.II. (Son Meşrutiyet 1919-1920)*, T. İş B. Kültür Yay., İstanbul 2010.“*Alla Turca*”, **La Dernière Heure**, 29 Juin 1919.Arslan, A., “Anadolu Fevkalade Müfettişi Umumiliği –VI. Ve V. Damat Ferid Paşa Hükûmetlerinin Anadolu’daki Yönetimi Büyük Millet Meclisi’nden Geri Alma Teşebbüsü(1920)”, Ank. Ün. TİTE *Atatürk Yolu* Dergisi, S.:11, Yıl 1995.Arslan, E., “Amerikan İstihbarat Belgelerine Göre Kurtuluş Savaşı’nın Bunalım Dönemindeki Türk Dış Politikası ve ‘Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey’le Yapılan Görüşmeler’ ”, *Belleten*, S.:234, C.:62, Yıl 1999.Atatürk, Mustafa Kemal; *Nutuk-Söylev, C. I 1919-1920, C. II 1919-1927*, 4. Baskı, TTK. Basımevi, Ankara, 1999.

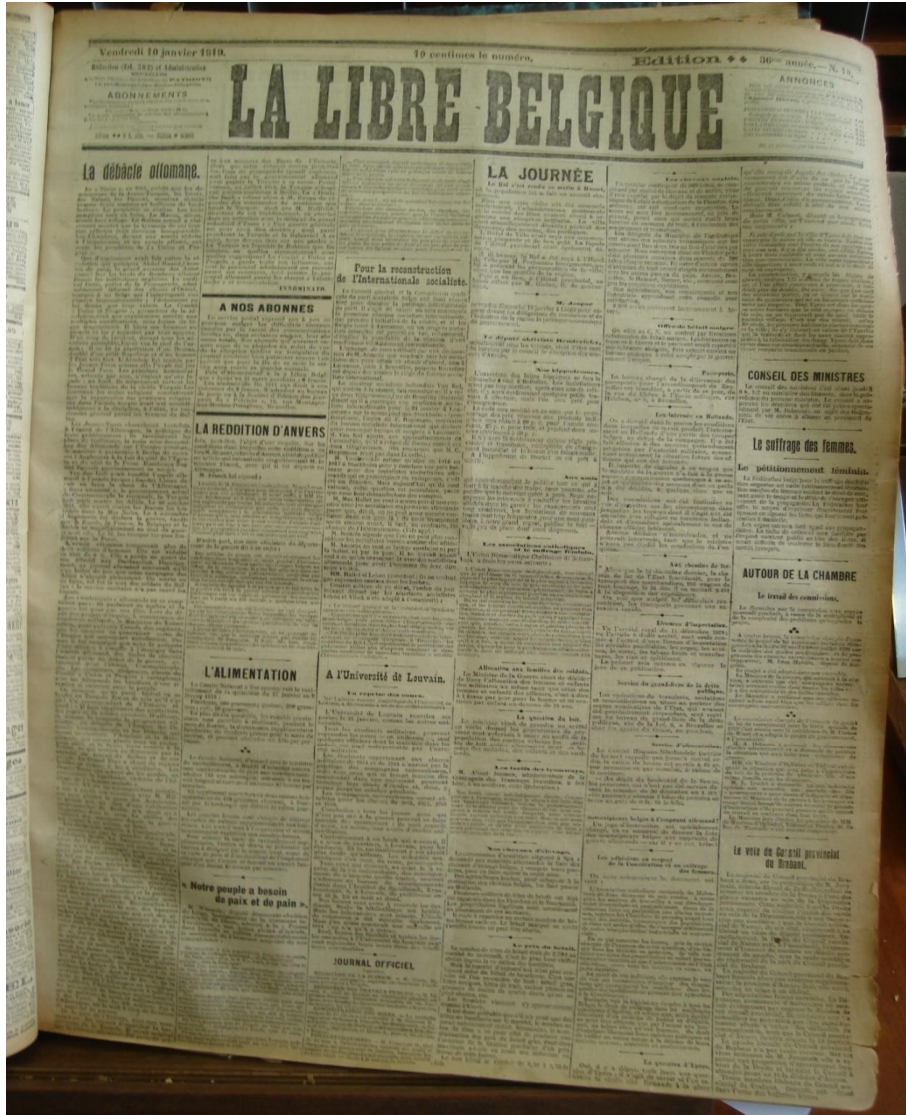
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1997.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, C.IV, TTK Yay. Ankara 1991.
- Aydemir, Ş. S., *Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919, I. Cilt*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1983.
- Jacques, B., “*Les Alliés en face du problème grec. Les menaces de l'Orient et les répercussion en Europe centrale*” **La Nation Belge**, 30 Novembre 1920.
- Baykal, B. S., *Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler*, Türk İnk. Tar. Ens. Yay., Ankara 1969.
- Bertelson, L., *La Presse d'Information Tableau Chronologique des Journaux Belges*, Bruxelles 1974.
- Bıyıklıoğlu, T., *Atatürk Anadolu'da I(1919-1921)*, T. İş B., Kültür Yay., Ankara 1959.
- “*Ce qu'on décidé à Boulogne*”, **La Nation Belge**, 23 Juin 1920.
- “*La Conférence de San Remo*”, **La Nation Belge**, 19 Avril 1920.
- Courfayrac, “*Deux Turcs*”, **Le Peuple**, 18 Juin 1919.
- Erim, N., *Devletler Arası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri C.I(Osmanlı İmparatorluğu)*, Ankara Üniv. Hukuk Fak. Yay., Ankara 1953
- Fox., “*A Constantinople*”, **Le Matin**, 3 Avril 1920.
- _____, “*Constantinople occupée*”, **Le Matin**, 20 Avril 1920.
- _____, “*Dettes turques*”, **Le Matin**, 23 Mai 1920.
- _____, “*les affaires turques*”, **Le Matin**, 11 Mars 1920.
- Goloğlu, M., *Erzurum Kongresi*, Başnur Matb., Ankara 1968.
- Gökbilgin, M. T., *Milli Mücadele Başlarken*, Türkiye İş Bankası, Ankara 1959.
- Grégoire, H., “*La leçon des Elections Grecques*”, **La Nation Belge**, 18 Novembre 1920.
- Henriquet, M., “*A Propos De L'Invasion De La Perse: Les Bolchéviks, les Musulmans et l'Empire britannique*”, **La Nation Belge**, 27 Mai 1920.
- “*L'Homme Malade et ses Medécins*”, **La Dernière Heure**, 19 Février 1920.
- Innominato, “*La débâcle ottomane*”, **La Libre Belgique**, 10 Janvier 1919.
- _____, “*Les Turcs violent l'armistice*” **La Libre Belgique**, 9 Juillet 1919.
- _____, “*Retour de Londres*”, **La Libre Belgique**, 17 Février 1920.
- _____, “*Londres, Paris, Berlin*”, **La Libre Belgique**, 12 Juin 1920.

- _____, “*Qu’attend-on de Moscou?*”, **La Libre Belgique**, 20 Juin 1920.
- _____, “*Turquie, le 27 juillet*”, **La Libre Belgique**, Mercredi 21 et jeudi 22 juillet 1920.
- _____, “*Un acte des plus sages*”, **La Libre Belgique**, 4 Décembre 1920.
- “*Inquiétudes Musulmans*”, **La Dernière Heure**, 23 Septembre 1919.
- “*Les intérêts franco-belges à San Remo et le désarmement de l’Allemagne*”, **La Nation Belge**, 23 Avril 1920, s.1.
- İnalçık, H., “Helenizm, Megali İdea ve Türkiye”, *Doğu Batı*, S.:31, Yıl 8, Şubat-Mart-Nisan 2005.
- “*Les Jeunes Turcs Contre L’Arménie*”, **La Nation Belge**, 27 Août 1919.
- Kadri, H. K., *Meşrutiyetten Cumhuriyet’e Hatıralarım*, Haz. İsmail Kara, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- Kansu, M. M., *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, C.I-C.II, TTK Yay., Ankara 1966.
- Kemal, Y., *Siyasi ve Edebi Portreler*, Baha Matb., İstanbul 1968.
- Kısıklı, E., “Milli Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Paşa’nın Milli Hareketi, İttihat ve Terakki Faaliyetlerinden Uzak Tutma Teşebbüsleri”, *Ank. Ün. TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, S.:5, C.:2, Mayıs 1990.
- Meray, S. L., *Osman Olcay; Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküş Belgeleri: Mondros Birakışması, Sevr Antlaşması İle İlgili Belgeler*, Ankara Ün. Yay., Ankara 1977.
- “*Le Nouveau Ministere Turc*”, **La Dernière Heure**, 28 Février 1919.
- Okur, M., “İngiliz Belgelerine Göre Sultan Vahdettin-İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck Görüşmesi”, *Atatürk Dergisi*, C.:3, S.:3, Yıl 2003.
- Özden, N., “Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Milli Mücadele Karşıtı Faaliyetleri”, *Folklor/Edebiyat*, C. VIII, S.: XXXI, 2002/3.
- Özsoy, O., *Saltanat’an Cumhuriyet’e Giden Yolda Kurtuluş Savaşı’nın Perde Akası*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1999.
- Paquot, G., Georges Paquot, “*La Vie En Turquie*”, **Le Peuple**, 21 Octobre 1920
- “*Le Partage de L’Empire Turc*”, **La Nation Belge**, 13 Mai 1920
- Percy, “*L’alliance des puissances centrales*”, **La Nation Belge**, 15 Août 1918
- _____, “*Les conditions de l’armistice des Alliés sont acceptées*”, **La Nation Belge**, 1 Novembre 1918
- “*Le prodigieux roman de Kemal Ataturk, homme de guerre et homme d’Etat*”, **Le Matin**, 12-13-15 Novembre 1938

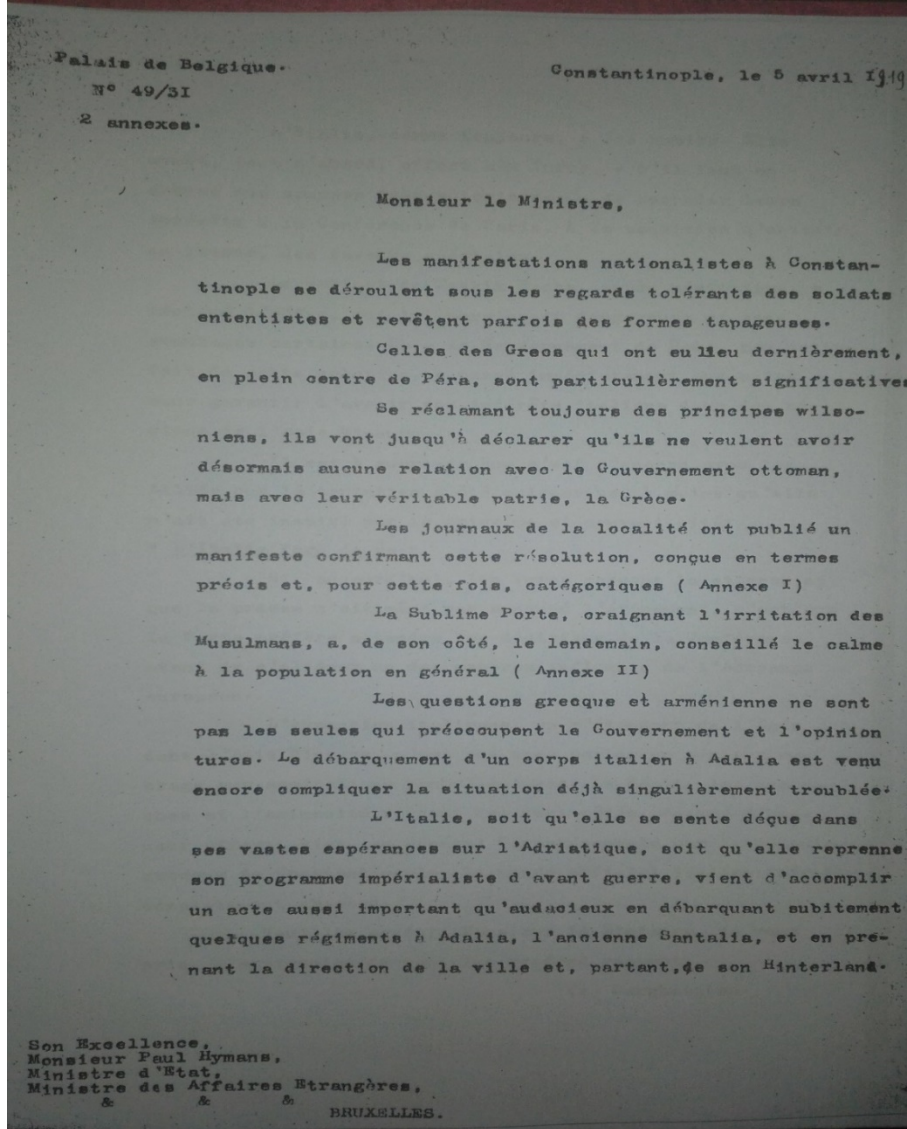
- “*Pour mettre un terme aux troubles de Turquie*”, **La Nation Belge**, 12 Mars 1920
- “*La Remise Du Procès Turc*”, **La Dernière Heure**, 5 Octobre 1919
- Roland de Marès, “*Après la conférence de Londres*”, **Le Matin**, 8 Mars 1920
- Sarıhan, Z., *Kurtuluş Savaşı Günlüğü 1*, Öğretmen Yayınları, Ankara, 1986
- Sarınay, Y., “Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.:XI, S.: 31, Mart 1995
- Sonyel, S. R., *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye’deki Eylemleri*, Ankara 1995
- _____, *Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.I, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987
- _____, “Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın*, S.:59, Aralık 2001
- “*Le Sort de L’Anatolie*”, **La Dernière Heure**, 28 Janvier 1921
- Tansel, S. *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C.I, II, III, IV, M.E.B. Yay., Tarih Dizisi:14, İstanbul 1991
- Tevetoğlu, F., *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK Yay. Ankara, 1988
- Türk İstiklâl Harbi* Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, C.I, Gnkur. ATASE Bşk. Yay., Gnkur. Basm., Ankara, 1992
- Türk İstiklâl Harbi*, Batı Cephesi Yunanlıların Batı Anadolu’da İstilâ Hareketine Başlamaları(15 Mayıs-4 Eylül 1919), C.2, Kısım:1, Gnkur. Bşk. Harp Tarihi Dairesi Resmî Yay., Seri No.:1, Gnkur. Basm., Ankara, 1963
- Türk İstiklâl Harbi*, Batı Cephesi Sivas Kongresi ve Heyeti Temsiliye Devri(4 Eylül 1919-9 Kasım 1920), C.2, Kısım:2, Gnkur. Bşk. Harp Tarihi Dairesi Resmî Yay., Seri No.:1, Gnkur. Basm., Ankara, 1965
- Türk İstiklâl Harbi*, Batı Cephesi Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri(9 Kasım 1920-15 Nisan 1921), C.2, Kısım:3, Gnkur. Bşk. Harp Tarihi Dairesi Resmî Yay., Seri No.:1, Gnkur. Basm., Ankara, 1966
- Türk İstiklâl Harbi İç Ayaklanmalar* (1919-1921), IV. Cilt Genelkurmay Yay., Ankara, 1964,
- Yaman, A. E., *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sadr-ı Âzamlık (1876-1922)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1999
- X., “*Après l’entrée des Français à Damas. Le problème oriental devenu un problème musulman*”, **La Nation Belge**, 29 Juillet 1920

EKLER

EK.1. Innominato'nun 10 Ocak 1919 tarihli La Libre Belgique'deki "Osmanlı'nın Çözülmesi" isimli makalesi

EK.2. Vahdettin'in ve İstanbul Hükûmet'nin iç ve dış politikasını ele alan
5 Nisan 1919 tarihli diplomatik belge

EK.3. 29 Haziran 1919 tarihli La Dernière Heure' de Damat Ferid Paşa'nın Paris Konferansı'ndaki isteklerini soytarıllık olarak değerlendiren "Alla Turca" başlıklı makale

CHRONIQUE DE L'ÉTRANGER "ALLA TURCA"

C'était à la mission ottomane qu'il appartenait d'apporter la note comme de la Conférence.

Appelés, a-t-on dit, pour donner au complémentaires sur ce qui reste de la question d'Orient, les délégués de Constantinople ne l'ont pas entendu de la sorte; et ils ont profité des circonstances pour rédiger un véritable cahier de revendications, tout comme si leur nation figurait au nombre des puissances alliées et associées. Les communications guerres avaient acquis au cours de la journée de leurs euphémismes, la naïveté manoir remis par Damat Ferid Facha est l'ont laisser à la Turquie Constantinople, et son patrimoine européen; lui territoires asiatiques dont les habitants jouira d'une autonomie temporelle; l'Arabie à l'Égypte et à Chypre, leur sort dépendra des négociations que le Sultan et des délégués se entendraient avec le gouvernement de l'Angleterre.

On dirait d'une entrée de clown dans le Stade Pershing, au milieu d'une scène de royauté intercalée parmi les répétées de quelque spectacle méridional ne réclame pas un châtimement exemplaire pour certaines minorités chrétiennes coupables d'insubordination collective... « exaspération », c'est qu'elle a appartenu pas moins déjà à l'histoire.

Dans les premiers temps, en effet, la Confédération avait réglé le sort des intérêts de race pour s'occuper surtout de la revendications des grandes puissances et représentants de l'Inde, il lui a fallu s'occuper de l'existence de l'ancienne Turquie, et de l'impossibilité de la tenir fait coïncida avec de rappeler que le Duhli, de l'Égypte et de l'Afghanistan. La création de l'empire arabe désiré par la Grande-Bretagne en pouvait être du somme, la situation se résumait dans un but et avec des pouvoirs qui n'ont jamais été nettement déterminés.

Le premier envoi de bétail canadien du Canada, a été observé en

Le bourgmestre de Bruxelles a reçu du président Wilson la lettre suivante :
« Paris, 24 juin 1919.
« Mon cher Monsieur le Bourgmestre,
« J'ai essayé à plusieurs reprises pendant mon séjour à Bruxelles de vous exprimer les émotions que j'ai ressenties au cours de ma visite, et les sentiments que j'éprouve pour vous, en commençant avec mes compatriotes, mais je ne puis quitter la France sans vous adresser ce mot d'amical et cordial salut, et sans vous exprimer l'espoir que l'avenir réserve à la ville de Bruxelles un jour de gloire... »

LA SOLICITUDE DES IV POUR LES HOHENZOLLERN
Paris, 28 juin. — Le Conseil des IV a envoyé une note à la Hollande afin que le garde des Hohenzollern soit effectivement exécuté. — Havas.

L'EX-KRONPRINZ S'EST REPORTÉ.
L'attention générale s'est reportée, ces jours derniers, sur le kaiser et plus particulièrement sur le kronprinz. L'attention déclinée sur le kronprinz, s'attendait à être déclaré abandonné à une Cour impériale des Alliés. Or, comme l'a prouvé l'histoire, entre sa tête et l'escampative, un Hohenzollern n'hésite pas à se défilé.

Contentieux
Belle nuit, 27 à 28 juin, dans le quartier de la Gare, un contentieux a éclaté entre deux individus, dont l'un se nomme Jean, l'autre Jeanne. — (L'Écho)

LES P. A.
Les socialistes belges ont organisé pour le 29 juin une manifestation à la Gare, sous le prétexte de la célébration du centenaire de la révolution française. Les manifestants ont été dispersés par la police. — (L'Écho)

DU BÉTAIL CANADIEN
Le premier envoi de bétail canadien du Canada, a été observé en

Le 23 juillet, pour la revue de la Victoire, des arcs de triomphe seront dressés sur le parcours des troupes, de la place Poelaert à la place des Palais. Les autres portions des bannières des troupes seront massées rue de la Loi et sur les boulevards, et la défilé se fera à partir de la rue des Quatre-Vents et passera sous les arcs édifiés à la place Poelaert, rue de la Régence, place Royale et place des Palais.

LA REVUE DE LA VICTOIRE

La revue comprendra des formations de nos six divisions avec leurs commandants, leurs états-majors et leurs drapeaux.

LES PROCÉDÉS DE LANDRU

EXPERIENCES A GAMBES
Paris, 27 juin. — Le docteur Paul, médecin légiste, MM. Sauvez, Antony Kling, directeur du laboratoire municipal; Kohlschütter, chef du laboratoire de toxicologie, se sont transportés hier matin, à Gambes, pour essayer de vérifier expérimentalement la valeur de certaines hypothèses émises sur la façon dont Landru se débarrassait du cadavre de ses victimes.

DE M. WILSON A M. MAX

Le bourgmestre de Bruxelles a reçu du président Wilson la lettre suivante :
« Paris, 24 juin 1919.
« Mon cher Monsieur le Bourgmestre,
« J'ai essayé à plusieurs reprises pendant mon séjour à Bruxelles de vous exprimer les émotions que j'ai ressenties au cours de ma visite, et les sentiments que j'éprouve pour vous, en commençant avec mes compatriotes, mais je ne puis quitter la France sans vous adresser ce mot d'amical et cordial salut, et sans vous exprimer l'espoir que l'avenir réserve à la ville de Bruxelles un jour de gloire... »

EK.4. Mustafa Kemal Paşa ve Milliyetçilerin güçlenmesini ele alan 20 Kasım 1919 tarihli diplomatik belge

artificielles préparées en toute hâte, au hasard des circonstances et dans le but de faire impression sur ceux qui les considèrent à distance. En effet, l'action des bandes nationalistes, formées par les soins de quelques unionistes haut placés, tels que Mustafa Kemal Paşa et Réouf Bey, se traduit par la pression, l'arbitraire et la terreur dans les régions où elle s'exerce. Sous prétexte de défendre l'intégrité de la patrie menacée, les nationalistes turcs, qui ne disposent pas de moyens nécessaires pour de vastes entreprises, en sont réduits à vivre sur les populations elles-mêmes. Bien que le Gouvernement turc les ait favorisés en leur procurant armes et munitions, ils ne sont pas en mesure de mettre sur pied de véritables forces militaires organisées.

De là, tout le inconvénient de la situation. Les nationalistes font des levées de troupes dans un pays dévasté par la guerre; ils réquisitionnent, rançonnent et imposent des populations appauvries au-delà de ce qui est concevable. Cependant, les nationalistes ont réussi à surmonter une partie de ces difficultés, grâce à l'unionisme partout répandu et qui, en dépit de la déconfiture

de

EK.5. 18 Haziran 1919 tarihli Le Peuple'deki "İki Türk" başlıklı makale

MESDAVIES
 vos troubles...
EN DEUX
Pilules Galie
 Seul remède...
 PHARMACIE...
 BRUXELLES
 Coenen, av. du Parc

Licenciez donc !

Il est grand temps que soit enfin signé le traité de Versailles pour que le rétablissement définitif de l'état de paix permette, au point de vue économique, d'intensifier et de régulariser le mouvement du marché et au point de vue militaire de licencier en masse, les braves qui ont porté les armes pendant toute la durée de la guerre et qui s'énervent et s'irritent à bon droit, d'être encore aujourd'hui retenus à la caserne.

En séance de la Commission de l'armée, M. Masson, ministre de la guerre, a récemment exposé qu'il comptait donner largement satisfaction à nos jasses et à l'opinion publique et que, dans les trois mois qui vont suivre, plusieurs classes seraient encore renvoyées dans leurs foyers.

Ceux qui attendent leur libération, depuis quatre et cinq années, voire davantage, ne pourront manquer d'estimer un tel délai d'autant plus long !

De toutes parts, on s'étonne que l'on n'incorpore pas les 35.000 volontaires qui ont signé leur engagement depuis l'armistice et qu'on n'appelle pas les classes nouvelles à remplacer les vétérans de la guerre.

Il paraît qu'on en est empêché faute de logements et d'équipements.

Il n'y a place dans nos casernes que pour 100.000 hommes; partout, elles regorgeraient; le camp de Beverloo abrite 22.000 soldats au lieu de 8.000; on se propose de le compléter par des baraques et l'on envisage l'utilisation de l'ancien camp allemand d'Elsenborn.

D'un autre côté, pas de drap pour confectionner les uniformes; pas ou trop peu de chaussures; pénurie lamentable de fournitures pour les buffleteries (bretelles de fusil, gaitres, jambières)...

Voilà les raisons officielles.

Elle nous paraissent difficilement acceptables après sept mois d'armistice !

A quoi sert l'intendance belge si, depuis fin novembre 1918, elle n'a pu remédier à un tel état de choses ?

S'agit-il d'incurie au point de vue militaire ou d'impuissance au point de vue économique ? Que le gouvernement de la restauration nationale choisisse, s'il l'ose !

Nous nous refusons à croire que l'effort nécessaire ait été accompli en temps utile; on aura pensé à tout, hormis au licenciement des « héros » qui ont fait et gagné la guerre; et l'on n'a pris d'urgence des les retour du gouvernement à Bruxelles, aucune précaution pour préparer et hâter le licenciement.

Eh bien, nous le disons nettement, il faut qu'on rattrape le temps perdu.

Le ministre Masson est débordant de bonnes intentions; nul ne le conteste, mais cela ne suffit pas; il faut qu'il ait l'énergie de stimuler les initiatives et de rechercher les responsabilités quand on enraye et sabote son action et ses ordres; il faut qu'il force les cadres et les bureaux à de prompts aboutissements !

Nous y insistons, il est temps qu'on en arrive au licenciement des gars qui ont été au front depuis 1914. — en attendant qu'on prépare sérieusement le désarmement général, faute de quoi ce serait la banqueroute de la guerre et de la paix !

Louis DE BROUWERE.

CAMARADES!
 Vérifiez votre inscription sur les listes électorales avant le 7 juillet.
 Les listes sont à votre disposition dans les maisons communales et dans la plupart des locaux socialistes.

Au Fil des Jours
DEUX TURCS

Le chef de la mission ottomane, Damad Ferid Pacha, est débarqué à Valenciennes sans tambours ni trompettes, discrètement escorté de personnages de moindre importance: Riza Tewfik Bey, président du Conseil d'Etat; Rehad Haliss, ministre de Turquie à Berne; Rifat Bey, secrétaire général du grand-vizirat; Djemal Soliman Bey, secrétaire d'ambassade. On les a tous installés dans une villa confortable et ils n'ont pas tardé à demander à en sortir. Dès le lendemain des automobiles officielles les transportaient au château et au parc de Versailles qu'ils souhaitaient visiter. Randonnée matinale, promenade furtive. La dixième heure allait sonner quand les plénipotentiaires ottomans furent ramenés à Valenciennes.

Ce n'est pas la première fois qu'une mission turque aboutit à Versailles; c'est la seconde. La précédente remonte à Louis XIV et prend date en 1669. Il y a juste deux siècles et demi. C'était sous le règne de ce sultan Ibrahim à qui Racine a collé ce distique:

« L'imbécille Ibrahim, sans craindre sa naissance,
 Traîne, exempt de péril, une éternelle enfance. »

Et l'ambassadeur était le grand-vizir Kiperli qui venait de se couvrir de gloire militaire en prenant Candie aux Vénitiens. Si Damad Ferid et ses compagnons de voyage se font apporter les œuvres du marquis de Sandoz, du duc de Saut-Simon et de Sandras de Courtilz, ils reconstitueront aisément l'événement et se rendront compte que les missions diplomatiques se suivent — même à distance — et ne se ressemblent pas.

Le voyage en France de Kiperli pacha, entre Marseille et Versailles, avait duré trois mois, tout le personnel étant volé, logé, nourri aux frais du roi, comblé de présents par les municipalités des villes et par les gouverneurs de provinces sur le trajet. A Paris les Turcs reçurent l'hospitalité du Louvre où ils prirent un repos d'une semaine avant de se présenter à la cour du roi-soleil.

Pour les amener à Versailles Louis XIV leur expédia ses plus beaux carrosses avec des escortes de cheval-légers, de dragons et de mousquetaires dont chaque escadron était commandé par un maréchal-de-camp. Au château le monarque attendait l'ambassadeur au fond de cette grande galerie des miroirs où seront signés les préliminaires de paix. Toute la cour assistait à cette réception sous ses plus beaux atours.

Kiperli était vêtu d'une robe brodée d'or dont il pouvait à peine supporter le poids, coiffé d'un turban orné de dix-huit cents pierres précieuses, les poignets et les chevilles entourés de lacs de perles. Tous les personnages de la suite étaient aussi richement vêtus mais sans pierreries.

Tous les assistants semblaient frappés d'admiration mais un seul comprenait le caractère essentiellement comique de cette cérémonie: c'était Molière qui s'amusa fort et prenait attentivement des notes, pour les «Turqueries» du «Bourgeois gentilhomme».

de ses crimes. Il est à remarquer que souvent les dévants qui envoient à gros pourcentages et qu'ils gagnent sur les articles ordinaires, de sorte que sont les petits consommateurs qui plus lourdement frappés. Il faut noter que, toutes les marchandises ayant un tel de prix, les bénéfices représentent, en fait de matière, des sommes beaucoup considérables qu'on 1914.

Avec nous, l'Action Nationale a des des mesures.

Nous croyons savoir que tel est au moins du ministre Wauters qui a ordonné qu'on se serve de lui, signaler des abus et considérons, nous, comme des délégués d'une sévère répression.

Tel est l'avis de tous les socialistes qu'en pense ou du moins en écrit l'Action Nationale.

Si les lois sont insuffisantes, c'est des législateurs conservateurs qui faites et non la nôtre. Cela met à la des bandits qui nous ont exploités, déclaration de guerre et qu'une nouvelle ne pourrait atteindre par les lois pénales ne pouvant avoir d'effet actifs.

Toutefois, en ce qui concerne les traités, il est encore temps de les besoin est, car l'exploitation but se continuera de plus belle.

Nous soustrayons d'avance, quant à toute mesure, si sévère soit-elle l'égard des marchands, des accapareurs, exploités de tout acabit, dont le lions choisis frappent si péniblement les pauvres gens.

Le Renchérissement d à Londres

The « Evening Standard » dit quelques détails sur la hausse alimentaire en Angleterre. La qui avait atteint 0,80 la livre, est à 1,40. On s'attend à ce qu'elle n'et 1,80. Les œufs seront bientôt à 1 le veau se paie 4,15, 4,35 la lb combattre la hausse du prix du ministère des vivres a imaginé de quantités. Cette dernière sur le lui a mal réussi, car les spéc sont emparés et le prix n'a subitification favorable. Les chapeaux qui coûtent 8,10 avant la guerre ont 26,25 à présent. Les bas q 2,35 sont cotés 6,85.

Des fortunes « Standard », dit de guerre », qui se vendent à 27,35 se vendent 43,7 l'une 170 francs. Un haut fonctionnaire des vivres interviewé, mentionne un renchérissement de déclaré que l'on avait aboli le vivres prématurément. Il croit à manque de vivres de première ne un avenir très rapproché. Le bas tronçonné et les grosses en gè défaut. Les trusts américains ont penché sur toute la production des œufs, du fromage, du des produits, fournissant de l'ou Tomatoes. Il est possible que la portée diminue de prix, mais de cas, le lard va augmenter.

LIRE :
 EN TROISIEME PAGE :
 Chez un peintre par Marin
 La séance du Sénat
 Des fruits pour nos ménages
 Octors.

EK.6. 29 Nisan 1920 tarihli La Libre Belgique'deki "Les opérations en Asie-Mineure: Sultanin(Vahdettin'in) Mütteliklerin mahkumu olduğuna ve Mustafa Kemal'in politikalarına katılmadığına dikkat çeken" haber

Le ministère Fehrenbach devant le Reichstag

Berlin, 28. — Exécution du Traité de Versailles dans la mesure du possible, désarmement dans les proportions conciliables avec la situation à l'intérieur et aux frontières, collaboration à l'œuvre de réparations, telle est en substance le programme que le nouveau chancelier, le ministre Fehrenbach, a fait connaître au Reichstag par le nouveau discours qu'il a prononcé devant les députés allemands, qui a fait pour les vainqueurs de la guerre, promesse contre la méfiance des autres nations, et pour l'avenir de la République, par un réveil du fanatisme musulman, de se soustraire au démantèlement dont la Turquie est l'objet, par les Alliés. Il est vrai que le Sultan, virtuellement prisonnier des Alliés à Constantinople, ne participe pas au mouvement, dont la direction est assurée par l'agitateur nationaliste Moustapha Kémal. Les nationalistes de Kémal opèrent en Thrace, au nord de Constantinople, et surtout en Asie Mineure, sur la rive asiatique du Bosphore, et en contact avec les bolchevistes et les Arabes, les nationalistes turcs espèrent jeter les Alliés hors de l'Asie, et étendre l'occupation musulmane aux Indes, afin d'exercer une pression sur l'Angleterre.

Les opérations en Asie-Mineure

GRECS ET BRITANNIQUES AUX PRISES AVEC LES TURCS

La Turquie, alliée de l'Allemagne, essaye, par un réveil du fanatisme musulman, de se soustraire au démantèlement dont la Turquie est l'objet, par les Alliés. Il est vrai que le Sultan, virtuellement prisonnier des Alliés à Constantinople, ne participe pas au mouvement, dont la direction est assurée par l'agitateur nationaliste Moustapha Kémal. Les nationalistes de Kémal opèrent en Thrace, au nord de Constantinople, et surtout en Asie Mineure, sur la rive asiatique du Bosphore, et en contact avec les bolchevistes et les Arabes, les nationalistes turcs espèrent jeter les Alliés hors de l'Asie, et étendre l'occupation musulmane aux Indes, afin d'exercer une pression sur l'Angleterre.

Un soldat français attaqué à Berlin.

Londres, 28. — On mande de Berlin au Daily Telegraph : « On attend ici lundi un représentant allemand en vue de négocier un accord touchant les importations de coton, café et tabacs américains. »

AMERIQUE DU SUD

Le nouveau président du Chili.
Valparaiso, 27. — M. Luis Barros Borgoña a été élu président du Chili à une majorité de dix voix, après ballottage.

REPUBLIQUE TCHECO-SLOVAQUE

Le plébiscite de Teschen.
La légation de Tchéco-Slovaquie nous communique les deux dépêches suivantes : Prague, 27. — Le ministère des affaires de Tchéco-Slovaquie a reçu une dépêche de la conférence des ambassadeurs demandant que les gouvernements polonais et tchéco-slovaque fussent consultés à bref délai s'ils acceptent ou non l'arbitrage dans la question de Teschen. Si l'arbitrage est repoussé, le plébiscite sera effectué le plus tôt possible.

ETATS-UNIS

Le gendre de M. Wilson acceptera la candidature à la présidence.
San Francisco, 28. — M. Love, délégué du Texas à la Convention nationale démocratique, a déclaré que M. Map Adcox, gendre du président Wilson, acceptera la candidature à la présidence des Etats-Unis s'il est désigné par la convention.

ALLEMAGNE

L'Amérique ravitaille les marchés allemands.
Londres, 28. — On mande de Copenhague au Daily Telegraph : « On attend ici lundi un représentant allemand en vue de négocier un accord touchant les importations de coton, café et tabacs américains. »

ITALIE

Nouveaux désordres.
Rome, 27. — On mande de Bressia et de Rosco que les socialistes et les populistes (catholiques) en sont venus aux mains. Les troupes ont intervenu. Un carabinieri a été tué. Il semble qu'il y ait d'autres victimes.

CONFERENCE DE SPA.

EST DEFINITIVEMENT FIXEE AU 5 JUILLET.
L'ordre d'affaires anglais à Berlin, Amarnock a informé le gouvernement allemand que la Conférence de Spa aura lieu le 5 juillet.

LES PROPOS D'HENRIOT

(Reproduction interdite.)
Plus au sud, avec Smyrne comme base, les Grecs opèrent contre les Turcs dans deux directions, vers Pandouria, au nord, et vers l'importante position de Kara-Hissar, à l'est, bifurcation de la ligne Constantinople-Bagdad et de l'embranchement vers Smyrne. Les Turcs battent en retraite, sans s'engager à fond, leur tactique semble être d'attirer l'ennemi à l'intérieur. Les Grecs avancent victorieusement et ont occupé Salikili et Soma, cette dernière ville à 90 kilomètres au nord de Smyrne. Le roi de Grèce a quitté Paris pour Smyrne.

LES PILLAGES CONTINUENT EN ALLEMAGNE

En Cilicie, où les Français ont planté leur drapeau pour protéger les Arméniens, les forces kémalistes auraient dénoncé l'armistice et repris les hostilités, mais d'autre part on annonce que l'armistice aurait été prolongé pour un terme de six jours.

LE DERNIER PORTRAIT DE M. LLOYD GEORGE

DEDIE A M. JASPAR
...Et que dans votre sein ce serpent élevé Ne vous punisse un jour de l'avoir conservé.

La lutte contre la vie chère.

LES PILLAGES CONTINUENT EN ALLEMAGNE

CONFERENCE DE SPA.

EST DEFINITIVEMENT FIXEE AU 5 JUILLET.
L'ordre d'affaires anglais à Berlin, Amarnock a informé le gouvernement allemand que la Conférence de Spa aura lieu le 5 juillet.

LES PROPOS D'HENRIOT

(Reproduction interdite.)
Plus au sud, avec Smyrne comme base, les Grecs opèrent contre les Turcs dans deux directions, vers Pandouria, au nord, et vers l'importante position de Kara-Hissar, à l'est, bifurcation de la ligne Constantinople-Bagdad et de l'embranchement vers Smyrne. Les Turcs battent en retraite, sans s'engager à fond, leur tactique semble être d'attirer l'ennemi à l'intérieur. Les Grecs avancent victorieusement et ont occupé Salikili et Soma, cette dernière ville à 90 kilomètres au nord de Smyrne. Le roi de Grèce a quitté Paris pour Smyrne.

LES PILLAGES CONTINUENT EN ALLEMAGNE

En Cilicie, où les Français ont planté leur drapeau pour protéger les Arméniens, les forces kémalistes auraient dénoncé l'armistice et repris les hostilités, mais d'autre part on annonce que l'armistice aurait été prolongé pour un terme de six jours.

LE DERNIER PORTRAIT DE M. LLOYD GEORGE

DEDIE A M. JASPAR
...Et que dans votre sein ce serpent élevé Ne vous punisse un jour de l'avoir conservé.

La lutte contre la vie chère.

LES PILLAGES CONTINUENT EN ALLEMAGNE

ITALIE

Nouveaux désordres.
Rome, 27. — On mande de Bressia et de Rosco que les socialistes et les populistes (catholiques) en sont venus aux mains. Les troupes ont intervenu. Un carabinieri a été tué. Il semble qu'il y ait d'autres victimes.

ALLEMAGNE

L'Amérique ravitaille les marchés allemands.
Londres, 28. — On mande de Copenhague au Daily Telegraph : « On attend ici lundi un représentant allemand en vue de négocier un accord touchant les importations de coton, café et tabacs américains. »

AMERIQUE DU SUD

Le nouveau président du Chili.
Valparaiso, 27. — M. Luis Barros Borgoña a été élu président du Chili à une majorité de dix voix, après ballottage.

REPUBLIQUE TCHECO-SLOVAQUE

Le plébiscite de Teschen.
La légation de Tchéco-Slovaquie nous communique les deux dépêches suivantes : Prague, 27. — Le ministère des affaires de Tchéco-Slovaquie a reçu une dépêche de la conférence des ambassadeurs demandant que les gouvernements polonais et tchéco-slovaque fussent consultés à bref délai s'ils acceptent ou non l'arbitrage dans la question de Teschen. Si l'arbitrage est repoussé, le plébiscite sera effectué le plus tôt possible.

ETATS-UNIS

Le gendre de M. Wilson acceptera la candidature à la présidence.
San Francisco, 28. — M. Love, délégué du Texas à la Convention nationale démocratique, a déclaré que M. Map Adcox, gendre du président Wilson, acceptera la candidature à la présidence des Etats-Unis s'il est désigné par la convention.

ALLEMAGNE

L'Amérique ravitaille les marchés allemands.
Londres, 28. — On mande de Copenhague au Daily Telegraph : « On attend ici lundi un représentant allemand en vue de négocier un accord touchant les importations de coton, café et tabacs américains. »

AMERIQUE DU SUD

Le nouveau président du Chili.
Valparaiso, 27. — M. Luis Barros Borgoña a été élu président du Chili à une majorité de dix voix, après ballottage.

REPUBLIQUE TCHECO-SLOVAQUE

Le plébiscite de Teschen.
La légation de Tchéco-Slovaquie nous communique les deux dépêches suivantes : Prague, 27. — Le ministère des affaires de Tchéco-Slovaquie a reçu une dépêche de la conférence des ambassadeurs demandant que les gouvernements polonais et tchéco-slovaque fussent consultés à bref délai s'ils acceptent ou non l'arbitrage dans la question de Teschen. Si l'arbitrage est repoussé, le plébiscite sera effectué le plus tôt possible.

ETATS-UNIS

Le gendre de M. Wilson acceptera la candidature à la présidence.
San Francisco, 28. — M. Love, délégué du Texas à la Convention nationale démocratique, a déclaré que M. Map Adcox, gendre du président Wilson, acceptera la candidature à la présidence des Etats-Unis s'il est désigné par la convention.

ALLEMAGNE

L'Amérique ravitaille les marchés allemands.
Londres, 28. — On mande de Copenhague au Daily Telegraph : « On attend ici lundi un représentant allemand en vue de négocier un accord touchant les importations de coton, café et tabacs américains. »

EK.7. 13 Mayıs 1920 tarihli La Nation Belge'deki "Le Partage de L'Empire Turc(Türk İmparatorluğu'nun Paylaşılması)" isimli yazı

LA NATION BELGE

Dernières Nouvelles

BINET NITTI émissinaire

... et les socialistes il bloc contre lui

Paris, 12 mai. — Le mardi à la Chambre (1) a été tenu un moment le conseil a annoncé qu'il est la dissolution du Cabinet. Les conditions à cet égard au gouvernement, avaient présenté une situation qui se sont présentés à la Chambre et de confiance. Le parti populaire ont décliné la motion a été adoptée entre 112 et 1 abstentions et en minorité a déclaré au démissionnaire, l'ordre du jour a été convoqué pour la séance que le Cabinet sera officiel.

Le ministre de l'Intérieur, successeur de M. Ritti ?

Comme on peut s'en rendre compte par la carte que nous publions ci-dessus, le traité de paix imposé à la Turquie eulvé à l'Empire ottoman d'immenses territoires à l'ouest en Europe et en Asie.

En Europe, le domaine turc est réduit à l'extrême pointe de la presqu'île qui aboutit à Constantinople. La frontière suit le fameux fossé de Tchataldja en faisant un fer de lance au nord pour englober le lac Tuzkous, nécessaire au ravitaillement de Constantinople en son. Un territoire immense de soixante kilomètres de long et de quarante kilomètres de large a été toute la couverture laissée à la capitale de l'Asie.

Tous les territoires européens cédés aux Turcs sont attribués à la Grèce, y compris la presqu'île de Gallipoli. Les Alliés n'ont pas donné suite au projet de M. Wilson, qui voulait attribuer aux Bulgares les régions d'Andrinople et de Kir-Klissé. La Bulgarie perd complètement la Thrace et obtient seulement la promesse d'un libre débouché à Dedeagatch.

En Asie, la démarcation entre les territoires proprement turcs et les territoires arabes est nettement marquée par le tracé de la nouvelle frontière.

Il reste au sultan l'Asie Mineure, mais diminuée de deux amputations.

La ligne de la côte de la mer Egée, on a promis à l'occupé aux Grecs les territoires qu'ils ont occupés autour de Smyrne au printemps 1919 avec la tolérance, sinon sans l'invitation des puissances. La souveraineté ottomane est maintenue théoriquement, sous réserve d'un plébiscite éventuel dans un délai de cinq ans.

La seconde amputation, celle-là radicale, va être déterminée par la création d'un État arménien complètement indépendant. La nationalité arménienne fort laborieuse. Les régions qui doivent former l'Arménie sont le quartier général des nationalistes turcs. Il faudra conquérir le pays, réparer les ruines, organiser. L'Arménie comprendra les provinces de Van, Mouch, Bitlis et une partie de celle d'Erzeroum.

L'organisation de la partie arabe n'est pas précisée. Le fameux Etat ou la confédération arabe qui doit former le pivot central demeure dans la vague jusqu'au moment où l'émir Fayçal sera venu s'expliquer devant la Conférence. Les violations du traité de 1916, que la France a dû subir depuis dix-huit mois, sont confirmées. Un protectorat britannique qui remplacera le régime international en Palestine. Le mandat anglais sur la Mésopotamie s'étend sur la région de Mossoul, avec la seule compensation pour la France de 25 p. c. de la production du pétrole. Le mandat français sur Syrie reste subordonné aux nécessités ultérieures de l'aventure Fayçal.

La Turquie perd tout contrôle sur l'entrée de la mer Noire. Les fortifications des Dardanelles et du Bosphore seront démantelées. Le gouvernement ottoman ne pourra plus avoir ni batteries, ni torpilles, ni mines, ni sous-marins.

D'après le traité, les Turcs pourront entretenir une armée de cinquante mille hommes recrutés par engagement à long terme. La flotte est complètement supprimée.

On laisse à ce qui reste de l'Empire ottoman la charge des deux tiers de sa dette.

LE PARTAGE DE L'EMPIRE TURC

Carte du partage de l'Empire ottoman : la région noire indique ce que les Alliés laissent aux Turcs

VERS LA DISSOLUTION de la C. G. T.

Les travailleurs du gaz de Paris et la b vont suivre les électriciens

Paris, 12

C'est vers 3 heures de l'après-midi les quatre syndicats confédérés, chaque jour avec les dirigeants des différents fédérations comme notamment la décision du conseil d'administration qui ne fut pas sans provoquer une profonde surprise et même quelque étonnement.

Au cours de la discussion qui a eu lieu, surtout question de la légalité des suites envisagées et de la fourniture pourrions prendre. Certains se sont montrés sceptiques quant à la réalisation de la dissolution. Les papiers furent remis en ordre dans tous les sens et on décida, en vue de faciliter les questions possibles, de laisser à l'heureux sur les portes.

Le bruit courait hier dans les couloirs de la Chambre que le gouvernement avait pertinemment d'ou venir la avait servi à alimenter les grèves.

Un débat ne manquera pas d'être produit dès mardi à la Chambre, comme on peut s'y attendre. Certains espèrent, dès maintenant dans les milieux parlementaires, dira trois semaines au moins pour les dirigeants des syndicats et de ce sont, mais, afin de la situation créée par les décisions venement et de discuter les à prendre.

GREVE VENDREDI CHEZ LES TRAVAILLEURS DE CHEMINS DE FER DU

Paris, 12 mai. — Le Syndicat des travailleurs du gaz à Paris et de la d'accord avec la C. G. T., dans adressée à ses adhérents leur de cesser le travail à partir de vendredi.

REVOCATION DE GREVIST AUX CHEMINS DE FER DU

Paris, 12 mai. — La Compagnie a décidé de supprimer les allocations de Toulouse-St-Cyprien contre les réparations à l'industrie. Les ouvriers grévistes de cette ment ont été avisés qu'ils n'ont plus à la compagnie. On annonce que les allocations de réparations seront supprimées, ces par exemple que les chômeurs sont les breux.

LA SITUATION CONTINUE A S'AMELIORER

Paris, 12 mai. — La situation s'améliore sur les réseaux des de fer où le mouvement de non-circulation.

A Paris, les services de l'éclairage assurés normalement grâce au concours volontaires, ainsi que les tramways communs.

A Marseille et à Lyon seuls tramways ont pu circuler. Les grévistes des petits patrons sont solidaires avec les cheministes.

LES POLONAIS A KIEW et à Odessa

LES NATIONS ALLIÉES et l'Allemagne

EK.8. 1 Ağustos 1920 tarihli La Libre Belgique'de Sadrazam'ın(Damat Ferid Paşa'nın) Kemalislere karşı operasyon hazırlığında olduğuna dikkat çeken haber

